Lo cavall

Tractat de manescalia del segle XV

Lo cavall

Per ço com les coses majors e millors major cura e diligencia conve que sia donada per ço conve primerament pensar qual es profit a les besties et deu hom saber que la bestia deja amor de son senyor ho de aquell qui la pensara o la guarda En tal manera que ab covinent maestria sia bien posada e acostumbrada com alguns besties sien donades e aquells de tals atgen apendre et reebre llur nodriment en llur menjadora a les altres que no son domades lagen apendre en lochs amples o delitosos segons que casti aço pot sguardar per la desposicio de la bestia e contra aço entre aquells diversitats de malalties en aquells se seguexen e com entre les altres besties lo cavall sia pus noble de cura de aquell e de governament et de les malalties de aquell entench atrachtar e ordenar segons que dien sen ab certo hordenador de aquesta art segons que dells actors antics avem de presentes de totes les coses de l'art escrivam alguns senyals e rahons verdaderament demostram per aquesta rao. Primerament direm del engendrament e del nodriment dels cavalls. En lo segon loch dire en qual manera lo cavall deja eser lligat e domat. En lo terç dire de la guarda e nodriment de aquell. En lo quart direm de la sua conexença e de la sua bellessa. En lo cinque dire en qual manera li deu eser conservada sanitat. En lo vi. direm de les malalties e de les medecines e dells remeys de aquells. En lo setè dire en qual manera alguns beurages a obs dells deuen eser fets.

Com deu eser engendrat lo cavall.

Cavall deu eser engendrat de egua curosament e deligent stablit e pensat que no sia molt cavalcat en manera que a delit lo cavall que axi es pensat sa cost a la egua per [illegible] la guarda o [illegible] lo cavall major delit sobre la egua tant mes sement gita e major germen lexa. E per aquesta rao de aquell major cavall es engendrat. E si per ventura la egua no volra consentir lo cavall deju ara pren una ceba mayna et ortigues e picau be e del such [illegible] natura a la egua et los collons del cavall.

PRIMERA PÀGINA DEL TEXT

LO CAVALL

Tractat de manescalia
del segle XV

Text, introducció i glossari
de
JOAN GILI

THE DOLPHIN BOOK CO.
OXFORD MCMLXXXV

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ

L'OBRA que publiquem és un tractat desconegut del segle XV sobre un tema que en català té una bibliografia molt escassa. Apart d'un parell de reculls de receptes exhumats en temps moderns, l'única obra de manescalia coneguda era el *Libre de menescalia* del valencià Manuel Dies, majordom i cavaller del rei Alfons IV a Nàpols, redactada a mitjan segle XV, publicada primer en traducció castellana l'any 1495, i després en català el 1515.

Inèdita encara, existeix una traducció catalana de l'obra de Teodorico de'Borgognoni da Lucca (1205?-1298), *Practica equorum,* feta sobre una de castellana del segle XIII, anomenada en l'edició recent de Georg Sachs *Libro de los caballos.* Aquesta obra és una compilació de diversos tractats de manescalia, i està basada principalment en l'obra de Giordano Ruffo, familiar de Frederic II (I de Catalunya) de Sicília (1194-1250). D'aquesta traducció se'n guarda una còpia del segle XV a la Bibliothèque Nationale, París; una altra còpia es troba relligada junt amb el tractat que donem a llum, formant part del còdex que descrivim a continuació, i que pensem publicar més endavant. Incidentalment, l'obra de Ruffo és considerada com el punt de partida de tot el que s'ha escrit a Europa sobre les malalties dels cavalls.

Descripció del manuscrit.—El present tractat sobre el governament dels cavalls i cura de llurs malalties, d'autor anònim i sense títol, es troba copiat en el nostre còdex junt amb la traducció catalana de l'obra de Teodorico de'Borgognoni. El còdex conté en total set folis de pergamí sense numerar (el

darrer blanc), seixanta-set folis de paper numerats i tres folis sense numerar (dos d'ells blancs), i quatre folis de pergamí (dos d'ells blancs). Tamany: 215 × 286 mm. Tots els folis estan escrits a doble columna, recto i verso, en lletra de mitjan segle XV de mà d'un mateix copista. El tractat que és l'objecte de la nostra publicació comprèn fins al foli 36 recto. Les caplletres i les rúbriques són vermelles; la primera caplletra ornamentada, en blau i vermell. Els tres primers folis contenen l'índex consecutiu de les dues obres. Al verso del tercer foli hi figuren dues taules rodones, una de l'aurinombre i l'altra per trobar el concurrent segons Salomó; segueix un calendari lunar. La taula rodona de l'aurinombre comença l'any 1450, el que ens permet datar el manuscrit amb precisió, perquè així com l'aurinombre en les edicions impreses dels lunaris començaven amb l'any de l'edició (vegeu RUBIÓ, 23), hem de creure que hom feia semblantment en les obres manuscrites. Els folis últims sense numerar contenen una sèrie de vuitanta dibuixos en blau de frens, amb indicació de llur aplicament.

Afegim els calendaris preliminars i els dibuixos dels frens al nostre text perquè els considerem que formen part integral d'ell.

El còdex porta una enquadernació moderna d'estil mudéjar en xagrí vermell fosc, decorat amb ferros secs i puntes i rodonetes d'or, firmada per A. Palomino. Es troba actualment a la nostra biblioteca particular.

L'autor.—El manuscrit és anònim i enlloc trobem indicació que ens permetés d'establir-ne la paternitat. Per les referències en primera persona que fa l'autor es desprèn que era un manescal de professió i que estava relacionat amb altres manescals. La data del manuscrit el faria contemporani de l'autor del *Libre de menescalia,* però per la divergència entre les dues obres, i carreres ben diferents, no és versemblant que haguessin establert coneixença.

L'obra.—No es tracta com en el cas d'altres manuscrits d'aquesta època que consisteixen de reculls més o menys extensos de receptes veterinàries, sinó d'un llibre estructurat. D'antuvi l'autor divideix l'obra en set seccions ben definides: *1,* engendrament dels cavalls; *2,* manera d'establar i domar; *3,* guarda i nodriment; *4,* coneixença i bellesa; *5,* manera de conservar sanitat; *6,* malalties i remeis; i *7,* beuratges. La llengua és vulgar i directa, sense pretensions literàries. De tant en tant sorgeixen alguns punts obscurs i frases que no són tanmateix exemples de lucidesa: "... e axí serà la dolor sesada tan sopte com per raó com cessa la rahó de la cosa cesa tot lo que·s fa d'aquella". Encara que sempre hi ha la possibilitat de que l'autor no fos el culpable en aquests casos, com tampoc ho és en errors evidents del copista, que escriu, per exemple, *cala picat* per "calozitat", *ajes* per "ja és", *frenpia* per "ferida". En conjunt la descurança del copista és bastant habitual; per citarne un cas, en un mateix paràgraf trobem les grafies *hungüent, ungüent* i *engüent.*

L'obra del nostre autor és original i té pocs punts de coincidència amb l'obra de Dies, deixant apart les inevitables receptes que eren d'ús universal, i en el tractament d'alguna malaltia que podríem atribuir a un origen comú, com seria posem per cas *La mascalcia* de Lorenzo Rusio, que era l'obra de més difusió en temps medievals. Per la resta, mentre que Dies manlleva en gran part de l'obra de Teodorico, el nostre autor segueix una línia pròpia i tracta d'aquelles malalties o accidents que esdevenen als cavalls domèstics. Dies, per altra banda, dóna importància a les ferides causades als cavalls per accidents de guerra, cosa que no ha de sorprende si es té en compte que el rei li va encomanar el llibre arran de les moltes pèrdues sofertes per la cavalleria en les campanyes de Nàpols.

Atesa l'època en que fou escrita l'obra són de remarcar les referències relatives a medecina preventiva. Com diu l'autor, és millor "ab diligència d'estudi conservar a guardar sanitat e que donar remey a quells qui són malalts". Dóna, per exem-

ple, instruccions precises de com s'ha de bastir un estable per tal que reuneixi les condicions higièniques necessàries. Recordem, però, que en el tractat que Xenofont va escriure sobre l'equitació s'hi troben ja algunes nocions d'higiene hípica.

Reproduïm en facsímil els dibuixos dels frens que van al final de l'obra, on s'indiquen les maneres de corregir certs vicis adquirits pels cavalls fent ús els frens apropiats.

Les fonts.—No hi ha font directa. Apart de l'experiència personal, l'autor se serveix de tractats anteriors i de receptes d'ús comú, com han fet d'altres abans i després d'ell. En la introducció diu que ha ordenat el llibre segons Siren Abcirty (un dels autors grecs més notables de veterinària cavallina), i segons els ensenyaments que ha après dels autors antics que han tractat d'aquest art. Si tenia tanmateix coneixement d'aquests autors directament o a través de compilacions medievals com la de Lorenzo Rusio, vulgaritzada a l'italià el segle XIV, no ens atreviríem a fer-ne conjectura; el que no hi ha dubte és que coneixia l'obra de Rusio. Es probable també que conegués el *Liber Ipocratis* que Moisès de Palerm va traduir al llatí de l'àrab el segle XIII, perquè n'hem trobat almenys dues receptes reproduïdes paraula per paraula. No creiem que conegués, però, la *Practica equorum* de Teodoric de'Borgognoni, atès que no hi hem trobat cap paral·lel.

La llengua.—Com ja hem indicat abans, la llengua del nostre manuscrit és vulgar i no gaire diferent d'altres textos no literaris de mitjan segle XV. Hi trobem la vacil·lació entre la *a* i la *e* àtones, usual en els manuscrits procedents de l'àrea del català oriental. L'ús de *un* per "on" és també forma pròpia del nord del català oriental.

En posició inicial s'usa l'*s* líquida (*stable,* estable; *spàrechs,* espàrrecs; *spay,* espai).

A voltes s'elideix la *-r-* davant *-s* (*envés,* envers; *humós,* humors; *dos,* dors).

En posició final el so mullat s'expressa sovint amb *yl* o *yll* (*coyl,* coll; *cavayll,* cavall; *carayl,* carall).

Hi ha confusió entre la *l* i la *ll,* que s'usen indistintament (*cavayl* i *cavayll; les* i *lles; let* i *llet*).

Amb freqüència es duplica la *f* sense que això impliqui cap valor fonètic.

Per més que n'hi hagi algun cas aïllat, invariablement no hi ha diftongació de les vocals davant *x* (*axí,* així; *cuxes,* cuixes; *quexals,* queixals; *naximent,* naixement; *péxer,* peixer).

Sovint s'expressa el so velar de la *c* amb el grup *qu* + vocal (*blanqua,* blanca; *cerqua,* cerca; *toquar,* tocar). Però rarament hi trobem la combinació *gu* + vocal.

L'ús de *i* per *e* és molt freqüent (*enclina,* inclina; *ginolls,* genolls; *encorpore,* incorpori).

El so d'*ú* accentuada s'escriu gairebé sempre *o* (*coa,* cua; *cobert,* cubert; *onça,* unça).

Davant labial tant s'usa *-m-* com *-n-* (*enperò* i *emperò, conplits* i *complits*).

Són interessants les formes *faça fer* i *fer fa* (... *si hom conex que faça fer; ...e sia feyt com a fer fa*) significant la conveniència o destresa en fer una cosa.

El lector que vulgui estudiar a fons el lèxic del manuscrit sens dubte hi trobarà altres variants originals, junt amb d'altres que són freqüents en català antic.

L'edició.—Hem transcrit fidelment aquest únic manuscrit conegut, si bé regularitzant l'ús de les majúscules i el de *u* i *v* i el de *i* i *j*. Donat que el manuscrit distingeix molt clarament entre la *i* i la *y* en valor de vocal, respectem la lliçó del manuscrit.

La puntuació, l'accentuació, l'apòstrof i el guionet s'han fet d'acord amb les normes del català actual, així com la separació dels mots. Assenyalem les elisions que avui no tenen representació gràfica amb un punt volat. S'han resolt les abreviatures sense indicar-ho.

Quan un mot és un error evident afegim a continuació el mot correcte entre parèntesi i en cursiva: "donades" *(domades),* "pre" *(per),* "pyus" *(puys).*

Les lletres que van entre claudàtors s'afegeixen per tal de fer el sentit entenedor: "[a]yre", "se[gons]", "si[a]".

Ens servim de l'accent per distingir aquelles grafies que divergeixen de les normes ortogràfiques actuals, i que per això es podrien confondre amb d'altres. Es a dir que transcrivim *à* per indicar que no es tracta d'una preposició sinó de la tercera persona del singular del present d'indicatiu del verb "haver". Igualment posem *ò* per indicar que no es tracta de la conjunció "o" sinó del pronom "ho".

Hem transcrit les *ff* inicials per *f.*

Vegeu l'encapçalament del Glossari pel que fa a l'ús de la numeració dels folis dintre el text.

No hem cregut necessari transcriure el text de les taules, dels signes del Zodiac i del calendari lunar, que reproduïm en facsímil, perquè són prou llegibles.

L'índex no és el que apareix en el manuscrit, sinó que l'hem confeccionat d'acord amb les entrades que figuren al cos de l'obra.

El manuscrit ens ha pervingut sense títol, i el que li donem de *Lo cavall* ens imaginem que l'autor l'acolliria amb benvolença.

J. G.

Oxford, abril de 1985.

Lo cavall

Per aquesta tabla e roda trobareu lo compte de l'auronombre que servex per xviiij anys segon la santa mare església, e per trobar lo compte de les xviiij taules que seguexen
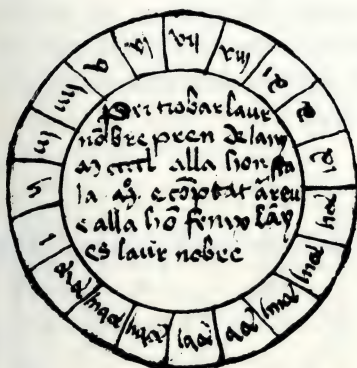
Per trobar l'aur[o]nombre pren de l'any Mccccl allà hon stà la .M. e comptat arreu e allà hon fenix l'any és l'aur[o]no[m]bre

Aquesta tabla e roda que seguex és per trobar lo concorrent que servex per xxx anys segon lo compte de Salamon per trobar lo loch de la luna.
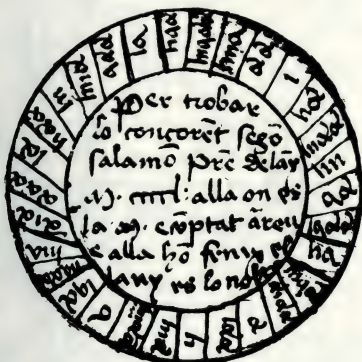
Per trobar lo concorent segon Salamon pren de l'any Mccccl allà on és la .M. e comptat arreu e allà on fenix el l'any es lo nombre

Es a ssaber que tot lo compte de Salamon tots temps se affig fins que passa xxx. Per cada any se afig vj, e com passa .xxx. lo que roman es compte; el xxx se lexa.

Sàpies que los .xij. signes foren trobats per los .xij. menbres del hom ho de la dona. Primerament Aries és fet per lo cap. Taurus és fet per lo coyll. Càncer és fet per los pits. Geminis és fet per los braços. Leo és fet per lo cor. Virgo és fet per los budells. Llibra és fet per les anques. Escupius és fet per la natura del hom ho de la dona. Sagitarius és fer *(fet)* per les cuxes. Capicornus és fet per los genolls. Aquarius és fet per les cames, e Picis és fet per los peus.

dies	marc	abril	maig	juny	juliol	agost	setebre	octubre	novembre	desembre	giner	febrer
[illegible]	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis
[illegible]	taurus	geminis	cancer	[illegible]	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries
[illegible]	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus
[illegible]	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis
[illegible]	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer
[illegible]	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo
[illegible]	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo
[illegible]	escorpio	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra
[illegible]	sagi	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio
[illegible]	capicorn	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi
[illegible]	aquari	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn
[illegible]	picis	aries	taurus	geminis	cancer	leo	virgo	libra	escorpio	sagi	capicorn	aquari

Quant voldràs saber lo girant de la luna a quantes dies e quantes hores e quans punts de la ora de cadaldia, posa e met en lo compte de aquestes cartes que seguexen per horde, e cerqua en qual mes seràs e guarda en què corre la lluna de auronúmero, e en aquell mes que seràs guarda tot dret per les cases e trobaràs a quans dies e a quantes hores e quans punts se gira la luna, e va lo compte aquest a .xix., puys torne a .j. E sàpies que lo compte que està en dret del mes és del mes, e lo que está en dret dels dies és dels [dies], e lo compte que està en dret de les hores és de les hores, e lo compte que està en dret dels punts és dels punts. E comença a giner, e giraràs la luna tot dret en aquell dia, en aquella ora, en aquell punt, e sàpies que la hora ha mil .lxxx. punts, e sàpies que aquest compte comença en la nit per ço com primer fou de nit que no dia.

Meses	Dies	Hores	Punts
Jener	xx	xii	dclv
Febrer	xviii	i	dcclxxx
Març	xviiii	xxiii	lxxxi
Abril	xviii	ii	dcclxxiiii
Maig	xviii	xvi	d.lxxxvii
Juny	xvii	viii	ccc
Juliol	xvi	xviii	xiii
Agost	xiiii	v	dcccvi
Setembre	xiii	xviiii	d.xiv
Octubre	xii	vii	ccxxx
Noembre	xi	xix	dxxv
Desembre	x	viiii	dccxxxviii

Meses	Dies	Hores	Punts
Jener	xxvii	xviii	[illegible] xxxx
Febrer	xxvi	vii	dcclii
Març	xxvii	xx	ccclxvi
Abril	xxvi	viiii	clxxix
Maig	xxv	xxi	dccclxxii
Juny	xxiiii	iiii	dclxxxv
Juliol	xxiii	xxiii	dcclxxxxiii
Agost	xxii	xii	dxi
Setembre	xxi	xiii	dcccxxxx
Octubre	xx	viii	dcxvii
Noembre	xviiii	ii	dccxxx
Desembre	xviiii	xv	xxxxiii

Meses	Dies	Hores	Punts
Jener	viii	xxi	dcccli
Febrer	vii	xx	clxviii
Març	viiii	xxii	dcccclvii
Abril	vii	xi	dclxx
Maig	vii	—	ccclxxxiiii
Juny	v	xiii	lxxxxvi
Juliol	v	i	dcccclxxxiii
Agost	iii	xiiii	dxiii
Setembre	ii	iii	dccxxx
Octubre	i	xvi	xxviii
Noembre	xxix	xvii	dxxxiii
Desembre	xxix	xvii	dcxxxvii

Meses	Dies	Hores	Punts
Jener	xvi	iii	dcccxxxvi
Febrer	xv	xvi	xviii
Març	xvi	v	dxxxxii
Abril	xv	xvii	d.lv
Maig	xiiii	vi	dcclxviii
Juny	xiii	xix	dcccclxxxi
Juliol	xii	viii	clxxxxiiii
Agost	xi	xx	dccclxxxvii
Setembre	x	viiii	dc
Octubre	viiii	xiii	dccxiii
Noembre	viii	xi	xx
Desembre	vii	xxiii	dcccxix

Meses	Dies	hores	punts
Jener	vj	xij	dcxxxij
Febrer	iiij	j	cccxxxxv
Març	v	xiiij	lviij
Abril	iiij	ij	dccclj
Maig	iiij	xv	dlxiij
Juny	ij	iiij	clxxvij
Juliol	ij	ij	clxx
Agost	iij	xviij	dccccxxxvij
Setembre	xxviij	vij	ccix
Octubre	xxviij	xviij	dccxv
Noembre	xxvj	viij	cccxxviij
Decembre	xxxj	xxj	dccxxxiij

Meses	Dies	hores	punts
Jener	xxiiij	xix	[illegible]
Febrer	xxiij	ij	clij
Març	xiiij	xv	lxxxxj
Abril	xxiiij	iiij	xxx
Maig	xvij	xvj	cciiij
Juny	xxj	v	cxxxxiiij
Juliol	xx	xviij	lxxxij
Agost	xix	vij	xxj
Setembre	xviij	xix	clxxxxv
Octubre	xvij	viiij	cxxxiiij
Noembre	xvj	xxij	lxxiij
Decembre	xvj	x	xij

Meses	Dies	hores	punts
Jener	xiij	xxij	clxxxvj
Febrer	xij	v	cxxv
Març	xiij	xviij	lxiij
Abril	xij	vij	iij
Maig	xj	xix	clxxvij
Juny	x	viij	cxvj
Juliol	vj	xxj	lv
Agost	viij	jx	ccxxix
Setembre	vj	xvij	clxviij
Octubre	vj	xj	cvij
Novembre	v	x	xxxxvj
Decembre	iiij	xij	cc.x.

Meses	Dies	hores	punts
Jener	iij	j	cix
Febrer	j	viij	lxxxxviij
Març	ij	xxj	xxxvij
Abril	j	jx	ccxj
Maig	xxx	x	lxxxjx
Juny	xxjx	xj	ccviij
Juliol	xxviij	xiij	cij
Agost	xxvij	j	cxxxj
Setembre	xxv	xiij	viij
Octubre	xxv	iij	xjx
Noembre	xxiiij	xv	cxxxxiij
Decembre	xxiij	iiij	cxxxij

Meses	dies	hores	punts
Giner	xxj	xvij	lxxj
Febrer	xx		x
Març	xxj	xij	clxxxiij
Abril	xx	j	cxxiij
Maig	xix	iiij	lxij
Juny	xviij	iij	j
Juliol	xvij	xv	clxxv
Agost	xvj	iiij	cxiiij
Setembr	xiiij	xvij	liij
Octubr	xiiij	v	ccxxvj
Nouẽbr	xviij	xviij	clvj
Decembr	xij	vij	cv

Meses	dies	hores	punts
Giner	xxix	xj	clxxxj
Febrer	xxviij	xviij	cxxx
Març	xxviij	vij	lxix
Abril	xxviij	xx	viij
Maig	xxvij	viij	clxxxij
Juny	xxv	xxj	cxxj
Juliol	xxv	x	lxj
Agost	xxiiij	xxij	ccxxxiij
Setẽbr	xxij	xj	clxxiij
Octubr	xxij		ccxx
Noembr	xxiij	vij	lj
Desembre	xx	j	ccv

Meses	dies	hores	punts
Giner	x	xx	xxxiiij
Febrer	ix	ij	ccxviij
Març	x	xv	clxij
Abril	ix	iiij	lxxxxvj
Maig	viij	xvij	xxxv
Juny	vij	v	ccviij
Juliol	vj	xviij	cxxxxviij
Agost	v	vij	lxxxvij
Setembr	iij	xx	xxvj
Octubre	iij	viij	c
Noembr	j	xxj	cxxxix
Desembre	j	x	lxviij

Meses	dies	hores	punts
Giner	xviij	xiiij	clxiiij
Febrer	xvij	xxj	ciij
Març	xviij	x	xxxxij
Abril	xvj	xxij	ccxvj
Maig	xvj	xj	clv
Juny	xv		lxxxxiiij
Juliol	xiiij	xiij	xxxiij
Agost	xiij	j	ccvij
Setẽbr	xj	xiiij	cxxxxvj
Octubr	xj	xiij	lxxxv
Noembr	ix	xvj	xxiiij
Desembre	ix	iiij	clxxxxviij

Meses	dies	hores	punts
Giner	vij	xvij	cxxxvij
Febrer	vj	xiij	lxxvj
Març	vij	xiij	xv
Abril	vj	x	clxxxix
Maig	v	xiiij	cxxviij
Juny	iiij	iij	lxvij
Juliol	iij	xvj	vj
Agost	ij	iiij	clxxx
Setembre	xxx	vj	lviij
Octubre	xxix	xviij	ccxxxij
Noembre	xxviij	vij	clxxj
Desembre	xxvij	x	c.x.

Meses	dies	hores	punts.
Gener	xij	xij	xij
Febrer	xiij	xviij	clxxxxvj
Març	xv	vij	clxxxviij
Abril	xiij	xx	lxxiij
Maig	xiij	ix	xiij
Juny	xj	xxj	clxxxv
Juliol	xj	x	cxxvj
Agost	ix	xxiij	lxv
Setembre	viij	xij	iiij
Octubre	viij	xiij	clxxxviij
Noembre	vj	iij	c.xvj
Desembre	vj	ij	lvj.

Meses	dies	hores	punts
Giner	xxvj	ix	xxxix
Febrer	xxiiij	xv	ccxxiij
Març	xxvj	iiij	clxij
Abril	xxiiij	xvij	c.j.
Maig	xxiiij	vj	xxxx
Juny	xxij	xviij	cc.viij
Juliol	xxij	vij	cliij
Agost	xx	xx	lxxxxij
Setembre	xix	xix	xxj
Octubre	xviij	xxj	ccv
Noembre	xvij	x	cxxxxiij
Desembre	xvj	xxiij	lxxxiij.

Meses	dies	hores	punts
Gener	iiij	xiiij	cc.xxj.
Febrer	ij	xxj	clxviij
Març	iij	x	c.viij
Abril	ij	xxiij	xxxxvij
Maig	ij	xj	ccxvj
Juny	j	xiij	clx
Juliol	xxx	xiiij	lxxxxix
Agost	xxviij	iij	ccxxij
Setembre	xxvij	xvj	clj
Octubre	xxvj	v	lxxxx
Noembre	xxv	xvj	xxviij
Desembre	xxiiij	v	cc iij.

Meses	dies	hores	punts
Gener	xxij	vij	xxxxij
Febrer	xxij	xiiij	lxxj
Març	xviij	ij	xx
Abril	xij	xiiij	clxxxiiij
Maig	xij	iiij	cxxx
Juny	xix	xvij	lxxij
Juliol	xix	v	xi
Agost	xviij	xviij	clxxxxv
Setembre	xvij	vij	cxxiij
Octubre	xv	xix	lxiij
Noembre	xiiij	viij	ij
Decembre	xiij	xx	clxxvj

Meses	dies	hores	punts
Giner	j	xij	lxxxviij
Febrer	xxx	xix	xxvij
Març	xxx	xx	cxxxx
Abril	xxix	ix	lxxix
Maig	xxviij	xxij	xviij
Juny	xxviij	x	clxxxxij
Juliol	xxvij	xxiij	cxxxj
Agost	xxvj	xij	lxx
Setembre	xxiiij	j	viij
Octubre	xxiij	xiij	clxxxj
Noembre	xxij	ij	cxij
Decembre	xxj	xv	lxvj

Meses	dies	hores	punts
Giner	xij	viiij	cxv
Febrer	x	xvij	liiij
Març	xij	iiij	ccxxviij
Abril	x	xviij	clxvij
Maig	x	v	cvj
Juny	viiij	xix	xxxxv
Juliol	viiij	viij	ccxix
Agost	vj	xx	clviij
Setembre	v	iv	lxxxxvij
Octubre	iiij	xxiij	xxxvij
Noembre	iiij	x	ccx
Decembre	ij	xxiiij	cxxxxviij

Es a saber que lo sol està en cada un signe un mes e en comença a entrar més o menys a xv de cada mes. E la entrada en Aries de migant març e dura fins a migant abrill, e aprés entra en Taurus, e axí a tots los altres areu. En ell signe que stà lo sol se gira la luna, e és nova fins que pren l'altre signe. Mes és a ssaber que la luna està en cada signe dos dies e mig, e axí passa per los xij signes en xxx dies menys ores de nova fins que·s gira axí com mostra la taula per meses e signes.

LO CAVALL

P E R ço com les coses majors e millors major cura e deligència cové que sia donada, per ço cové primerament pensar qual és profit a les bèsties, et deus saber que la bèstia aja amor de son senyor ho de aquell qui la pensara o la guarda, en tal manera que ab covinent maestria sia bien posada e acostumbrada. Com algunes bèsties sien donades *(domades),* e aquelles aytals agen a pendre et rebre llur nodriment en llur menjadora; a les altres que no són domades, l'agen a pendre en lochs amples o delitosos segons que cascú açò pot sguardar per la desposició de la bèstia, e contra açò entre aquelles diversitats de malalties en aquells se seguexen. E com entre les altres bèsties lo cavall sia pus noble, de cura de aquell e del governament et de les malalties de aquell entench a trachtar e ordenar segons que diu Siren Abcirty, hordenador de aquesta art, segons que dells actors antix avem deprès e entès de totes les coses del art, |*f.1r,2*| e senyam alguns senyals e raons, verdaderament demostram per aquesta raó. Primerament direm del engendrament e del naximent dells cavalls. En lo segon loch direm en qual manera lo cavall deja éser lligat e domat. En lo terç direm de la guarda e nodriment de aquell. En lo quart direm de la sua conexença e de la sua bellessa. En lo cinquè direm en qual manera li deu éser conservada sanitat. En lo vi[è] direm de lles malalties e de les medecines e dells remeys de aquelles. En lo vii[è] direm en qual manera alguns beurages a obs d'ells deuen éser fets.

COM DEU ÉSER ENGENDRAT LO CAVALL

Cavall deu éser engendrat de egua, curosament e deligent stablit e pensat, que no sya molt cavalcat, en manera que adelit lo cavall que axí és pensat s'acost a la yegua per ço com lo guarà o lo cavall à major delit sobre la egua tant més sement gita e major germini lexa. E per aquesta raó de aquell major cavall és engendrat. E sy per ventura la egua no voldrà consentir lo cavall o guarà, pren una ceba marina et ortigas e pica-u bé, e del such que·n exirà unta-li·n la natura a la egua et los collons del cavall, |*f.1v,1*| e en aquesta manera promouràs escalfament de luxúria a cascuna de lles bèsties damunt dites, et encara deu éser aquesta cosa guardada en los garons que no estiguen en un loch per raó de la furor de la eygua *(yegua)* ni del altre. Aprés que la egua sia prens no sia tenguda en loch costret, e deu éser encara procurat que lo pollí nasca en temps de gran abundància de erbes per tal que la mare sie copiosa en llet, car açò és raó per que les canques del pollí son pus fermes e formades, e tots los membres ne són fets pus grans. E la edat dell cavall que·y deu ser guarà deu començar en lo cinquen ayn, e la egua puys que agen pasats .x. ayns lo pollí que eyxirà de aquella reprepi e pereós serà. Pus que les pollins cavallins syen nats no·ls deu hom tocar amb la mà, e deu-los hom guardar de fret, e la egua sia tenguda a dieta, car si era masa grasa lo pollí per la gran grasea de la mare nayxeria mort, o per la gran magrea de la mare ne seria pus flach lo pollí, e per ço deu hom tenir la mare en covinent estament e deu hom encara procurar que·l pollí nasca en montanya en loch pedregós per ço com les ungles de aquell ne són fetes pus dures e les cuxes pus forts, e les cames, |*f.1v,2*| per raó del pujar e del devallar. E passat algun temps depuys que·l pollí serà nat, la mare en nenguna manera de dia o de nit no estigua enclòs e lo pollí continuament seguexsca aquella per bones pastures e bons erbatges entrò que aja dos ayns; naturalment lo pollí desija sallir, per ço poria éser liugerament destroÿt. Emperò si·l

pollí podia estar sens egua en pastures entrò a tres ayns molt bona cosa seria per ço com ells estant en los camps continuament en laen, los membres d'aquell ne seran pus fets e pus forts, e pus soldats e pus grasos, e los peus e les cuxes majorment.

COM DEU ÉSER FERMAT LO CAVALL O ENLAÇAT

Lo cavall deu éser fermat e tractat suaument en guisa de recols de travas groses planes e forts e largues. Per raó de la flaquea del cavall qui és pollí sia travat o enlaçat en temps temprat o en temps no molt calt per tal que per la sua presó ell no se enuge si en temps calt o descovinent era travat o enllaçat, e pus que·ll pollí serà pres lo cabestre, en lo cap de aquell sia possat per lo dit cavall o pollí; sya menat en aquesta manera en companya d'altre cavall domat al loch hon deu estar segons que davall se declararà, e ab gran cura |*f.2r,1*| e diligència e g[i]nyosament a les renes o a les fermadures del cavall domant que axí ensemps serà lligat, e sia fermat e guardat que en les cuxes o en los peus de les traves o de les rates no puxa sostenir lo gran dapnage entrò que es començ, e aja encara tota via com aia d'altre cavall més adomat. Encara lo dit pollí o cavall sya tocat soven en los membres tots de aquell suament entrò que lo dit cavall no aja nengun endenyament. Per tal que algun mal vicy o mala costuma no prengua de que descovinentment el sya pensat, ab gran seyn suaument encontinent domadament entrò que sia domat e asegurat per raó de tocament fet continuament de les mans e regir los membres arteriales del cavall, e los peus de aquell soven deuen éser tocats e ferrats e bantins convinentment per tal que el cavall prenga manera e costuma de ferrar. E deu hom saber que el cavall aja conplits .iii. ayns no deu éser enllaçat ne travat, car encara lo pollí o·l cavall per jove és travat en aytant pot leugerament córrer e seguir alguns dapnages o minven per raó de la tendrea de les cuxes e dells ajuntaments dells menbres. |*f.2r,2*|

COM DEU ÉSER GUARDAT O FERMAT LO CAVALL

Lo cavall deu aver aytal guarda, ço és a saber, que·ll cabestre sye de cuiro fort e moll; en lo cap de aquell sie possat covinentment ab dos ramals o rateres; a la menjadora sya lligat als peus dereres; en fermadora de lana syen fermat la un dells peus derere, syan fermat lluyn per tal manera que no·s pusca moure, e açò se fa per conservar a les cuxes. El loch en que stiga de dia o de nit, sya-li fet llit de palla o d'altra covinent fins als genolls per rahó de repòs. E gran matý sien-li torcat lo dos e los membres d'ell ab estrígol e ab mandil covinent, e puys sya menat a l'aygua ayxí al matý com al vespre, e com serà menat a l'aygua sia tengut lo dit cavall en aygua dolça freda o en aygua de mar entrò als ginols o més amunt per espai de .ii. ores, car la fredor de l'aygua dolça e la siccitat de la aygua de la mar sequen e restrinyen les cuxes e restrenyen les homors e les malalties que devallen a les cuyxes; e com serà tornat no entre lo dit cavall en l'estable entrò que les cuxes syen bé exugades per ço |*f.2v,1*| com la fumusitat del estable, car la sua calor ha acostumat de ajustar tals e fer males humós en les cames e en les cuxes mullades pre·*(per)* humor. Lo cavall deu menjar en aytal manera que tinga los peus devant enaxí que apenes atengua ab la boca lo fem *(fen)* e la civada en guisa que tinga lo coll ben ert, car per açò lo cap e ell coll se·n fa pus prim e pus sech, e per raó del continuament que·s fa devant les cuxes ne son mills fets e forts e en reben major creximent. Encara lo cap del cavall s'amagrex e sequa, sye en aygua freda sovent banyat e lavat e fregat; açò se deu fer tendre que·s faça entrò que lo cavall aja .vii. ayns conplits. Encara s'amagrex, es fa feble lo cap del cavall, e lo coll és engrexat sy menja en alt. Emperò que no estena lo cap al menjar, e servint-lo bé lo cors crex mils si hom lo mulla sovent ab aygua calda entre les spalles, que lo cuyro del cors sia gratada ho fretada ab los dits. Emperò deu éser mullat per lo cap ab aygua freda per ço com són molts qui amen més lo cavall que sia sech e feble en aquell

loch. E lo cavall menge fe e erba e ordi e avena e espelta e altres coses. |*f.2v,2*| Erba e fe ab raó exanplen lo ventre e trau los membres al cavall, e com lo cavall serà vengut a perfeta edat menge ordi e palla tempradament, car per raó de la palla lo cavall no engrexa gayre; açò pot fer l'om leugerament, e puys fer treballar, car si era masa gras la superfluÿtat de les humors correran a les cuyxes per que en diverses maneres les cuyxes són corunpudes, e si soptosament lo cavall és enujat leugerament és feyt malalt, per que cové covinentment age grexea, e si de tot en tot era masa magre serian per flach de pus leja forma, e axí com per pocha grexea li ve dan, axí matex per masa magrea diversos mals li porien esdevenir, e per a ventura serien trop greus a sanar com pus leugera cosa sostenir o minar, que en crèxer en malaltia seca és pus greu a sanar per la raó damunt dita.

COM DEU ÉSER DONADA LA ERBA AL CAVALL EN SA PORGA

Cové donar la erba covinentment al cavall com lo volràs porgar de males humors e el volràs engrexar. Que li dónes primerament feratge |*f.3r,1*| tendra, e puys dóna-li altra bona erba; en temps que menge feratge lo cavall no sia abeurat ne strigolat ni li sia donada civada ne palla ni fe. E com lo cavall sia ben porgat bania aquell en aygua freda, e açò feyt, lavors comença-li a donar civada poch a poch; e d'aquí avant poràs donar a ell palla e fe. Emperò com li·n deuràs donar la ferrage, ans que li·n faces menjar fes-lo sagnar de la vena general de tot lo cors, e lo dit cavall menge erba per .vii. semanes poch més o meys, e no stigua defora a l'[a]yre mes stiga en loch calt en stable cubert, ab cuberta de lana grosa ben cuber[t] per tal que no pusca éser refredat per raó de la fredor de les erbes e per tal que no pusca enmaltir. E l'aygua en què deu éser abeurat deu éser molt bella, e sye hun poch salmaya e corrent suaument no molt torbada, per ço com aytals aygues fan mala grosea sua, donen mas de nodriment, conplexen e engrexen més los cavalls, e l'aygua en aytant com

és pus freda e pus corrent tant més nodrex e engrexa lo cavall. E quant serà abeurat una vegada lo dia, tan solament entre migdia e ora nona, e sya abeurat en temps de stiu .ii. vegades |*f.3r,2*| lo dia, e com lo menaràs en temps d'ivern deu éser abeurat suament, e quant lo auràs abeurat escomou-lo covinentment corrent, e en temps de estiu spachadament e correntment sia menat a l'aygua e poch a poch ne sia tornat, e com bé menjarà la sua porció de civada deu-li·n hom donar més. E si per ventura aquella que ha acostumada de menjar no menja, mengua-la-li en temps de estiu. Lo estable deu ésser ben net e deu tenir bon llyt de palla o de fems *(fens),* que sye bé net per tal que el estable sya calt e que·l cavall stiga bé. E com lo temps sia bé calt banyaràs la civada ab aygua freda e mescla·y una pocha de palla o de febla civada, e com lo cavall no porà menjar frega-li la boca e lo paladar ab sal, e sy per a ventura si·l ordi entregue gitarà en la fenta *(femta),* mesclaràs pedretes hunes poques, o faves entegres, e com lo cavall va molt pren una pedreta pocha e tranca-la e lliga-la-li a la coa, e sinó ayxí no millora lo cavall continuament aja cuberta de lly e manta en temps calt per raó de les mosques; en temps fret aja manta de llana per raó del fret, e lo cavall suat e scalfat no deu menjar en nenguna manera ni beure, e nans ell estant cubert ab |*f.3v,1*| algun drap suaument per les regnes sya menat e desuat abans que menge ne bega. E desacustumadament e en la ora e de nit cavalcar-lo e mena, car lo cavall no és profitós, car per raó del gran treball dessacustumat tanta suor li ve que ab gran dificultat pot ser desuat e no pot en ora acustumada éser suat, e axí per raó del ayre de la nit que és pus fret que aquell del dia fer sa lo cavall leugerament refredat e dapnificat; per que lo cavall cavalcar o menar de mentre nit en moltes de maneres val més e li és més profytós que de vespre. E açò deus bé saber que cavall ben guardat e tempradament cavalcat, en la sua virtut e en la sua bonea cuax en lo demés dura per spay de .xx. ayns, e encara més segons la sua calytat.

DE FERRADURES QUI DEUEN ÉSER FETES A CAVAYLL

Lo cavall deu éser ferrat de ferres redons e convinents, e la extremitat del ferre sia estreta e leugera, car tant com los ferres són pus leugers tant porta los peus pus leugerament. E la ungla del cavall com és enrere del ferre pus estrata la ungla n'és feta, pus fort e millor.

DEL FRE EN QUINA GUISA DEU ÉSER FET AL CAVAYLL |*f.3v,2*|

Lo començament de la doctrina del ensenyament del cavall sia el ferre lo pus feble e lo pus leuger que pot éser trobat. E com lo fre primerament és mes al cavayll sia untat lo dit fre de alguna lliquor dolça. E pus que aurà usat ell lo fre porà éser menat sens alguna dificultat entrò que lo dit cavayll seguexcha a lo seu guyador sens contrast, e pyus *(puys)* sia cavalcat suaument sens sella, e a cap de poch e aprés girau-lo a la part dreta e a la sinistra. E algun guyador vaja-li devant si menester, y serà cascun dia per lo maytí tro a ora de tercia per lochs plans e no pedregosos entrò sus que aquell qui·ll cavalca puscha menar aquell sens companya la hon se voldrà, e com aquell auràs cavalcat per spay de hun dia possa-li una sella sens estreps, e aprés de algun temps cavalcar l'às ab sella covinent, e aquell qui·ll cavalcarà puyg en lo cavall suaument e no moga aquell fins que estiga a són plaer segons que covó, e per ço apren lo cavayll anar sua a profit de aquell qui·ll cavalca. E vinent algun temps sia cavalcat per arenes e per laurats, en camps espayosos, |*f.4r,1*| e faça·n om trotar e girar aquell moltes vegades a la man dreta més que a la sinistra, per ço com lo cavayll naturalment pus aparellat és de girar-se a la part sinistra. E segons que a hom serà vijares sia-li mudat lo fre pus fort per tal que pus leugerament sia aturat, e deu-lo·m fer trotar per lochs laurats per ço com acostuma eslenegar los peus axí com se cové mills e pus segurament per rahó dells lochs. E enaprés vaja per altres loga[r]s e per los damunt dits gran maytí, emperò en lo començament

poch a poch ab menor e pus breu salt que hom puscha lo deu menar e fer-lo saltar, e deu-se guardar que no longament ne ab enug sia apitrat per tal que no s'enpenga en los clots, e per ço que no sia reprepi; e deu guardar aquell qui·l cavalca que trotant a sobresalts menan o apitran lo cors movent algunes vegades les regnes, fermades les mans, engir lo dos quax prop les seres en tant que lo cavall plegat lo coll clin lo cap e port lo blanch del fre prop los pits. En lo començament aquesta cosa sia feta poch a poch se[gons] que hom serà vijares. Encara açò sia devant tot estudi e tota maestria, e molt profitosa cosa és al cavayll con porta lo cap prop dels |*f.4r,2*| pits e encorba lo coyll, car trotan o a sobre fren salta avant mills e pus clarament guarde lla hon deu éser menat e mill pot éser girat al man dreta o a la sinistra e pus leugerament n'és retengut. E per tal que breument vos diga aquesta cosa, deu éser llohada en totes coses, ço és a saber, que he dit e demostrat que el cap sia sotsmès segons la sua major pertida al fre, e per ço cové que affrenat lo cavayll la manera qui·s seguex del fre sia mills declarada.

DE LA DIVERSITAT DELLS FRENS EN ALTRA MANERA

La forma dels frens és diversa, per ço com la forma d'alguns ferres és dita e nomenada atbarran per ço com aytals ferres de dues parts e de una de lonch, la forma del qual fre és pus leugera e pus covinal al cavayll mills que altra. Altra forma de fre que longament és apellada amayg, mes per ço com lo mayg mes retinent per través la una branca solament e l'altra a l'altra, per dos vegades partida és. Encara altra manera de fre de ça a mig, mes senblantment à faltes, car cises(?) lo blanes en lo mors del fre posades e fabricades e per manera d'anyell, lo qual és pus fort que alguns d'ells damunt dits frens. Encara hi à altre manera de fre qui és corralt e de |*f.4v,1*| queralt, les quals són posadedes moltes fulles en lo mors, lo qual fre és molt fort e pus cruel dels damunt dits frens, per que hom deu considerar la durea e la malea de la

bocha del cavayll; segons la calitat de aquell deu éser apparellat lo fre, e tempradament que no aja decorriment molt fort. Lo qual cavayll men cascun dia, car profitosa cossa li és que hom lo cavalch per ciutat, e especialment per les encontrades, e per loch hon se facen brogits o so de campanes, car per aquells brogits o sons lo cavall ne pren enrepardiment(?) e serà meyns paoruch tota via prop l'acostumament dels seyns. Emperò si naturalment se tenia dels lochs damunt dits, no sia costret ab cruells batimen[t]s mes ab covinent batiment, e ab suavitat sia menat al logars demunt dits per tal que rahó de brugit e del seny no prenga ymaginament en son cor d'aquells greus batiments e a ell desdevanir, per ço que per aquesta cosa no sia feyt més paoruch. E aquell qui·l cavalcarà lo cavayll soven, entre dia deu pujar suament per tal que·y sia acostumat, e açò algunes vegades cavalch sobre ell, e estia alguna sahon, que vol trebayll de les damunt dites cosses diligentment sien observades. Entrò sus que·l cavayll aja aguat ho aja les dens mudades, e acabadament mudades, les quatre derreres de la barra li sien tretes o arranchades, les quals dens són |*f.4v,2*| apellades per alguns escallons e planetes, qui són contràries al mors del fre. E tretes les dens e los escalons, e les naffres sanades, si al cavayll aurà la bocha dura lo fre sia posat aquelles barres per tal que·n sia pus suau, e si a la bocha ha mal també sia-li mes lo fre e posat a les barres, e cavalch hom cascun dia enffrenat e a sobre fre menat, emperò atempradament segons que·s pertayn, deu éser sabut. Emperò que la bocha del cavayll no deu éser trob moll ne trop dura per ço com lo cavayll no poria éser acabadament afrenat, e açò és la raó per què hom li trau les dens, e seguex encara lo cavayll per rahó del traure les dens molts d'altres profits n'à. Primerament que n'és feyt pus gros e pus gras per no alguna crueltat d'ergull. E tretes les dens axí com damunt és dit, cavalch hom lo cavayll faent-li fer pochs salts, enaxí que·ll deu hom traure soven ab altres bèsties cavaylls, entre aquelles estiga e puys covinentment li ha costuma d'estar e departir

d'aquelles algunes vegades mudant fre migjanament fort o ben fort segons que a hom serà vijares, e puys que fre covinent aurà, per nuylla manera no li sia mudat car per rahó de les dens totes e de les mudaments dels frens soven la bocha del cavayll leugerament poria éser destrouïda, e lla hon lo cavall faça covinenment segons que dit |*f.5r,1*| és, e per lo hus aja apresa l'art e la manera de éser affrenat, mantinent acustuma aquell de córrer, e correga-lo hon acus[tu]ma en la setmana huna vegada, ben maytí per carrera ben plana e hun poch arenosa per espay de la quarta part de hun miller, e segons que li leurà per mig miller. E deu hom saber que en aytant se'n fa pus suau e pus covinent a córrer. Emperò per soven córrer n'és feyt pus brau e pert-ne gran res son affrenament, e puys que ell cavayl auràs instroÿt segons que dit és, fe·l anar a sobre fren, córrer e saltar tempradament emperò, car lonch repòs appareylla de desigs fa oblidar aquelles que peça apreses artificialment.

DE LES DENS A MUDAR DEL CAVAYLL

Alguns cavaylls tarden a mudar les dens entrò a .iiii.è ayns; açò ve com lo pare és jove. Alguns d'els muden en .j. any ho en poch més o meys, e açò esdevé com lo pare és vell. Es coneguda la edat del cavayll car cascun pollí ha .xii. dens, .vi. davall e .vi. desús. Encara escalons enffre aquells escalons han dents en les galtes, les quals no muden, e esdeven-se que algun cavayll haurà més dens que altre, e lavors serà dobles o quax sobre dents, |*f.5r,2*| fa algunes vegades mudar les dens e no·s rovellen totes; açò esdevé que és de sa natura. E açò no li nou sinó al menjar o al mastegar, car per les dents devant són pescuts los cavaylls, hon per aquesta cosa n'és de menor valaor e menor preu. Emperò tot lo mastegar dels cavaylls és per les dens molas e appellats quexals. E les primeres dents les quals muda lo cavayll són les .iiij.e dents primeres, ço a saber, dues damunt e dues davayll. E són apellades les primeres morffos, e puys muden-ne altres .iiije. prop

de les primeres e son apellades segon moses, e puys muden-ne altres quatre prop de aquelles e són dites lo terç mors, e con són conplits lavors és dit lo cavayll adobat ho egualat. E al mudament del primer mors se fa al primer any e de mig, salva la husació demunt dita, e ell polí com crex nex ab quexals, e puys nexen los escalons, e algunes vegades nexen puys lonchs de manera no deguda, e lavors enbarga lo cavall a me[n]jar e a beure, e per ço no engrexa. Per aquesta manera los metges trenquen los escalons al mul, e con lo cavayll serà pollí les dents d'aquell semblant crexen als caps de les dents, s'ennegrexen, e són negres, e són pus lonchs que los altres, e per alguns ayns les dents romanen quayx groses, e |*f.5v,1*| com lo cavayll comença a envellir la color de les dents retornen albacor e són concavades, e puys retornen la color de les dents e sa natura e no per vellea del cavayll. E la manera de traure les dens sens deligència, del savi menescal que havia vist fer, que perfetament no·s poria estrenir e deu-li dolar la barba en redon axí quax en plenea del loch on les dents seran tretes com deu éser corregut, e que guart ab los dits de la que sia ben lis e con les dents enbarguen de menjar lo cavayll. E sia lo cavayll guardat d'oreig e no sia masa menat entre les dents, ne traure de la establia fins que sia ben guarit de lles barres hon haurà arrenchades lles dents.

DEL EGUALAMENT DE LES DENTS EL SISEN ANY

En lo sisen any les dents del cavayll són agudes o agualades, e d'aquí avant les edats manifestes quax s'amaguen, es solen no gens a aquells qui són histroÿts o certs, e d'aquí avant les dens sobiranes se comencen a cavar e moltes de vegades demostrar, e si prop de la derra dent de cada una part de les galtes s'aplana e prop de les dents sol e és aquell logar un poch més long, e açò és acustumat d'éser fet en lo cavayll enfre dotze anys; les dents sobiranes de aquí avant sobrepugen les jussanes. |*f.5v,2*|

DE MESCHALIA DE LA BELEA DEL CAVAYLL

La belea del cavayll axí és coneguda. Bell cavayll deu haver lo cors lonch e gran, axí emperò que·ls membres hordenament se convinguen al cors. Lo cap deu éser sobre sech e convinentment, la bocha sia ben uberta e gran, e fesa, e los narylls grans e ben uberts e quax inflats. E deu haver los vulls grosos e alegres, e les horelles poques e ben hertes, el coll lonch e feble envés lo cap, e les serres groses he planes, e los pits deu aver gros e quax redon, lo dos curt e los loms redons e grosos. E aja les costes groses e largues quax a manera de bou, e aja sots lo ventre longuea e les anques longues e esteses e amples, e aja la corba longa e ampla, e aja la coa grosa ab serres o ab cabells covinents e plans, e les cuxes amples e groses, e la canyela ampla e sequa, les falques no corves quax a manera de servo; aja les cuxes magres e amples e pelosses, les juntures de les cuxes amples cames, e ab los peus sien a semblança de bou, los peus e les ungles de la canyella sien amples, dures e cavades, lo cavayll sie pus alt devant que detràs un poch axí com a servo, emperò tinga lo coll ert, |*f.6r,1*| ço és que grosea del coll qui és prop dels pits que los damunt dits membres covinentment he ordenada responen axí a l'altea com a la longuea. E deus saber que cavayll qui és de pèll baig e suau blanch o de pèll escur sobre tots los altres és millor. E deu om saber que los cavaylls nobles ab quatre coses y són considerades. La primera cosa és forma, que·l cors d'aquell sia fort e ferm, e aquella altea sia convinent al cors, lo costa sia lonch, les natges molt grans e redones, lo pits sia ben ample am bona hubertura a devant tot lo cors, en les junctures dels membres sien ben nuats, en los peus sien ben sechs e ben soldats, darrera cavat. La segona belea qui és en cavaylls és que lo cap d'aquell sia poch e sech, e les orelles breus, e agudes les orelles, de narylls ubertes, la serviu ben uberta, lo pèll ben espès, la coa sia migjanament longa e spesa, redona en les orills, covinentment hordenades. La terça és que ell cavayll sia ben ardit e alegre de coratge, ab

membres quax tremolosos; d'ella fa testimoni sent Ysodori, qui és demostrament de fortalessa. He aquell qui per gran repòs leugerament s'escomou, e aquell qui leugerament s'escomou, leugerament és retengut. Lo moviment del cavayll és demostrat en les orrelles, en la |*f.6r,2*| virtut en los membres. La quarta cosa és la color, ço a saber que sia clar, e aquell cavayll sie de una color, e sèpies que entre les altres colors color baxa e bruna o mitganament blanque o escura valen més que totes les altres; totes les altres colors quax si donchs grana, dels altres merits no·n escusa ço en que pecha la color. En les egues són les dites coses damunt a considerar, e majorment que sien longues e que ajen bé gran ventre e gran cors, que no estiguen en lochs humits per tal que les ungles dells polins no sien fetes pus molles o meys forts. Encara los pollins deuen haver lors(?) grans e lonchs e ab lonchs muscles, el cors ben ert, e los genolls sien ben egualls, e que agen totes les altres cosses damunt dites de lurs pares. Encara bellea del cavall e la disposició dels membres d'aquell com és feyt, milor conegut lo cavayll estant magre que gras.

DE LA NATURA DEL CAVALL PER HORDENAMENT SEU

Contra la natura del cavayll éser coneguda per l'ordonament e per la convinentea del cors, e per les costums d'aquell, e per les sues bones condicions. Con les nerills del cavayll són molt corves |*f.6v,1*| no és bo, per ço com no·u pot delliurament respirar ne espirar. Per ço n'és de major valor, jatsia que·n França les li fenen.

DE LA CONEXENÇA DEL HUYLL DEL CAVAYLL

Qant l'uyll del cavayll està levat per sobra la lia(?) atorbament li apareys, e com aquestes(?) al costat del cavayll e mouràs la mà tua suaument e lavors el no mou les pestanyes dels hulls, sàpies que no·s veu bé, ans lo deu hom jutjar axí com si no havia sinó hun huyll. Com lo cavayll veu de dia e

no mou los peus axí com de nit, donchs aytal cavayll val la mitat del preu per ço com hom no se·n pot ajudar de nit.

ALTRA MANERA DE HUYLLS CAVATS O ENCLOTATS

Los huylls cavats ho enclotats e molt a dins estans no són de mal vis, mes retenen lo cavayll no bell.

COM LO CAVAYLL HA LOS HUYLLS BLANCHS PER NATURA, GARÓ ÇO ÉS VER

Cavayll que ha los huylls blanchs ho és dit garó n'és molt de menor preu, car com va per neus o per lochs frets no veu lum, e si és en terra calda hon no à neus és bo, mes de menor |*f.6v,2*| preu és.

COM LO CAVAYLL GITA LES HORELLES DETRÀS

Cavayll qui gita tota hora les orelles detràs, leg n'és masa, emperò no és per ço pus àvol. Cavayll qui no alèn ne crida ne·n fa algun so ab la bocha mut és, mes per açò no·n vall meyns. Cavayll qui ha les dens eguals ho no eguals, segons que en molts s'esdevé, no·s fa leujerament gras.

COM LO CAVAYLL HA LES GARRES AMPLES, E DEL COYLL E DE TOTES SES FIGURES

Cavayll qui ha les garres amples e esteses e les falques corbes e que les garras guarden a dins en l'anar, de sa costuma deu éser leuger e feble. Cavayll qui ha les garres corbes e les falques estesses e les anques corbes deu naturalment amblar. E cavall qui ha les juctures de les cuxes e de les cames prop dels peus naturalment grases e ha los travadors curts a manera de bou, deu éser naturalment fort. E cavayll qui ha les costes grosses axí com a bou e lo ventre ample, el dors pendent, treballós e soffirent és dit. Cavayll qui ha les galtes grosses e lo coll curt no és affrenat |*f.7r,1*| leugerament. Cavayll qui ha totes les ungles blanques hapenes o quax, nuyll temps no ha peus durs ne forts. E cavayll qui ha les orelles grans e penjans

e los huylls enclotats, pereós e moll és. E cavayll qui serà tirat per la bocha en aytant com pus fort e tira la coa a sí forment ne pus vidable(?). E cuant lo cavayll és millor a combatre, e quant lo cuyr ha on la serviu se desix emfre les orelles, règeament sobre los peus juncts, en així que la un peu devant no estena e no·ls tenga e sus los menbres jusans, són sans e són demostrades molt fermes. E cavayll qui ha les narils grans e ymfflades e los huylls grosos e enclotats, naturalment deu éser ardit. E cavayll qui ha la bocha longa e fesa e les galtes febles e magres e el coyll lonch ves lo cap, és humill a l'enfrenar. E cavall tinent a si lo tronch de la coa e estret forment dintre les cuxes fermat, segons que en molts s'esdevé, deu éser fort e sofforent mas no és leugerament axí feble. E cavayll qui à les cuxes e les juctures de les cames asats pelosses e los pèlls lonchs, deu éser treballaós en avant, mes no és leugerament axí feble. E cavayll qui à nalgues longues e amples e les nalgues longues |*f.7r,2*| esteses, e que sia derra pus alt axí com s'és en molts, hy va cert e leuger en lonch cors, és treballant. E cavayll raquegan del peu a dins, e no pren en terra sinó la estremitat del peu o de la punta de la ungla en l'anar, no és bo. E cavayll qui ha dur lo coll e tota via lo coyll estès ne lleva lo cap ne la part dreta ne sinistra, de mal vici axí que·s nuses(?), e son senyor perillosament cavalca en ell o s'entrava, ne no·l pot girar ho menar a sa voluntat. E cavayll qui ha flouan(?) o clot en la pell per rahon d'alguna malaltia e per occasió de algun sostraÿment, donchs de menor preu n'és. E no deu om tenir ne procurar cavayll qui haja les cames devant quax a manera de arch. E cavayll qui mou tota via les cames devant molt és de àvoll vici. E cavayll qui ha infladures en los peus devant e detràs, no li nou en la sua operació. Alguns altres dien que com en los peus devant és la infladura, llavors deu éser molt suau de les cames sues, ne alguna malaltia no devallarà a les cames e devant, e parexen nervis en la pell, és molt leg e nou-li en la operació, e és-ne de menor preu. E cavayll qui ha enguyles o espineletes en les cames devant sobre

la junctura hon les estremitats de les ungles, sien curat o no, tota via és mal. E cavayll |*f.7v,1*| qui en los peus devant sots les junctures ells lochs dels peus en les ungles ha inflament dels pells, és mal; aquest és fort vici e mal, e la cura de aytal cavayll n'és en perill, e si aquesta malaltia crex lo cavall perdrà l'anar, on en aytal cavayll no deu om donar diner. En los peus del cavayll sots los calcanyós o sots lo taló tota via y par infladura longua, per rahó d'açò no és de menor preu ni pert sa valor ni sa obra. E con lo cavayll del cap de les espalles ix sanch mala cosa és, e és-ne de menor preu e nou a la sua obra, e açò és mal de sa nativitat e no à cura. E con los pèlls de les junctures dels peus del cavayll són rescruats o aruffats ves la part sobirana nou-li en la sua obra. Enperò les ungles ne són pus seguens e forts, lo moviment de les yllades e del posterol no és bo, ço és com esdevé sens occació e sens rahó, no pot guarir ne escurar. E cavall qui és duyla devant si per tot pren e posa la sola del peu no à mal en les ungles. El cavayll qui ranqueja o·s dol com posa lo peu ves l'altra e no plega o encorba los pasaments o les juntures, el cavayll qui ranqueja devant e al girar de la man dreta e a la sinistra més ranqueja, semblant és que·s de dolre de les spalles. Lo cavayll qui·s dol a derre e en lo girar més ranqueja sus alt, en la anqua à mal. E cavayll anant o ccorent avallada o abaxada e fa en los passos |*f.7v,2*| davant contraris e discordants, e és pessós de agreujament del pits e turmentats. E si cau al aturar del córrer, ubert és devant, e no val diner. E cavayll qui·s dolga davant calcant lo peu e retinga, à mal en la cama o en la espalla. E cavayll qui·s dolgua o ranqueja detràs e cova, no·s sosté sinó en la punta del peu derrer, ni encorba les juctures, mes desa ho leva lo peu ranquallós e no·y fa nengun plech com va dreturerament, ha mal en la junctura. E cavall qui ha dolor dins lo cors e à les orelles continuament fredes e lo nas e los huylls enclotats, deu éser jugjat a éser mi[g] viu. E cavayll qui ha anticor qui és una glànola que encara·s declararà, si·lls buffaments o los respiraments de les narills gita fret e li lagrimegen

los huylls continuament, quax mort deu éser jugjat. E cavayll qui ha simor, qui és malaltia que devalla del cap del cavayll, o verme volant segons que·s declara, o continuament gita humors per les narills quax axí com aygua grasa o freda, a penes deu escapar. Cavayll enrellat gita per un ayn continuament la sutzura o la porga clara en tant que quax no li roman res en lo ventre, en l'escampament cau ho rou la malaltia segons que açò s'esdevé, en moltes penes escaparà, ans quayx tost |*f.8r,1*| morrà. E cavayll qui ha adives soptosament és tornat en suor, en cascun membre d'aquell tremolen e continuament sosté escordícias ho escoriament del cap, no par que deja escapar. E cavayll qui à treballat per refredament de cap e té lo cap e los huylls ymflats, e encara que porta lo cap greument com va ves los peus penjant enjús, e les estremitats de les orelles fredes, a penes escaparà. E cavayll avent malaltia d'estrangello, qui són glànoles dejús les galtes, e espira e respira ab dificultat e ab son de les narills e del goloro, e ha tota la gargamella imflada, e a penes n'escaparà. E si erba entrejús les narills del cavayll serà posada, o menta, si l'alè de si forment gita trameta, delliure a lo cap d'estragorian e d'aquimora.

DE LES MALALTIES DELS CAVAYLS COM DIU QUE SÓN CURADES. HON AB LES QUALS NEX

Les malalties dels cavaylls algunes són naturalls e algunes són per error de natura, e algunes són a cap de accident. Aquelles qui venen per error de natura algunes pot om ajudar, axí com si nexia lo cavayll ab les cames to[r]tes e ab consemblans desesperaments.

DE LES CAMES DERRERE COM SÓN TORTES A DINS |*f.8r,2*|

Si les cames dereres són tortes a dedins, cové la un peu a dins éser ferrat en lo seu anament, e llavores la cura d'el és que en la par[t] a dins de les cuxes prop los collons sia cuyt ab ferres covinents faent tres regles en cascuna part de les cuxes per que sia escorchat a través, e puys cascun dia sia

cavalcat, car per lo cavalcar fa·s fregament entre les cuxes per que s'à a escorchar e lo cavayll sen la ardor quax és costret de anar ab covinents cames.

DEL CAVAYLL COM S'ENTREFER AB LES CAMES DAVANT

E si lo cavayll s'entrefer en los peus ab les cames davant, sia-li feta cuytura a dins en los braços, e axí les cames serien tortes en l'anar, quant a la sua manera són endreçades. Senblantment a les ungles o als peus torts, ferrant soven poden éser adobats, e a forma redona éser aportats. E si algun cavayll adura lo peu tort, aparella lo peu tort desots egualment axí que lo ferre sobre el peu sia ben conplit, e d'aquella part que més calca posa quatre claus en lo ferre, e d'altra part posen tres meys forts la on l'altre feridura lo cavayll sovent ranquegar e li embarga l'anar, e per ço cavayll qui ambla estret fets-li los ferres alts a dins e bays a defora. E si ambla |*f.8v,1*| mas ample fes los ferres alts a defora e bayx a dins. E si·l cavayll s'entrefer als peus dereres de la ungla molt fora lo peu, que dins sia tolta el calcayn o lo taló del ferreranell de ferre, e ves algunes vegades que el cavayll s'entrefer per trop gran magrea, al qual és remey que hom llev grex.

DE MALALTIES DEL CAVAYLL PUYS ÉS NAT E CRESCUT

Les malalties qui venen al cavayll algunes són no curables, axí com esdevenen algunes vegades de cremor, e les altres senblants algunes són curables, de les quals nos convé a dir; mes com millor cosa e pus nobla sia la sanitat àn de conservar qui l'à perduda de cobrar, d'açò tractaré primer.

DEL CAVAYLL. EN QUINA MANERA LI ÉS CONSERVADA SANITAT

Primerament direm en qual manera sanitat sia conservada, e aprés sanitat perduda, e qual manera sia recobrada. Feelment expondrem e millor, ço és ab diligència d'estudi, conservar e guardar sanitat e que donar remey a quells qui són malalts. E

per ço senyor diligentment veurà, girarà, con visitarà sovent l'estable, e primerament donarà ajuda que el estable de son cavayll bastit quax a manera de pont, |*f.8v,2*| e sia la fosa dejús cuberta de fust de roure que per ço com és fust molt ferm enfortex quax a manera de rocha les ungles del cavayll, e sien ben ferms axí que no·s puxen moure, e la fosa qui reb la orina deu aver algun manament o decorriment e que no retorn als peus del cavall l'orí. E la menjadora sia nedea per tal que algunes sutzures no·s mesclen ab los menjars, e deu éser feta diferència en les menjadores de pedres o de taules per tal que cada un dells cavaylls la sua civada menge, per tal que altre contrast dels altres no li puscha tolre lo menjar, car alguns cavaylls són pus golossos de menjar que altres en axí que com la llur propria án menjada cobejen a menjar l'altra alguns dels altres qui mengen la civada tardament, per què és menester que cascú menge sa civada en son loch, e l'escala o la menjadora on és la palla o·l fen no sia trop alta per tal que no convenga al cavayll alçar lo cap, ne trop bayx. E covê que molta claredat aja en l'estable escura; com és menat al sol e bataylla escurex-se'n la vista d'aquell. Emperò d'estiu, axí de nit com de dia, francament e delliura en l'estable deu entrar, car en temps de yvern deu aver l'estable covinentment calt més que fret, car trop gran calor jatsia que açò conserva grexea e a sadol es complescha; |*f.9r,1*] emperò fan·i digestió, ço és a saber que cavayll no cou bé lo menjar e nouli molt. Moltes diverses de malalties són engendrades al cavayll per la babor del estable, per què és mester que covinentea e en temprança cascun temps sia tengut, e deu éser donada cura que el fe o la palla no haja mala hodor ne si[a] corrumpuda, ans totes cosses bens ollents e nedes dins l'estable sien meses, e l'ordi no sia polsós ne pedregós ne musti ne sia molt vell, ans hordi de les eres fresch li val més a ell que null altre. E l'aygua sie fresca e nedea e corrent perdurable, car molts de dapnages pot pendre ell bevent. E covê a vegades ell cavayll sia fregat ab cura e ab suavitat cascun dia, car lo

cuyro fregat pert lassament, dóna creximent de gruxa. Hordi li deu éser donat no solament una vegada ne dues mes moltes, car ço que reben poch a poch mills atenen que no fan ço que prenen desordenadament e reben quax glotonament. E cové que ell cavayll aja loch fora d'estable que sia de sutzura sequa o de palles molt cubert, en lo qual loch ans que beguen se giten, es bolquen, car molt los profita a regir sanitat e mostra si àn malaltia en aprés que |*f.9r,2*| quantes vegades se gitarà lo cavall a la una part e a l'altra no axí com hom ho à acostumat, o fa fortment algun fet axí que·s treballarà rebent; emperò sempre lo deu hom departir de les altres e curar e pensar. Val encara molt als cavayll[s] si sovent són cavalcats tempradament ab la maestria de aquell qui·l cavalca, e suaument no li dóna dels esperons ne axí descovinentment com fan alguns trotes o escuders qui desordenadament esprovar la leujeria d'aquell e contiment ab lo cavayll, la qual cosa no sab lo senyor. Emperò no sia lo cavayll aprés la suor pensat ne menge, ans cové que sia descubert tro que sia dessuat ho refredat e horejat, menant per les regnes com sia cavayll crescuensch(?), e si és en ivern molt profita al cavayll que hom li frech les galtes ab vi; lo vi fret d'estiu e tebeu en ivern, que en l'ivern sia mig sister de vi e quatre y mig d'oli, e la cura dels beuratges covinents si va dins lleugerament ne son escomoguts; lo qual beuratge se fa axí: diners .3. de soffre de canó e .iiij.[es] o tres escurpells de myrra, e fets-ne pols e mesclats-ho ab ous crus e ab un quart de vi ho mena e giralo·y |*f.9v,1*| per la bocha en avayll. À·y encara hun altre beuratge de major menció al qual val més que nengú dells damunt dits. Lo cavayll complex hinaçosament(?) e engrexa, e com de dins haurà curades totes les malalties, ço és a saber, tos veylla, tisicos bofagós(?), e tots altres trebaylls. À·y malalties manifestes e és aytal com seguex dejús.

DE BEURATGE PER LES MALALTIES E PER ENGREXAR

Prin dues cetres d'aygua d'ordi e una miga o altra mesura covinent de sement de lli, e de senigrech altretant, e una onza de sagí de porc gras, e si no pots aver l'ansuya del porch prin un cap de cabrit sens peus e les coradelles dells budells nedeament denejats, e ab dos fexets de ruda e una mesura de olives de llor e la sisena part de datills e unes .xx. cabeces d'aylls, de seu de cabres, e una bona manada de puliol sech. Totes aquestes cosses porgades e covinentment picades, ço que farà a picar, e que·u coga hom en aygua de sisterna entrò que totes les polpes del cap del cabrit e les coradelles se desfacen e es departesquen dels osos, e és menester que asseguradament y metes aygua per tal que no·s cremàs bullent, aparegua tota via ço que·y serà gras. |*f.9v,2*| E com açò auràs feyt covinentment colar-ò às, e depuys depertiràs una mà de diadregant en tres parts de les quals la una pertida deus metre en lo beuratge hun ora avans en aygua que·l desfaça e llavores affig-hi del damunt dit beuratge, en esta manera que·l dit beuratge fet axí matex per tres dies partiràs en cascun jorn e affigirias quatre ous debatuts e lo dit vi del abeuratge. En lo sisen dia tal medecina al cavayll en aquesta donaràs: holi rosat e quantitat de tres ous, e tres onces de mantega, e tres cabeces d'aylls, e una onza de amidó, e .iij.[es] onzes de goma adragant polvorizada, e una onça de faves denejades, huna lliura en axí, ço és a saber que mescles aquestes cosses segons que damunt és dit, e partir-ò às en tres parts, e dar n'às per tres dies en dejú, ço és per lo matí per algunes vegades; pus que l'aurà rebuda, fer l'às anar e no menge ni bega rebuda la medecina entrò a ora nona. Cavayll magre sech a penes e ab gran estudi és retornat a son degut estament: holi veyl, cumí, e mescla-lo, e con serà tebeu unta-u tot lo cavayll al soll; el untat ab les mans sia ben fregat entrò que axí fregant suau, e que si prenguen dos homens o tres si menester hi serà, e açò fet sia mes e alleugat en poncil o en estable convinentment calt. E si és en yvern molt grant, rècipe: .j. onza |*f.10r,1*| de sement

picada ab vi e ab tres onces d'oli destemprat continuament calt per la bocha de aquell lo gitaràs, e si és estiu ensens ho roses ab .iiij[e]. onces de saffrà e ab dues onces d'oli fret destenprat per la bocha avayll ho gitaràs, e si no basta la bocha o el poder açò damunt dit, sia-li donat vi simplament ab de les altres coses ab quatre almuts de ordi e la sisena part de faves; sien mesclades a la v[u]ytena de senigrech e la quarta de sement de erba de ciurons, la terça de sement de senigrech, e si lo merit o la valor del cavayll ho requer o lo poder de son senyor hi basta, prin panses huna banasta poca, mescla-les ab les damunt dites coses, e totes aquestes ajustades en aygua molt nedea al primer dia deus mesclar, e açò un poch al vespre, e fer-ò às per molts vespres o dies, e sia establit lo cavayll en bon loch per tres setmanes en manera que bega en l'estable; e si lo cavayll engrexa per axò altra manera, per tal que aquell ompliment no li noga trau-li hom sanch de la madriu, e estés aysò rayl de gram estudiosament arrenquades e diligentment llavades e denejades e trenquades menut e mesclades ab ordi, e donau-li·n segurament. E les maneres de les erbes les quals avem damunt dites li donats en la fi dels meses en l'estiu, ensemps ab |*f.10r,2*| l'ordi vert granat e alguns fexets de forment e de ciurons e de senigrech li donaràs, les quals, algunes picades, covė éser mesclades o meses.

COM LO CAVAYLL ÉS AFFLEBLIT E VA·S AMAGRINT TREBALLANT

Cavayll affeblit hivaz és engrexat si li dones a son voler erba rosada per tres dies, e puys fe·l sagnar e donar-li às civada continuament, e apparella·y cascun dia segó ab sal. Dien alguns que si om frega molt la cara e el cap del cavayll, guardant dels huylls, que engrexa tost. E deu om procurar que orinar al cavayll no sia contrast com va per lonch camí, car molt tarda orinar li donaria e li portaria ocasió de gran mal. E com lo cavayll és vengut enujat al ostal no li sie llevada la sella, mes les cingles li sien allargades un poch, e no sempre

del tot, e sia menat a poch pas entrò que hom ha ora covinent l'establescha, e si vol poràs establir o sajornar. Si és estiu o gran calor banya-li tot lo cors e los collons ab aygua freda, e lo coll e les trapes(?) entrò al genoll, e si és en yvern fregant los lochs damunt dit[s] ab aygua calda banyaràs, e si·ll cavayll serà molt suat e enujat cobri·ll ab algun trap entrò que ell |*f.10v,1*| dejes metre en l'estable, e puys com serà desuat lleva-li la sella e lo fre, e laxa'l mès bolquar a sa volentat e puys torna'l e dona-li a roure e a menjar e fen o palla o erba, puys frega'l, e axí posar-sa bé. E lo sanament e la dolor del caminar sesarà, e los peus com aja anat diligentment li sien llevats e denejats axí que brach ni sutzura en lles anques ne en les cames no romanga. E deu-li om encara fregar lo peus ab engüent, ab lo que les ungles són nodrides per tal que per la ajuda dapnage del camí li ha donat, e açò que a envís se seguex. Primerament rècipe: cabeces d'aylls e un fexet de ruda vert, e de alum picat .vi. onces, de ensunya de porch dues onces, e la mà plena d'estrons o de femta de se frescha, les quals cosses damunt dites mesclades e cuytes li huntaràs soven les cames e los peus d'aquest ungüent al vespre. Encara altre ungüent que li nodrex e li ferma les ungles. Rècipe: huna lliura de absicry qui és exens, e .x. cabeces d'aylls, e .iij. lliures d'ensunya de porch, e huna lliura de oli veyll e una cetra de vinagre molt fort, e pica ço que fa picar, e mescla-u tot e cou-ho entrò que sie engüent, e fregaràs tota la redonea |*f.10v,2*| del peu del cavayll e totes les ungles, e cascun mes en la lluna minva sagna'l del paladar, per la qual cosa alguna passió o dolor de cap n'és alleujada, e si algun fàstig à en la bocha se'n depertex, e com és fort açò llevar e fregar que no·y aja sutzura en la bocha. Deu om lo solatge de la terra els namalls(?) del cavall porgar, car la babor exen de la pudor li torne les ungles de menor condició, e la fermetat e la nedea li serà pus fort e millor. Lo cavayll estant en casa o defora per los frets los renyons de aquells àn pus calts o gens li sien fregats, e en loch prop lo cervell aytambé, e per tal que dap-

natge per lo fregar ab los ungüents al cavayll sia departit. E per los beuratges e per los puniments que li són donats cové que per la boca de aquell sien meses algunes coses qui·ll curen e ell porguen continuament, car si en lo cors de aquell romania fredor o havia gran calor procura deversos perills e grans malalties, e si en los dies canícolas serà enujat per rahó de grant escalffament, deu-lo hom banyar en aygua freda de flum o de lla mar. Deu-lo om recrear de beuratges frets per tal que la necessitat del treball e del temps covinent medecina li socorrerà, |*f.11r,1*| car per rahó de la sanch quax totes les malalties venen, e no deus éser necligent que hom no·y do remey com aparen manifestes, e manifests senyalls de sobre-sanch. E si vols als profits de conservar sanitat al cavayll hentendre-ho hom que sia anar que no·l vol fer menció, almeys deu-lo sagnar tres vegades l'ayn, açò és a saber prop la fi del mes de abrill, car llavores la sanch comença a créxer e dure del començament del mes de setembre per tal que la sanch és en egualtat sobre los esqualfaments ho vapor o sens babor. Encara migjant octobre per tal que la sanch grosa ne sia treta, açò enperò se pot variar e mudar segons la qualitat dels lochs e del temps, e no tan solament deu hom servar e guardar al cavayll profit ans rahó per que sia bell. Nota que nuyll temps dels articles no deu om trenchar sinó per necessitat de alguna passió o mal, per ço que natura horde-nadament de serres als peus dels altres articles, e encara en la serviu ço és la treu diligent tenensura, lo deja hom hornar en cominal us e observar les serres a la sinestra part.

DE CONEXENÇA COM LO CAVAYLL ÉS MALALT

De mantinent que el cavayll o altra bèstia comença alguna malaltia està torbada |*f.11r,2*| e trista e pereosa, e no dorm segons que ha acustumat, ne·s gira sens ella axí com soll, ne jau ne·s gira axí que prenga repós, ne trop entregament, ne beu com à acustumat, e la vista bayxa e torbada, e los proala-dars(?) són totes buydes e enflaquides, la espina és enregade,

la alè espès e greu, e com om s'i acosta és son acostament pereós e tremolós. E com un senyal de aquests ha molts en lo cavayll, conexeràs de continent, lo miraràs, el depertiràs dels altres aquell cavayll per tal que no do començament de malalties als altres, e pus lleugerament la rahó de la malaltia porà éser coneguda en altre loch depertit de aquell. E si diligentment la dispossició de aquell hauràs guardada un dia o .ij. o tres, de aquell escomoviment serà delliure. Emperò esguardats tot lo cors de aquell, que no·y romanga nengun dupte, car la tristor pot éser venguda per algunes cosses leugeres, per que a la acustumada cosa leugerament lo deu om tornar, no·y deu hom alguna cosa que menester hi sia lexar ensecar con ho conex. En lo començament de la malaltia hi pot hom mills remey donar que no fa que necgligentment ha desemperat. E açò recomptat e primerament del verme que apellen los catalans dragons. E aprés direm de totes passions esdevenidores a ell, les quals poràs trobar en lo entitolament de les |*f.11v,1*| rúbriques en lo començament de aquest llibre.

DE VERMENS, LO MAL DE DRAGONS, E ALGUNS APELLEN AQUESTA MALALTIA LAMPARONS

Una malaltia que hom apella en romanç verm o mal de dragons e esdevés per ventura als cavaylls, qui·s comencen als pits o entre les cuxes entorn dels collons, qui devallen a les cames he cuyxes e fa-les ymflar totes, e fa·y molts forats e nafres. Lo qual verme ha moltes humors, s'engenra qui són de lonch temps ajustades, e puys fasen huna glànola que ha cascun dels cavaylls dintre la huna part e l'altra dels pits, enten *(esten?)* naturalment ves la coa emfre les cuxes, entorn del collons, per alguna dolor a qui vinent de la una part e d'altra los esperits e les humors s'enflamen. Com tot semblant naturalment cobeja son semblant, e com les humors són corregudes per la dolor, aquella glànola se ynfla e d'allò s'imflan los pits e les cames e cuxes, e con les cames e les cuxes son ymflades de part detràs o de la part devant, cové que les

humors, cové que lo cuyr e les gares de les cames e cuxes facen rompre per la llur furiossitat, e que facen carrera e |*f.11v,2*| forats molts per on ixcha la podridura defora. Hom si hom no·y socorre, tota la humiditat del cors e les humors pert per los lochs damunt dits, car és costuma de les humors huna humor altra gitar e seguir.

DE MEDECINES CONTRA LO VERM

Contra la malaltia del verm damunt dit ensenyaré cures e metgies propries. Quant hom veu en los pits del cavayll o en les cuxes aprés dels collons les glànoles que yo diguý que inflen o crexen més que no han acustumat, encontinent alleuje hom lo cavayll de la vena del coyll apr[é]s del cap que à acustumades de la part dels pits del altra part entrò que molt sia afflebit per la sanch que perdrà he en les humors bayxades covinentment, e d'aquí avant pas hom covinents sedenys en los pits o en les cuxes qui tiren a si les humors, per ço car aquelles sadenys en los pits e en les cuxes fets que tiren a si les humors hobriran la carera del exir a la dolor de la glànola les humors ja tirades, car per los lochs qui·s dolexen los esperits e les humors ja tirades. Si, donchs, lo loch del sedeny per força se dol e à mal, comença que hom moga lo sedeny axí com és acustumat, que per lo moviment del sedeny curen les humors |*f.12r,1*| damunt dites, no hauran poder de devallar a les cames e cuxes axí com damunt és dit. E sèpies que los sedenys no·ls devets moure si donchs no à dos dies passats; despuys, de matí e de vespre los moga tots dies, e dos homens cada vegada. Poch a poch lo cavayll hon d'aquí avant faça'l hom treballar, e que hom guart diligentment que no menge erbes sinó tan solament depart per ço que retenga sa força, car menjar moltes erbes e fen les humors en lo verm fa molt créxer, e que repós de nit en loch fret. Emperò si aquella glànola o aquell verm per los sedenys que haurà aguts no li amingua mes tota hora està en una guissa e moltes humors fan inflar les cuyxes e cames, llavors coguit aquella grànola

o aquell verm. Trage·ll-ne hom en axí: primerament trenca hom lo cuyro pel loch tinent, e lavors ab los dits e descarna-lo fins que trop lo verm o les grànoles, e ab ferres covinents açò, o ab lanceta tan solament, les grànoles ne trenque hom, e ab les ungles de les mans entorn escarne-les om e aranque-les om de tot axí com mill veia hom que faça a fer per ço que del verme no·y romanga, e aprés que el verm o les grànoles ne seran |*f.12r,2*| fora. Rècipe: estopa ben nedea e mullada en blanch d'ou, e d'aquella umple-li·n nafra, e aprés a l'adobar regoneix bé la naffra que sia ben monda que no·y romanga gens de la estopa. Emperò si la naffra és en los pits per amor del vent, lliga-li hom bé e convinentment, e la naffra no deu éser moguda fins al tercer dia la primera adoba hom. E d'aquí avant mulla om la estopa en oli debatut e mesclat ab blanch d'ou, a manera de ungüent; axí emperò aprés la primera adobada hom la naffra mondant bé ab vin calt e ben exugar com a fer fa. E axí usa la dita cura entrò que sia guarit perfetament; los sedenys, emperò, segons que moguts són damunt. E un menescal faya a[y]tal cura al verm: si era de la part dreta trencava la orella sinistra, e en aquell forat posava rayl vert del borineus, la pus menuda rayll, e posava-la en aquell forat axí com anell és posat, o mès en la orella de la febre qui haja mal de huylls, e en axí emperò que aytant tolia e fenia de la orella del cavayll e sacava lo verm, e açò avia curat de sa proprietat, e algunes vegades fahia açò: havia sement vert de la orella qui és apellada cocovidius, e lligaven en una peça de drap de lli .xv. grans d'aquells cocovidius, e possava aquells grans ab lo drap en les seres ben lligats |*f.12v,1*| que no poguessen caure, e deya axí que el verme secava axí com aquels grans e no havia puys aquell poder. Encara altra cura qui·s continuana a la damunt dita malaltia: llavau la naffra dues vegades lo dia ab vi tebeu e meta hom en la naffra estopa ben nedea e bolcada en pólvora feta de calç viva e de melava(?), e sian feta una conqueta, e possada al foch axí crem entrò que sia carbó, ho·s fa en hun test; axí matex de aquella pólvora

feta meta·n hom en la naffra sia curada, e d'aquí avant cavalch hom cascun dia axí com damunt és dit. E direm d'altra cura o manera millor: que om trench lo cuyr lonch e tota la carn estrò que om aja trobat lo verme axí com damunt és dit, e pren om realgar ben picat e una o axí te senblarà que sia covinent, e estanpa'n om primerament sobre lo verme, puys pos·y om guis per tal que el realgar no puxa exir de la naffra, del qual realgar lo verme serà tot corrós e menjat, e hus cada dia de aquella cura entrò que lo verme axí com avem dit. Emperò per ço que yo he dit les humors no·s poden costrényer ne dessecar que encara devallen, o per necgligència àn feta molta materia, he ja haja pasats dies que deja éser tayllat o curat, e les humors devallen a les cuyxes |*f.12v,2*| e cames, que de alt tro als peus serà la vena innflada e forats molts e vexigues poquetes se fan per les cames havayll axí que·n serà la cama inflada, que ha per poch anar, e molt aorrible de veura. Aytant tost sia lo cavayll costret e mès en terra, e aja hom un ferre ab lo cap redon a manera dels forats ho vexigues, e aquell ben blanch metràs en cascun dells forats o vexigues, calfant cascuna vegada lo ferre. Emperò cascuna vegada couràs la vena maestra qui és en los pits qui mou del cap de la glànola, començant en ella, e traverres quax qui forada quax entraves tu la cou ab ferre calent entrò sus als peus, e per ço que mills e pus tost sane. Com axí ho auràs cuyt ti en la mà sinistra sèu del qual sia de bèstia o de moltó, e sera nova, e ab lo ferre calent sus en les naffres faràs regalar de lonch en lonch. Axí com auràs cuyts lo ses h(*l*)amparons pots-li gitar desús tots jorns la pólvora de calç viva. Altra sia que aprés tres jorns les cuytures unte'n ab alquitran, o bascha·y la calç viva dues vegades en lo jorn; ho lo·y pots untar primerament ab mantegua o lart per ço que caia tost la cuytura, puys posa·y calç per exugar e per mosques, e si per lo verme a coure és, romasa la cama imfflada |*f.13r,1*| axí com soll fer. Axí li acorreràs: pren hom sangoneres e posa-les om entorn de la cuxa inflada, emperò primerament fa a raure lo loch de la imfladura, he tingua estessa tota la

cama o cuxa; e depuys que hom n'aurà treyta la sanch ab les sangoneres, a tanta com ne puxa exir, faça om empastre de vinagra blanch fusa batuda bé ensemps, e puys que sia garit tingue'l en aygua freda, e açò continua hom tots dies entrò que sia guarit e les cames sien tornades febles a la primera edat o estament. Contra lo verme qui puja en lo cap del cavayll qui és dit en romans vermen qui vola, trach hom de fora les humors axí que hom trague de les venes que hom à acustumat, d'andosos los braços, e puys sien possats sedons en les garres, e del cavalcar e del fret faça axí com dix del altre verme damunt dit. Emperò si lo vermen volable se tornava en una malaltia que hom apella xunorra, la qual cosa moltes vegades s'esdevé, per que hom deu donar al cavayll cosses caldes, e que estiga en loch calt e no·l enug hom, car aquella humor és freda e d'aquella malaltia n'escape nengun cavayll sinó a tart. |*f.13r,2*|

DE MALALTIA QUI ES APELLADA SIMORRA QUE VE PER REFFREDAMENT DEL CAP

Simorra és malaltia qui devalla del cap del cavayll antigament refredat, e ve de corriment de reuma o cadarn hixent continuament per les narills, e porta les humors fredes axí com aygua, e a vegades molt espeses, con cavayll quax tota la homiditat del cap gita per les orelles. Per què qualque cosa s'esdevenga faça-li hom e li don menjars calts, e tinguen lo cap cubert ab drap de llana estant en loch calt, e val·y molt que menje o pastur a vegades en loch on age erbes poques, car aytant com enclina lo cap envés terra gran pertida de les humors se decorren per les nerylls. Encara val açò si per les nerylls li serà fey fum de una peça de trap de lli o de cotó cremada, e que entre bé aquell fum entrò al cervell per les narylls, car açò disol e descorrerà aquelles humors congelades. E encara val açò: una peça de drap de lli en lo cap de un bastó estretament lligada e huntada ab sabó sarrinesch, e que hom lo·y meta per les narylls suaument; mas, emperò, tart n'és

curat per açò, e no deu hom lexar una glosa d'Ipocras qui és aytall: |*f.13v,1*| pren hun gall jove e mata'll e deneja'l ben adins, aprés sia cuyt en aygua e ab comí ben picat mescla·y-las, e com serà cuyt axí que quax tot sia desfet, tebeet lo brou gitar-lo·y às per la bocha del cavayll en axí que lo·y faces trangolir, e puys ajes un ferre calt blanch e cou-lo sobre lo lonbrígoll quatre dies, e axí guarrà. Açò matex val: sament de sanch cuyta e pica-la bé e dona'n al cavayll per tres dies. Encara y val açò: posa en lo mitgan de la coa quax a la fi un sedeny e fe·ll obrar cascun jorn per mondificar aquel; sana per aquell loch la humiditat del cerveyll.

DE LA MALALTIA D'ANTICOR QUI ÉS GLÀNOLA QUI·S FA EN LOS PITS, PER QUÈ VENEN LLAMPARONS

Anticor és una glànola qui és en los pits del cavayll prop del cor e crex tant per rahó de les humors que·y decorren soptosament, que per aquella postema poria éser forment agreujat. Hom com veurà aquella glànola soptosament créxer arranchala om yvaç. E axí com la naffra del vermen, o dragons que·s dit, sia curada exceptat que no·y pos om sedenys; emperò |*f.13v,2*| com om l'arranqua e la cura alguna vena se trencarà; en axí que sanch sopterrà, te vendas la obra, mit en la naffra esta metgia qui estrey fort la carn: pren dues parts d'ensens e la terça d'àloe e pàtich, e pique·n om açò axí com se cové, e sia ben mesclat ab blanch d'ou axí com a fer fa, e sia menat fortment; aprés mescla·y pèlls de llebre aytants com n'i aje obs, e puys meta hom en la naffra sobre la vena. E açò matex val: guis e calç trida ab grans de alga ben picats. E açò matex val: femta de cavayll frescha, o de ase, mesclada ab gleda, destemprat ab fort vinagre o blanch d'ou. E les demunt dites medecines de sanch estrényer no se·n deuen moure entrò al terç dia de la naffra; emperò sí pot hom lo segon jorn si hom conex que faça a fer, sinó no·y toch.

DE LES ALTRES GLÀNOLES ENGIR DEL CAP DEL CAVAYLL

Si encara algunes glanoletes engir lo cap del cavayll, de les quals algunes són sots galtes e sots les barres e sots lo carcanyell del cavayll, les quals imflen e crexen per les humors del cap del cavayll qui és refredat, e a les vegades devayllen les humors del cap inflat |*f.14r,1*| lo carcanayll, e axí restrinyen aquelles humors que ell cavayll no pot respirar ne gitar lo alè e covinenment, e no ben bé ne menja axí com deuria, e com ha lo cavayll esta malaltia porta lo cap ert, he la infladura se demostra per les grànoles, hon aquesta malaltia és apellada estragolion. E de continent que les damunt dites glanoletes aparexen més que no àn acostumat crexen de continent, pos hom sendenys sots les galtes, menat-lo de matý e de vespre segons que hom ha menester. E pos hom sobre lo cap del cavayll huna cuberta de drap de llana e hunt-li·n hom lo carcanayll ab mantegua, especialment lo loch del estrangolion, e que estiga en loch calt. E si les glànoles per lo moviment del sedeny no·s minven ab manera ja dita del vermen, de tot en tot ne sien arranquades, e cur hom la naffra axí com dit havem del vermen ho ab la pólvora del realgar, axí com damunt és dit en lo dit capítoll. E sepiats que la pólvora del realgar, en qual que us plàcia talament de carn o de ronpedura la posa hom, ja que raure fasi donchs ja no és menjada covinentment. Emperò guar que com hom la posa ab mesura maravellosament menja |*f.14r,2*| la carn e la corromp e la tempre los nirvis.

DE GRÀNOLES QUI·S FAN ENTRE LO COYLL

Encara són altres glánoles qui naxen entre lo cap e lo coyll del cavayll de una part e dell altra qui són cregudes semblantment per reuma o cadarn, devallen del cap e venen al forat de carayll entrò al golador, e per lo inflament de la llur malícia estrenyen, de guissa que no pot menjar ni beure ne respirar, en axí que si om tost no li acorre, sempre soptosament lo offega, e lo cavayll per lo inflamament estranyament que sent

lo caryll quax que s'ajut, gita·s en terra e frega lo cap per terra, e a penes se pot regir, e té lo coyll tot enfustegat e apenes no escapa si tost no és ajudat, e açò apella om vines. E com om li conex que s'inflen, axí tost met hun ferre agut al coyll, calent; sien bé cuytes mig a mig de la huna part e de l'altra, o ab lanceta aguda les tall om mig a mig. E és millor que hom faça axí com damunt és dit del verme que·ls n'arranque om tot gint d'amdues parts si veus que faça a fer, e com seran tretes defora axí com del verme damunt dit passa om aquella medecina entrò que sien |*f.14v,1*| cuyrades. E si és en camí axí s'esdevé tot dia, sempre que les li vejes imflar aquelles, ab los teus dits del mà esquerra pren tinent ben tirant estret entre los dits feriu aquels em per lonch, e mit-hi molta sal e oli calent e mel calent; axí havem vist curar a homens certs.

DE ALTRES MALALTIES QUI S'ENTRE EN LO CORS DEL CAVAYLL

Altra malaltia se fa en lo cors del cavayll qui·s engenra per alguns accidens e ave[n]tura e à dan al cors e torçons de moltes guises e de moltes maneres. E devenen-li per sobrasanch que no aporta imflament de falches, mas tan solament inflen les venes e els nirvis en axí que a penes los pot om ab los dits pendre, lo cuyr tant és tibat, e lo cavayll se gita en terra per força d'angoxa que soffir. Ací fa om aytals remeys: com om veurà que·ll cavayll sofferrà dolor dedins sens tota mesura, sens inflament de flachs engir e entorn, e obri-li les venes de cascuna part de la qual vena sanch puxa exir, e puys me[n]-lo om a poch pas, e no menge ni bega en nenguna manera fins que la dolor damunt dita l'age jaquit.

COM LA DOLOR DINS EL CORS DEL CAVAYLL

Fa·s altra dolor entre lo cors |*f.14v,2*| del cavayll qui ve de ventossitat per los forats del cors del cavayll, e entra en lo ventre accidentalment per lo cors del cavayll qui és masa suat o calent, e a vegades fa inflar lo fals e tot lo cors d'aquell e

sosten gran mal. E contra aquesta dolor à·y tal remey: prin un canó de cana grosa, de la pus grosa que trops, lo canó de lonch age almeys hun palm, e dins en la natura o cul del cavayll aquell met en axí que entre la major part del canó e sia ple de oli, e puys liga-u-ò a la coa del cavayll ab hun bastó per tal que no pusqua exir, e com haurà om açò fet, cavalch-lo om cuytadament per lochs plans e per muntanyes covinals tota via en trotant, e cubert bonament, e puys que hom li frech lo fals fortment ab oli tebeu, e axí escalfarà o per la natura perdrà o gitarà la ventossitat del ventre e exirà deffora per lo canó yestament e per l'escalffament de l'oli; puyx don-li om coses caldes a menjar y a beure, ço és a saber, gran o fen o espelta, e bega aygua cuyta ab comí e ab gran de fenoll en bona quantitat. E depuys, un poch de aygua freda mesclada ab farina de forment; emperò no bega fins que age gran set, e axí bega de aquesta tota hora en loch calent |*f.15r,1*| fins que sia guarit. Encara li pot om fer altra bona medecina: prenga om peres vives, caldes com a foch, e pos-les om davayll los pits del cavayll, tot de totes parts d'algun drap gros, e davayl lo ventre hun drap, vinent dos homens de ça e d'allà, puys poch a poch gita hom aygua sobre les pedres caldes en axí que la fumositat qui·n exirà e pujarà escalff lo cavayll e faça aquell suar. E com açò aurà hom fet e serà ben calt e suat, sia enbolquat en lo damunt dit drap e sisglen-lo(?) hom com mils porà, e estigua axí tant entrò que la suor cesse de tot en tot, e passada la suor frech-li om les cames e les cuxes, e unt-les om fregant ab bona dialtea o de bon oli covinentment calt. Altra cura: prin palla de forment tendra, e ab aytal decocció calda, aytant com sostenir-ò porà, e mulle-li om o li·n frech les cuxes e les cames e especialment los nirvis; estigua en loch calt e dóna·ls menjars calts entrò que sia tornat en son estament. E bona caliuada de sarments y és bona.

ENCARA D'ALTRA DOLOR DEL CORS DEL CAVAYLL

Encara se fa altra dolor |*f.15r,2*| dins lo cors del cavayll qui ve de sobres de menjar ordi, d'als semblantmet, no cuyt e entre lo ventre inflat, aporta als cavaylls inflament que a penes pot estar sobre los peus que no li covinga a jaure tota hora per la dolor qui és apellada sobres menjar, e açò cové per rahó d'ordi imflament hon lo ventre, contra la qual dóna om aytal remey: prin malves, brança orsina, malcoratge, violes, aner, e coga-les om en huna olla o caldera e en aquella decocció sia mesa e fusa mel en bona cantitat, e de sal e d'oli, e mescle-ò om, e segó de forment, mescla-u-ò tot ensemps e pos om d'aquella aygua o d'aquella decocció calenta ben e gint, e meta om en hun hodre llet, e poch, ab hun canó de canya o ab altre gros lonch covinentment, e sia fet a manera de cristiri, e per aquell estrement sia gitada la dita decocció per la natura del cavayll detràs, e tinga la natura alta per ço que el crestiri pusca anar per tot lo ventre, e tanqua-li om la natura ab estopo o ab peces de drap que no pusca exir l'aygua. Depuys, ab hun fust redon e ben polit frech-li om lo ventre bellament, hun om de la una part e altre de l'altra, e que comencen davant e menen fortment ves lo ventre. E primerament, |*f.15v,1*| con lo ventre serà fortment fregat, destanch om la natura e cavalque om lo cavayll a poch pas devés les muntanyes fins que gite per la natura tot quant per lo ventre li és mès e gran pertida del als, e axí serà la dolor sesada tan sopte com per raó com cessa la rahó de la cosa, cesa tot lo que·s fa d'aquella.

COM HA DOLOR PER RETENIR ORINA

Una dolor s'engendra per sobre de reteniment d'orina en la veyxiga, qui·s fa al cavayll dolor e torçon de moltes maneres sents imflaments de flanchs e del cors; fa, emperó, hun imflament entorn de la verga del cavayll e fa mal als flanchs dels cavaylls, contra la qual són sprovats molts remeys dejús escrits. Prin tristaria, un paryetarya, qui és morella roquera, raylls de

sparechs e de bruch, aygua, e ensemps en aygua bullen, e com seran cuyts, ab huna bena ampla e longa convinentment pos-ho om calent. E aquella matexa cosa val si hom pren la verga ab les mans huntades d'oli tebeu, que hom li·n frech; aprés pich om hun poch de pebre ab àloe e que om lo·y meta en lo forat de la vexiga o verga. E aquella matexa cosa val que hom prengua un poch de simols picades e un poch cuyts, e que hom lo·y meta axí en lo |*f.15v,2*| forat d'aquella matexa cosa, val maravellosament. Si lo cavayll açò sostenent lexava hom anar tot solt per l'estable ab alguna egua, car açò l'aporta a orinar. E sàpies que la pus derrera metgia de la bèstia contra la dolor damunt dita és que om lo lex anar solt ab egua, car per la volentat del ajustar-se ab ella la natura s'esforça e el ne cobre totes ses forces. Encara val maravellosament a orinar: sement de cogombres piccada e cuyta ab oli, e que lo·y meta om per lo forat del membre. E sàpies un remey qui és bo a totes les dolors damunt dites: hom bat covinentment tot lo cors del cavayll ab fust de salce, e si om li·n lliga el cap o ell coll. E aytantbé és gran remey a dolor d'orinar: frega-li la verga; e encara: sanigrech donar en la civada tantost lo fa orinar.

COM LOS CAVAYLLS HAN MAL EN LOS COLLONS E EN LO CARAYL, E LO CARALL S'IMFFLA

Los collons del cavayll inflen molt, e açò esdevé sobre de humors que li decorren aquell de loch. Esdevé açò en temps de verdor per la verdura de les erbes, e per lo temps qui és humit les humors corren leugerament avayll e devallen e s'escanpen, hon de açò lo cavayll sosté gran mal per lo trebayll del gran fex que·ls budells han, e |*f.16r,1*| rompen aquella planeta qui està enfre los budells e los collons per trenquadura, e és molt perillosa cosa al cavayll. En aquesta cura prin de bon vin grech e gleda blancha picada, mescla-ò om molt tro que sia axí com a pasta molt, e mescla·y de sal comuna picada, e puys d'allò unta-li·n om bé tots los collons dues vegades ho

tres en lo dia, he tota hora lleva la pasta secha. Açò matex val si om té lo cavayll per lonch temps en aygua freda de maytí e de vespre, e que·y tingua los collons per guissa que s'i mullen. Aquella cosa valen faves fresades o pellades e ben cuytes ab grex noveyll de porch, e posa-lo·y hom calent covinentment sobre la imfladura. Emperò si ells imflaments dels collons és per los budells qui són tants en la bocha dels collons, tinga-li la un collon o abdosos si d'abdues parts és trencat, car de continent se'n tornaran los budells en lo ventre; puys coga hom roptura ab ferros amples los budells en guebeu(?), e puys cura hom la naffra de la bosa dels collons axí com és acustumat en la cura qui·s fa con hom sana los cavaylls o·ls trau hom los collons.

COM LO CAVAYLL HA SANFONIMENT

Sanfoniment esdevé al cavayll per sobres de menjar |*f.16r,2*| e per sobra de beure, o quant ha molt treballat e à lo ventre buyt al començament englotex la civada e no pot los grans ab les dents trenquar. E per so en aprés gran treball poch li deu om donar a menjar, car per sobres de beure les humors devallen a les cames e a les cuxes, e les li fan dolrre, e encara devallen fins a les ungles dels peus, hon si om no·y socorre tost pot-se'n seguir gran malaltia. Faça un aytall remey: ço és a saber, si lo cavayll és gras e de edat perfeta aytan sempre li don hom a beure a son voler; en aprés, d'amdues les venes del coyll e de les cames acostumades, fins a debilitar del cors, li tragua om de la sanch, e gitaran les humors devallades a les cames e de les cuxes. En aprés, meta·l hom en aygua freda fins al ventre, e tinga·l om sovent en l'aygua, e no menge ni bega fins que sia delliurat; don-li hom covinentment segó e farina d'ordi ab aygua calda. Emperò si lo cavayll és jove e magre no li don om en nenguna manera axí com dit és a beure, mes que om li faça tenir en alt a l'ayre fret lo cap, el coyll, en tal guissa ab lo fre lo llich hom que mal son grat lo tinga, e puys pringua om pedres redones de grosea de hun ou e pos-les om

dejús los peus del cavayll axí com si hom li·n faya llit, car per lo moviment |*f.16v,1*| de les pedres redones lo cavayll se mou, e per lo moviment los narills(?) de les cames e de les cuxes condormides per les humors qui són escanpades en aquell loch giten en llur malaltia. Fan axí que sobre les pedres tot dia prenrà los peus, e cobra'lls hom primerament ab drap de lli banyat en aygua freda, e no menge ni begua ni estiga en nenguna manera que sol lo loch; faça-li om açò entrò que sia guarit. E sèpias que la dita malaltia no nou als cavaylls jovens ans los vall, car per les humors qui decorren a les cames e les cuyxes, negregen. E si lo sanfoniment devalla als peus, sagnar l'às en les venes de les junctures e los genolls e les cames, ells pits, ab oli e ab sal tot ensems piccat, e fes aquesta cura per un dia estan per l'altre. E açò sia fet per moltes vegades fins que sia delliurat, e da-li a menjar cosses fresques. Encara altre medecina si devalla alls peus: prin sarmens e posa-les sobre terra dura nedea secha, e con seran ben cremades e la terra serà ben roja, puys deneja bé les ungles del cavayll e fe·ll estar sobre la terra axí cremada o escalfada covinentment. Emperò primerament la terra sia nedea dels carbons, e fes açò per tres dies e desliurar l'às de sanfoniment, e les ungles que se·n infortiran. Medecina qui aprofita a |*f.16v,2*| sanfoniment e a dolor dells peus: pren gala e vidrioll, coloquíntida, que vol dir batasalun serean, aquestes coses pichades e polvorizades; pren un drap de lli, e puys pren grex de moltó, sanch de ronyó, e fon-lo e mescla-ò ab les dites coses, e fe·n ungüent e mescla d'aquests aytal en les junctures dels peus, unta, e axí les ungles crexeran e s'enfortiran, e açò és medecina provada. Remey que el cavayll no senfona: pren un os gran de dàtil e trenqua'l pel mig, e pasa·n hun fill, e lliuga-li al coyll del cavayll e lantufa(?) en la creulera(?) o al fren, e dementre que·ll portarà no senfondrà, e si·u era, guarà. Encara per ço que no se'n vagen l'aygua quan beuran no li faça mal a l'abeurar, senya-li l'aygua *en nomine patris et filli et spiritus sancti amen* e *de nox Deum super aquas Deus magestatis incomiit dominus super*

aquas multas, e no farà mal a hom ne a fembra qui axí ò dirà ans que l'ayga bega.

DE MALALTIA QUI VE AL CAVAYLL EN LO LLEU

Encara se fa accidentalment una malaltia al cavayll qui lleva alen, tant com los forats del lleu o polmon dedins, per lo qual ajustament de les narills a penes pot respirar axí com sol, i ve un gran imflament de les narills en |*f.17r,1*| greu peyment dels flanchs, lo qual leugerament s'esdevé a grans cavaylls per masa treballar, com les venes del polmó del cavayll són tancades entorn del lleu per l'escalffament, e la grexea se fon; aquesta malaltia és apellada burç en mans. Açò pren hom primerament cosses caldes a fondre la sustància de la grexe[a] ajustada entre los forats del polmon, a la qual fasa hom habeuratge calent a que scup: gerofles dues oz. o tres, nous noschades dues oz. o tres, galangal, cardemoni, aygua, dues oz., e que açò sia picat e perbollit poch en bon vi; al destenprar aja dues oz. de saffrà, e con sia escalfat met-hi aytants hous com te sia semblant que sien les especies, e tot açò sie mesclat ensemps covinentment en axí que lo beuratge sia mès en hun gran corn de bou, e tenint lo cap dret envés lo cel, ço és la bocha meys de fre, dues vegades lo·y metràs en lo carca[n]yell, e fe-li tenir la bocha alta per gran espay fins que lo abeuratge sia bé asolat en lo ventre per ço que mills obre. E aprés sia menat a petit pas per les regnes o sia cavalcat tot gint, per ço que s'encorpore lo beuratge e que no·l puscha gitar per la bocha. Encara no menge ni bega per hun dia e per una nyt, per tal que per lo menjar ne beure no enbarch |*f.17r,2*| lo be[u]ratge ne perda sa obra. El segon dia menge erbes novelles o fulles de canyes o de salze o de altra cosa frescha, e segons que·n porà aver, per ço que per la fredor de les erbes fresques se tempra hun poch la calor del cavayll malalt, e si à la damunt dita malaltia és freda guarran per aquesta cura damunt dita; ja és antiga incurable creu que sia emperò a vegades be·y trobe hom remey ab ferres calts co-

vinentment; a manera de creu dues rales fan, car per amor del foch lo pujament fena-li hom les narills per loch, car pus lleugerament ne treurà a si l'aer el lexarà anar. *

DE MALALTIA QUI FA TENIR LOS NIRVIS, QUI NOM ENFÚS

Altra malaltia ve al cavayll la qual li fa tirar los membres per los nirvis qui són emfre dits e fa·ls pus lonchs, a vegades ab inflament en axí que que·ll tira tant fort lo cuyro que a penes lo li pot hom pendre ab les mans o estrényer, en axí com a samffus, e a vegades que ploren los huylls, e açò li esdevé com és samffus e forment calent, e puys en loch fret o ventós entra en axí tirament de nervis e llangor de membres que no pot anar, e aquesta malaltia apella hom primerament enfusteyt. E pot-li·n om axí acórrer, e és provat, que meta'l om primerament en loch calent, puys prenga hom algunes pedretes |*f.17v,1*| vives fort calents e pos-les hom dejús lo ventre del cavayll en terra. Emperò prengua hom primerament un drap gros de llana de longuessa del cavayll e pus ample, lo qual drap tinguen dos homens de cascuna part, puys aygua poch a poch sobre les pedres calents, e axí gita aquella fumossitat, e aquella tinga e perprenga lo cors del cavayll, e açò faça hom fins que tot vinga a terra suor; puys cobre hom ab lo damunt dit drap de llana lo cavayll tot, e sia ben cinglat, e estiga en loch covinent axí fins que sia del tot delliurat. Encara li·n unta hom les cames e les cuxes ab mantega e ab oli sovent. E faça hom huna deccocció de palla de forment, de cendra, e de allasses, e de malves, e ab aquesta matexa estuba perfumar-lo bé, o ab aygua de la deccocció bé li sien fregades les cames, e especialment los nirvis, e no moga hom lo cavayll del loch calent fins que aja remey, e don-li hom menjar coses caldes fins que sia tornat en son estament. Aquesta matexa cosa val que hom prengua molta mantega, e aquella fussa en vi calent,

* Aquest últim paràgraf és molt confús, potser degut a una mala transcripció.

e que om ne bany tot lo cavayll moltes vegades, e aprés sia ben cubert. E que hom prengua salvia, e edra, e poliol, e que coga ab lo vi, e que sia ben banyat lo cavayll e bé estubat e untat de mantegua. |*f.17v,2*|

DE ESCALDADURA QUI·S FA EN LES [EN]TRAMENES

Escaldadura és huna malaltia qui dedins secha les entramenes del cavayll, tot lo cors li amagrex, e fa-li fer la femta axí pudent com a l'om, e a lo que més solen fer vermens, e la natura o el cul del cavayll per gran magrea e de pocha menjar e de gran escalffament de cors, e per ço lo cavayll no pot engrexar lleugerament, e aquesta malaltia apella om escalmat, e cura·s axí al cavayll: deu hom donar coses fredes e humides tempradament les quals ne giten la sequedat dedins, e humit tot lo cors faça-li hom aytal decocció: pren erba violària, morella roquera, carnera, malves, aygua, e cogue tot ensemps e meta·y hom segó d'ordi mesclat covinentment, e com serà cuyt cola-ò ab un drap, puys en la decocció de la aygua meta om mantega e cayxa fistola dissolta en bona quantitat, e coga segons alguns, e d'açò teebet fes-li·n crestiri; puys sia fet de les altres coses axí com ja és fet de la dolor en lo capítol. Emperò observat aquella dita decocció sia ben tenguda en lo ventre del cavayll, que com més lo·y tendrà més profit li farà, e pus fort ne serà ab los budells. |*f.18r,1*| E don-li hom aquest beuratge: pren saffrà, oli violat ab tratantes de rovells d'ous; com tot açò sia mesclat ab de bon vin blanch tebet, e ab un corn de bou dues o tres vegades li·n sia donat axí que bé li faça hom engolyr, axí com ja és dit en lo capítol del polsiu(?). Aquella matexa manera val: que el cavayll meta hom en l'estable tot sol e no menge de dos dies ne bega de tres, e aprés de açò dona-li om a menjar lardons de porch a son plaer, car per la fam aguda longament e per la dolçor d'ella(?) ab la sal asaborada menjarà volenterosament. E menjats aquells lardons de sagin, poch o molt, don-li hom a beure a son plaer aygua calda mesclada covinentment ab farina

d'ordi; puys calvalch-lo hom poch a poch fins que aja cuyt o gitat ço que ha menjat e buydat lo ventre covinentment. Ab alguna cura torn hom al estament primer, e entre les altres coses que menjarà forment covinentment cuyt ab un poch de sal o de sagí sechat al sol o en altre loch, ab quantitat jumeles(?), li·n don hom dues vegades al dia, e ans que begua menge lo forment cuyt, molt nodrex e complex lo cors del cavayll, e axí és tost gras.

DE MALALTIA QUE LI FA INFLAR LO VENTRE E LOS BUDELS |*f.18r,2*|

Troba hom altra malaltia al cavayll qui li fa brugit al ventre en los budells, e fa lo cavayll mal son grat gitar femta tota crua e clara axí com aygua. E enaxí per lo molt podriment de la femta buyda axí lo ventre, que si hom no li acorre a penes de allò que menja li roman res en lo cors, que tot no·u perda. E açò esdevé com menja massa ordi, o senblant cosa, no pot coure axí com deuria. Per ço com hom lo cavalcha a gran cuyta encara s'esdevé, car beu àygua aprés com ha menjat ordi sens algun mitgà, e a vegades per trop córrer ho trop arlotar com ha begut primerament a son voler, car l'aygua s'escampa per los budell[s] per lo córrer, e moltes vegades per gran imflament de cors del cavayll, que ha gran dolor per ço com ha perdudit lo ventre e és afeblit tant fort que a penes se pot tenir en les cames, e aquesta malaltia és apellada en romans enreprat orejat. E com la malaltia aytal a penes se fa sinó per sobres cavalcar o per sobra menjar ordi no cuyt en lo ventre qui és indigestrós. Acorre hom axí: com aja cavalcat lo cavayll huna vegada o dues o tres [e] git femta axí com ayga, aya fren e sella, e llexa·l hom anar tot sol péxer. No·l ne tolga hom per força fins que sia costibat covinentment lo moviment del cors, |*f.18v1*| escomou los budells e lo ventre, e lo cavayll per la malaltia damunt dita que faça la femta tota clara; e si menge les erbes totes fresques profita-li molt, car couran-se bé en lo ventre, e guart-lo om de beure, car

l'aygua que és clara més crexeria la malaltia, e açò fa hom fins que lo cavayll sia tornat en son estament. Emperò esdevés a vegades que de la malaltia lo cavayll se sanch; feu axí com és contengut en lo capitoll del samfoniment.

DE MALALTIA DE FREDOR COM FA INFLAR LO CAP DEL CAVALL

Fredor és malaltia qui fa lo cap e los huylls lagrimar e lo cap inflar, de la qual malaltia són aquests los senyals: ha los huylls imflats e les nerills fredes, e lo alè també, les yllades escomouen més que no solen, e menja e beu poch, esternuda sovent, tosex. La qual malaltia axí soccorre hom: coga-li hom aquelles glànoles que hom apella nives qui són entre·ll cap y el coyll del cavayl; e cové que ho faça ab ferre calt redon e sien cuytes ben e soptilment per tal que les humors qui per la fredor son escomogudes vaporen de fora, e que om li meta sedenys dejús les barres per tal que per los sedenys les humors ajen carrera de exir; lo cavayl |*f.18v,2*| emperò tinga lo cap cubert ab lana, e que om li hunte sovent ab mantega entre les orelles fregan hom fortment de defora. Aquella matexa cosa val: oli de llor posat en una peça de drap de lli, e en lo mors lligar del fre hon sia untat, e que lo cavayll bega sovent ab lo fre. Aquesta matexa cosa val: forment ben cuyt e que hom li pos en un sach, o que li lich hom axí calt el cap com ho porà sofferir, en tal manera que reeba lo fum per les narylls e que menge del gran si no li lleu. Aquella matexa [cosa] val: forment ab poliol e ab salvina ensemps cuyt, e que reeba lo fum per les narylls e per la boca tenint lo cap cubert. Aquella matex[a] cossa val: una peça de drap de lli untada ab sabó e lligada estretament en cap de hun bastó, e que hom lo li meta per les narylls aytant com porà entrar covinenment, car per açò lo cavayll haurà que li farà buydar les humors del cervell axí com aygua. Aquella cosa matexa val: mantega mesclada ab oli de llor, e puys que·u pos entre lo nars, e que hom lo guart de coses fredes, e bega tota ora aygua çuyta

calent, axí com és contengut en lo capítol en lo tractat de dolor; en aytal manera se porà curar. Encara altra cura |*f.19r,1*| segons Ypocras: prin .vi. hous e mit-los en vinagre fort e estiguen-hi tant fins que sien molls et tots negres, e fes-lo-li trangollir, e fes una vegada o dues, e si menester hi és sagna·l dejús la gola. E açò matex vallen fulles de savina, pólvora de elles, ab la civada mesclada.

QUANT LA MALALTIA CORRE ALS HUYLLS

A vegades s'esdevé que la dita malaltia o fredor de cap corren als huylls e fa-los sovén llachmar, e a vegades caligen a manera de núvol als huylls, e gran blanqua, e a vegades hi porten tel o pays *(pany)* per les quals cosses lo cavayl no pot vesar axí com se cové, la qual malaltia apella hom mal d'uylls, a les quals axí acorre hom: al començament, si los huylls llagrimegen, faça hom un estrenyedor en lo front, ço és a saber: don libano qui és fust, e encens, e màstech, aygua, sia tot polvorizat, e sien fet emplastre ab blanchs d'ous batuts e possats en una peça de drap de lli de quatre dits d'ample e lonch, de la una barra a l'altra, o polç, per mig del front, e lo front sia ben ras tant com deu tenir l'enplastre, e tinga-lo·y tant estret fins que los huyll[s] se llexen de llagrimar, |*f.19r,2*| e com ne voldrá llevar l'estrenydor, ab ayga calda e oli mesclat lo banya-ho. A lo matex val que hom li coga abdues les venes maestres de la una part e de l'altra covinentment. Emperò si los huylls són estruÿts per algun accident o per cadarn, posa-li hom estelletes dejús los huylls abdosos, quatre dits dejús, e de aquí avant sal trida subtilment ab un canó sovén li·n meta hom. Emperò si à pany o tell en los huyls, ho fresch o veyll, aja hom del os de sípia, e ros de vi, e sal gema, aygua, e sia ben polvorizat, e puys ab un canó metan-li·n hom buffant en l'uyl dues vegades lo jorn, e si los panys o la tela és vella, ab grex de gallina dues o tres vegades untar l'om. E per tal que decorriment de llàgrimes vingue als huylls, llav-li hom los huylls dues vegades lo dia ab vi pur, e puys ab hun canonet

de palla dins en los huylls li·n suffla de la li·n buffa de la pólvora. Encara y val mujols d'ous cuyts en ayga ab pols de comí, e que lo·y lich hom de nit sobre les làgrimes, e estreny. E si imflament serà dins ll'uyl, de donzell e molla de pa, llevat faxat, ne cura. E a les llàgrimes o panys o màcula d'uylls val femta de luert ab sal mesclada, |*f.19v,1*| he guart hom que les damunt dites coses li meta hom covinentment. Encara bon alcoffoyll a bèsties: pren os de sèpia dracmes tres, angelot dracma una, vert estur miga dracma, e sia polvorizat, e mit-li·n en l'uyll suficientment, e com sia millorat del tel pren del such de ceba blancha, mit-li·n en l'uyll per tres dies. Emperò abans de açò li sien tallades les venes tres dits davayll lo llagrimar, e val·y molt preuadament. E veus que a paladejar son canó pot ben menjar civada e la banya al la sua escuma; si·t tot fall, ab la punta del esperó forada-li bé.

DE MALALTIA QUE·S FA EN LA BOCA

Encara s'esdevé que·s fa una malaltia dintre en bocha de inflament e glànoles longues de la granaria de una avellana, de una part e d'altra de les barres dejús, que no lexen menjar axí com ha acustumat, e a vegades tota la bocha li infla e especialment lo paladar, tan fortment que a penes pot menjar, a la qual malaltia deu hom accórrer. Si à tota la bocha imflada, age hom tan sempre de la llega *(llegra?)*, e abans obre-li hom la boca; axí cové a fer artificialment, e com serà sagnat prenga hom de la sal en bona quantitat e altres ta[n]t de ros de bóta, e sia ben polvorizat, e sia-li llavada la boca ab vi agre. Aprés frega-la-li ab la dita pólvora |*f.19v,2*| o ab vi fort en loch de vinagre si vols. E si per açò les dites glànoles no aminven, obra-li om la bocha he trague-les-li hom de tot en tot d'amdues parts ab un ferre covinent, e de continent quant les auràs gitades aytantost sia-li fregada la bocha ab sal e ros de bóta e vinagre mesclat. Emperò si à lo paladar imflat, primerament li hobra hom la boca com a fer fa, e talla-li om lo paladar ab punta de llanceta de lonch, e d'aquí avant frega-li om la

naffra e ell paladar ab sal no picada, e açò ha nom paladejar, e axí curarà aquestes cosses damunt dites.

COM LA LLENGUA DEL CAVAYLL S'ENMALALTEX

La llengua del cavayll s'enmalaltex en moltes maneres, a vegades ab mal de mors del fre, a vegades del mors de les dents, e a vegades de una malaltia que ha nom mal pinsans en romanç, e soffir-ne gran mal e gran part de son menjar Emperò lo mal és de traves per les dents e per lo fren entre fins al mitat de la llengua; lo menejament de la llengua del tot li talla hom, car aquella malaltia com és de traves no·s pot guarir en lo cavayll; pot-ne valer meyns si pert hun poch de la llengua. Emperò si la naffra de la malaltia |*f.20r,1*| és en traves e per lonch de la llengua se faça malaltia poca o gran, fa·y hom aquest hungüent: pren mell vermella, llart de porch gras, aygua, calç viva un poch, atrestant que sia com a u[n]-güent, he unta·ll de aquest engüent en les naffres de la llengua una vegada lo dia; e primer sia llavat lo lloch ab vi tebeu, e no li meta hom fre fins que les naffres sien soldades e sia fet açò, e sia guarit. Emperò si s'esdevé que mal mors de pinsans, lo qual és sobre dit, yo ho diré en son loch, car com la malaltia és curada, les naffres són curades com venen per occasió de la dita malaltia.

COM ÉS DIT DE LES MALALTIES QUI VENEN EN LA BOCHA

Encara s'esdevé en la boca del cavayl que fan de cascuna part dells quexals en la pell de la bocha lla hon agrejada d'aquells gurils per accident imflen, e com vol menjar meten-se enfre les dens estremeres e tolen-li lo menjar, lo qual mal ha nom gotornons, al qual axí acorre hom: renesga aquella pell e aquells gotornons ab ferres, sia tallat, e lo loch ben fregat ab vi agre e sal, e menjarà mills.

DE LES MALALTIES QUI·S FAN EN LO DORS DEL CAVAYLL

Dit és de les malalties qui venen accidentalment al cap e al cors del cavayl. Ara diré de les malalties qui venen al cavayll artificialment o per mala guarda. Sobre lo dors se fan moltes malalties e diverses per malvada sella, e a vegades per masa sanch, o per infladura de una poca vexiga de sanch plena o de podre mesclat qui rompen lo cuyr, podrex e corromp la carn del dors, e aytant com les naffres són pus prop del dors del cavayll en aytant són pijors, e són moltes vegades perillosses. A les quals acorre hom axí e ab aytals medecines, e com per poch totes les malalties sentidures àn començament de imfladura, per ço deu hom al començament contrastar en axí que hom veurà al cavayll alguana pertida del cors imflament. Rau-lo·y de continent, e depuys faça hom empastre de farina de forment ben prima e ab blanch d'ou mesclada, e posada covinentment en huna peça de trap de lli sia posat sobre la imfladura ben estès, e no sia llevat lo dit empastre per força mes tot suau, e com ne serà fora l'enpastre veges si ha brach ajustat, e si n'i ha trenqua-li lo cuyr tot asalt ab ferre calent o ab llanceta lla hon mills te parega que socorrega a porgar. En aprés sia mondat ab plometes sofficientment, axí com de such de api, de mell, e de farina cernuda o prima, e llevat |*f.20v,1*| si obs serà lo loch dur, e axí guarrà. Encara encarnadures e rompedures del cuyr en lo dors per sobrefex d'alguna càrega, axí com he dit, o per occasió de alguna part, o per carvoncle, o superfluytat de sanch narent del dors, lo qual se deu raure fort entorn, e puys escampa·y hom tot dia pols de calç viva, untant lo loch abans de mel axí com dit és en lo capítol del vermen, e sie llavat primerament ab vi calt e ab vinagre, e sia guardat lo cavayll d'ensellar fins que lo mal guarit o sanat. Emperò deu hom saber que en qualque loch que·s faça imfladura ell dors primerament sia tot ras, aprés sia posat l'empastre damunt dit de la farina e del blanch del hou, mès en les plagues e malalties e escorchaments. Per cuyrar deu hom possar d'esta pólvora: pren murta secha picada, gales

lleugeres ensemps, e cascú per si polvorizat. Aquella matexa cosa: peça de drap cremat o feltre cremat. Aquella matexa cossa val: podridura de fust antigament podrit. Sàpies emperò que sobres les pólvores damunt dites la pólvora de la calç consoladament, car maravillosament cura. Emperò tota vegada ans que·y pos hom pólvora, e sie llavat lo loch ab vin tebeu o vinagre. E nota que pèls nasquen aprés del cuyrament de la carn, que nasquen: cloffolls de avellanes, e de tartugues cremada, o adeveyla cremada |*f.20v,2*| polvorizat, e unta lo loch d'oli abans, e sal fusa en aygua cou, he vinagre que·y és millor, asats a reprémes les infladures en lo dors cant imfla per sella llevada com serà suat mentre que és calt, que·l vent se met en lo dors.

DE LA MALALTIA QUI·S FA AL DORS

Mes encara se fa una malaltia en lo dors del cavayll a vegades trenquant, mortifficant, la part del dos, rompent e cavant trosus al cos, e açò s'esdevé per ço com hom li posa masa sovent la seylla e li fa mal, o masa tost, o per sobrefex, se fa esta malaltia que hom apella corn. A la qual malaltia se fa aytal remey: pren fulles de coll ab ensunya de porch veyll, e açò ben picat ensemps pos-lo·y hom ben lligat com fa a fer; muda tots jorns, aquest madura. Açò matex val: escaniosa o malví ab ensunya de porch picat e possat desús. Aquella matex[a] cosa val: cendra calent ab holi mesclada. Encara val açò: la sutzura ab sal trida ab holi mesclada posat desús tebet. E femta de home fresca calent, y val molt açò matex. E si li poses sella tenguda sus de les medecines alguna damunt dita, llevan lo cuyr e puys sovineja-li·n hom a cuyrar. Encara arancant o arancat lo corn e de tot en tot mogut la nafra, sia curada axí com |*f.21r,1*| és dit de les naffres, llavant-la primerament ab vi calt o ab vi agre, umplint-li la naffra d'estopa picada menudament e mesclada ab les pólvores ja dites en lo capítol dels vermens o de grànoles. E deu hom guardar de posar-li sella ni carregar-lo fins que sia guarit.

DE ALTRA MALALTIA DEL CORS DEL CAVAYLL QUI FA GRANS IMFLAMENTS O INFLADURES

Encara se fa una malaltia en lo dors cuyr que tinga tot lo loch escarnat. Aquell metràs entre lo cuyr e l'os en lo front del cavayl, e fe·l llevar e lexa·l anar, e tot jorn ab vi tebeu aquella naffra llavaràs sense tocar lo cuyr, e no·t temes que axís consumarà lo cuyr del front; el polmon consumaràs aytantbé sens toquar. En altre manera açò una cura fort lleugera e de gran maravella, axí com ell m'ò dix qui avia vist.

D'ESPALAT QUI VE PER IMFLAMENT

És apellada una malaltia qui aporta imflament al dors e fa·s en les espalles del cavayll; fa entayl de carn sobre les espalles, e partex alt sobre lo cuyr qui ve aytanbé dell primerament de la sella, axí com he dit, e aquesta |*f.21r,2*| malaltia apella hom en romanç espallat. Açò fa a madurar aquells imflaments aytals són durs: pren rayl de malvin, ca[r]nera, o cols, o malves, ab ensunya de porch com a fer fa. Altra madurea confortatiu: prin donzell, carnera, morella roquera, picats ab ensunya de porch, tebeu posat, e com sia madur sia hubert e curat axí com ja és dit en los altres imfflaments.

DE BOCES O CARBON(?), AQUELLS QUI·S FAN EN LO DORS

Fan-se encara borces el *(al)* dors del cavayl per sobre de sanch e de càrech, e per ço com són d'un semblant aquelles, pot hom recórrer al capítol de les malalties del dors del cavayll hon havem tractat de son remey.

D'ALTRA MALALTIA QUI·S FA EN LO COYLL DEL CAVAYL EN LES SERRES

Encara·s fa altra malaltia en lo coyll del cavayl aprés de les serres e en les garres e al tronch de la coa, e fa·s-i ronya e proÿment que aranqua tots los cabells. Encara frega tant per força el tronch de la coa que a vegades los escorcha, e açò

esdevé per sobres de sanch e de males del cavayll, e fa-se'n grans imfladures, e nexen |*f.21v,1*| grans podridures per l'entrament d'aquell e àn o per occasió davall sella o no convinent a ell, per grans càregues o per lo fust de la sella, e per falsament dels bardons axí que·s fa menjantment e podridura en lo cap de la espina, o podre trencant lo cuyr exent molt podrit, e està la carn reversada defora fort leg, e esdevé per ço com no·s pot escórrer lo verí d'aquell, e com podrex molta carn al qual diu hom [v]ullgarment polmon perquè està vermell e gros e lonch com a lleu; més bé covinentment poria éser dit cranch, car axí per semblant se cura de cranch, al qual axí ajudam que sia tayllat lo posmon *(polmon)*, ço és apellat carn malvada. Apré[s] lo tallament de la carn sia fes en avayll d'aquella part en aquella manera que mills puxca porgar lo verí, e la naffra puxa tenir munda. Aprés sia·y posat estopa ab blanch d'ou tro al terç dia, una ora lo dia, mondant aprés lo terç jorn; fa hom aquella cura fins que sia sanat ax[í] com damunt és dit en la cura del corn. Emperò mills se guarex, e pus tost, ab pólvora de realgar o de afodyllis com ja és dit del verme, car sens tallament se fa ho guarex sens tota dolor, e yo l'è curat ab mell, presyal, perfetament meyns de tallar fort. |*f.21v,2*| Encara diuen que val açò: troços de serp mesos en ast, e com començaran a regalar pos-los hom calent sobre·ll mal, e guarda que no toch en la carn sana del cavayll. E com és curat ab l'enpastre damunt dit de mel e del prasial, cura-lo ab engüent de sabó e de mantega, fes lo loch per escórer e ix-ne hun os del cap de la espina del ample d'una dobla e del gros de hun de través. Encara aguí de hun bon hom aquesta cura que li viu fer per aquesta malaltia apellat polmon: gita lo cavayll en terra e ab raor o ganivet tallant fendràs-li en mig del front entre abdosos los huylls a longuea de una o dues o tersera del dit, e quax en creu, e descarnar entorn ben hun dit de carns tro en l'os; aprés aurà·l cuyro de sola adobat ben fort e gros lo qual aja forat en mig, e a mig de la naffra lo dit cuyro que tinga tot lo loch escarnat aquell metràs entre

les humors. La qual malaltia és apellada en romanç proÿment. A la qual malaltia axí acorre hom sagnant-lo hom de la vena del coyl acustumada bastantment, e puys fasa hom engüent contra lo pruÿment de la ronya la qual és molt provada: soffre prin viu, e altre tant de sal, e de ros de bóta, e pica-ho |*f.22r,1*| tot, e sia mesclat ab fort vinagre e ab oli, aygua, tot picat adés de la un adés de l'altre quant que sia engüent, e d'aquest unta-los del pruÿment del coll o de la coa o d'altre loch dues vegades en lo jorn, e grat-li·n hom fins que·n isca sanch, e posa·y hom d'aquest hungüent fins que sia guarit. Aquella matexa cosa val molt: vinagra mesclat ab orina d'infant e ab such d'estrangol. Aquella matexa cosa val: litargiri picat fortment batut ab vinagre. Si alguns senyals de sobres de sanch li parexen al començament, aquells sagnaràs los lochs en que pruÿgen, li sien fregats, e puys ben fregats ab lexiu de palla d'ordi, o llavat ab vinagre, o ab aygua de mar. E per ço de dos de cavayl prin bori, salion(?) molt, aygua, e sia fus: d'aquell posa fins que·ll mal sia mort. Aprés picha estopa ben menuda sobre huna post e unta lo mal ab mell, puys cobriu ab la dita estopa ben capolada; axí sia feyt tots jorns una vegada lo loch ab vi tebeu, e axí curarà tost. Encara: pren carabaça salvatge e trenca-la menut e cou-la en oli, aprés sia colat, e untats-ne bé lo dit cavayll al sol; puys posa·y desús alquena o pebre picat o aylls picats, e si la ronya és en la coha del cavayll cerqua la vena |*f.22r,2*| de la coa qui és prop la fi per dos dits, e sagna-li. Açò val: comí negre picat e bollit ab let frescha, e com serà tebea untaràs-li·n lo loch on pruu.

DE MALALTIA QUI COMENÇA DELS LOMBLES

Altra malaltia és que ve als lombles qui fan gran dolor en aquells e al loch dels rinyons, e fa-li tirar los nirvis continuadament, la qual cossa s'esdevé ab fredor per sobrecarregar e llevar-li la sella com soptosament per sobrefuluïtat *(sobrefluïtat)* de males humors. Aquesta malaltia esdevé ab fredor

per sobracarregar e llevar-li la sella com és calent, o vent lo fir en los lombles, el cavayll a penes se pot créxer(?) de la part detràs ne de les cuxes, e si li toques els dererers. Al qual malaltia axí acorrereu: primer sia ras sobre los rinyons en los lombles, puys fey aquest estrenyment: pren pega de nau, algalbanum, goma aràbica, ensens, mastech, sanch de drago, gales, clavells de giroffre, aygua, tot sia polvorizat e mesclat ab la pegunta fussa e colada, puys sia estès sobre una aluda del gran del mal o major que u[n] comet. E aquell empastre lex hoṃ estar fins que leugerament se'n puxa depertir. |*f.22v,1*| Altres n'i ha qui estenen la pegua sobre la pell abans; depuys, mentre és calent, posen-hi les pólvores desús. Encara altre estrenyedor: pren consolda major, bolhermini, galbanell, armoníach, pega negra, mastech, ensens, sanch de drago, sanch de cavayll o de home frescha, aygua, e mastech, e ensens, pegunta, de tot tant com de totes les altres cosses, e sia feyt com a fer fa, e possat en drap de lli que no en aluda; pos-lo·y hom en los lombles com damunt és dit. E si açò no·y val, als no s'i pot fer. Coga'l hom ab bones peces carayes faent per través de la una part e del altra, car lo càncer és de gran remey. Emperò los empastres damunt dits consolden los rinyons e les humors restrenyen, e repren terme que en ell trop remey. Emperò si era de fredor tan solament o per oreg lleugerament, fe-li pegat tan solament de pega e de rasina de pi e de comí picat; açò lleva de loch, he ventositat gita.

DE LA MALALTIA QUI COMENÇA DE LA ANQUA QUI À NOM

Encara se fa altra malaltia al cavayll qui partex e mou lo cap de la anqua de son loch en la qual solia estar, e açò esdeven lleugerament com |*f.22v,2*| lo cavayll va a córrer e com lo peu del cavayll esllenega vulltra són voler, e com prem lo peu devés l'altre no dretament, o a vegades com lo peu derere és ab los devant per ventura entreliamats o ab ramals lligat, que om apella en romanç escalmat. A la qual malaltia ha aytal remey: fa om, e ne pos covinent sots lo

cap de la anqua, huna estalleta, per tal que les humors qui són escomogudes en lo loch del mal per la dolor e per aquesta estaleta ajen carrera de exir; lo loch de la estaleta primerament entorn premeràs ab les mans moltes vegades en lo dia per tal que lo podrit ne puscha pus tost exir defora. Encara moga hom lo cavayl a poch pas per tal que les humors convinguen a aquell loch d'aquella esteleta per lo moviment, e de aquí avant faça hom estrenyedor en aytal manera: pren pegunta, ensens, com de totes les altres cosses, e faça·n hom pólvores e ab la pegunta fusa ò mescla, e de aquí avant tot mesclat axí, e calent axí com sofferir ò porà, posa-u hom damunt del cap de la anqua malalta estès per tot lo mal. E en aprés stopa menuda tallada hi pos om damunt. Allò matex val molt si possa hom en lo loch malalt sedeyns a la cuyxa e que no mogua hom los sedeyns tot dia, e exiran-ne les humors qui són ajustades |*f.23r,1*| en aquell loch. Aquella cosa matexa vall e és dret remey: que lo loch malalt de l'anqua axí per lonch com per través coga hom faent scarays, car lo foch naturalment restreny les humors segons que damunt és dit.

DE LES MALALTIES QUI·S FAN EN LES ESPATLES SEMBLANT

Encara·s fan en les espalles del cavayll e semblantment segons que dit és de mal d'anques. Emperò enaxí hom à aquesta malaltia, qui s'esdeven a vegades per lo colp del peu d'algun cavayll, lo qual apella hom espatlat, e fa·y hom aquella matexa medecina que fa hom en les anques, segons que en lo capítol damunt és dit. Emperò açò pot hom fer aytal cura si sobre la espalla ha alguna carnositat dura: amollesca-la-li hom ab malvin, e ab colls picades, e ab ensunya de porch, e sobre-posat. Açò matex val aytal cura: pren exenç, morella roquera, carnera, can; sia ben picat ab sagí de porch, e calent sia-li posat aquest molificatiu evans que ho tayl.

DELS MALS QUI·S FAN EN LA BARBA E EN LES BARRES

A vegades s'esdevé que la barba del cavayl pren mal en diverses maneres, açò fa fer |*f.23r,2*| en algun loch dur, e a vegades per tronchs de alguna lenya, o d'espina que li entra e fa-li mal, e a vegades s'imfle per tot, car la bara és loch sech e nerviós per què li fa gran mal. A la qual malaltia axí acorreràs ab gran maestria, e si à nenguna naffra ho infladura que vaja ferit en algun loch dur, primerament raja hom tot lo mal a la inffladura. Aprés prin donzell, morella roquera, carna, aygua, e sia picat tot ensemps ab ensunya de porch e covinentment quantitat. Aprés sia cuyt e mescla·y un poch de mel, e de oli, e de farina de forment, e axí pos-lo·y damunt com fa fer, calent, e sia-li lligat açò per tres o per quatre vegades lo jorn. Encara y val molt: such de donzell e del api, e aytanta de cera com d'ensunya veylla, e un poch de vi e de oli, e bulla, e tot ensemps mesclat ab farina de forment, e com serà cuyt pos-lo·y hom calent sobre la imffladura de les barres. Encara y val: such de donzell ab mell e ab mantega, e ab oli egualment, cuyt ab farina de forment; posa-ò damunt. Emperò si lo mal de les barres se farà de algun tronch o de espina de tronch, o si aquella infladura fa podrit en la jusana part de la imfladura, ella diminuex; decorra lo podrit ab ferre agut, ho coga'l hom per que·n ischa lo |*f.23v,1*| podrit, o lanceta. Aprés sia feta cala de lart, ò untarà ab mantega dues vegades lo jorn, o ab altra cosa untosa. Emperò si la malaltia se torna sobre lo cuyr coga-lo·y hom bé, e guart.

PARLAT HAVIE DELS MALS DEL CAP E DEL CORS DEL CAVAYLL COMPLIDAMENT. D'AQUI AVANT DIREM DE LES CUXES, CAMES E UNGLES QUI VENEN ARTIFFICIALMENT

Jatsia ço que damunt és dit de jardes o goles o vexigues a les cames vinens del[s] cavaylls en llur nativitat e naximent. Emperò esdevés que·s fan als cavayls jovens com treballen masa e descovinentment con són grasos, car les humors s'es-

calffen e per l'escalffament disolven-se e devallen a les cames, e axí fan-se gerdes als garons, e gales a les cames, e a vegades fan-se per los estables qui·s fan molts fems. Aquesta malaltia fa hom aytal remey: que com hom veurà aquella jarda o imffladura en les garres, axí com he dit, coga-li om ab ferre calt per lonch e per través, puys prin femta de bou frescha ab oli calent, e posa-li'n sobre lo loch hon auràs cuyt huna vegada lo jorn. Aprés sia lligat en tal manera que allò que |*f.23v,2*| hom li haurà cuyt no·s puscha tocar amb les dents ne fregar ab lo peu, que en nengun loch dur no puscha escoriar-se les cuytures, per ço que per aquella podridura que sofferrà s'ò fregaria o s'ò mordria si atényer ò podia. Ni toc nenguna su[t]çura ne ayga de tot lo dia que serà cuyt fins al noven dia, e deu hom servar una vegada lo dia, tan solament lo·y unt hom de oli tebeu, e con serà escorchat e serà partit lo cuyr de les cuytures, tengua hom lo cavayl en aygua freda, e ben corrent, e açò serà lo noven jorn o .xi^{en}. dia, car aytant duraran les cuytures en tal guissa que l'aygua sobrepuge totes les cuytures he estigue en l'aygua del matí fins a hora de tercia, e com lo·n hauràs partit ages pols de terra o de cendra de sàlzer, e pos-lo·y om damunt, e açò faça om al vespre. E aprés vespres tinga lo cavayll en l'ayga fins que lo sol sia post, e tota hora que·n exirà li pos hom del pols axí com dit és, e açò faça hom de matí e de vespre fins que sia soldat, car l'ayga freda e corrent les humors fa desecar e consoldar e restrényer; e sàpies que com lo cavayll és cuyt diligentment e covinent en alguna part de son cors, fort fa a guardar que no morda les cuytures ne les se puxa fregar en algun loch, car per lo |*f.24r,1*| proÿment qui ve dintre als nirvis e als osos se rosegaria tot e es guastaria.

D'ESPARAVANYS DEL CAVAYLL

Esparava[n]ys se fan entorn les garres de la part de dintre desots les garres e un poch desús, en axí que fa a vegades imfladura entorn de la vena gran que hom apella fontanella,

qui tira aquí matex les humors per la vena damunt dita, hon com lo cavayll hujat e treballat e ranquejan, e açò esdeven axí com a jarda, e aquesta malaltia apella hom esparavayns. E acorre·y hom axí quell imflament desots les garres qui·s fa dejús de la part de la junctura de la garra, que tantost hom li lligue covinentment sus alt en la part davant de la cama, e la vena damunt dita que apellan hom fontanella sia lligada també, la qual va davayll prop dels esparavanys qui fa venir continuadament les humors e infladures axí com damunt és dit. E com serà lligada la damunt dita vena, talla hom per lo mig axí com avem dit, e git-ne tanta de la sanch fins que la vena estigua que no git gens; puys l'inflament dels esparavanys covinent coga'l hom, e puys faça hom axí com és dit en les llardes. |*f.24r,2*|

DE CORBA QUI·S FA EN LO CAP DEL GARRÓ DEL CAVAYLL

Corba és una malaltia qui·s en lo cavayl sots lo cap del garró en lo nirvi qui és derera, e fa una imffladura per lonch del nirvi damunt dit, e fa endenyar tot dia lo nirvi, car aquell matex nirvi sosté to[t] lo cors del cavayll, per ço com ve que ranqueja; açò esdevé com lo cavalca, car molt sovent e per molt càrrech lo nirvi s'encorbex, e per ço à nom corba car pren lo nom de semblança. Al qual axí acorre hom lo nirvi malal qui comença del cap de la garra axí com damunt és dit, e veurà hom que serà un poch encorbat o serà més crescut que no sol: coga hom la imffladura car sopte aytanbé, axí per lonch com per través, puys faça-ho hom axí com és dit en lo capítol de jarda. E sàpies que en qualque loch coga hom en lo cavayll en les cames ho en les cuxes, faça·y hom líquies o scarays per lonch o per través, axí com lo peu del cavayll, car la cuytura qui és per lonch e per través composta més se cobre, e meyns si par que si que si era feta de través, e meyns ne agreuja lo cavayll. |*f.24v,1*|

DE MALALTIA QUI·S FA SOTS LES GARRES DEL CAVAYLL QUI SÓN SOBRE SOLL

Malaltia se fa sots les garres del cavayl entorn les juntures de l'os de aquell matex garró d'amdues les parts, a vegades tan solament en una part, e fa·s gran sobreòs de granaria de una avellana, e major a vegades, e pren tan fort la juntura sobre el os que fa lo cavayl ranquejar. E també aquesta malaltia ve al cavayll axí com és dit damunt de corba, e açò apella hom en romanç espinella, al qual fa om aytal medecina: que a les espinelles faça hom cuytures espeses per llonch e per través, puys guarescha hom axí com damunt és dit. E sàpies que com lo foch és ja lo derer remey de totes les cures del cavall, tota ora les línyes e les cuytures se deuen fer pregones de bona guissa, per tal que no convenga tornar a remey de foch.

DE ALTRES SOBRESÒS DE CAMES DE CAVAYLL

Encara se fan en les cames dels cavaylls moltes diverses sobresòs que li esdeven per moltes occasions. A vegades li esdevenen per alguna natura de algú de son llinatge. A vegades que fir en algun dur per aventura, si que molt cavaylls n'à tants que leg veure ells |*f.24v,2*| fa les cuxes. Açò apella hom en romanç sobreòs, e no tan solament se fan en les cames o en les cuxes mes encara en molts lochs del cors; venen a ventura, en *(e)* àn començament en punt de imfladura, als quals axí acorre hom. Tots los sobreosos se fan de una calozitat de carn qui ven com se feren les cames o els lochs al qual sempre aquella imfladura: pren donzell, morella roquera, api, carnera, *ana,* e sia tot picat ab ensunya de porch vella, puys coga-u hom e, com pus calent ò porà sofferir, pos-ho hom sobre la imfladura o cala picat *(calozitat)* damunt dita, e puys llic-lo·y hom bé. Sàpies que lo damunt dit mollificatiu val a totes les imfladures de cames e de cuxes que venen per feridures, e aquella calositat a destroÿr val raell cax boabat(?) picada ab ensunya de porch; fes-ho posar com ajes *(ja és)* dit

moltes vegades damunt. Allò matex val: ceba picada ab lonbries de tera; primer dat-lo-li ab oli, picat e cuyt, calentet posat en lo dia dues vegades. E si aquella calositat no és frenpia *(ferida)* masa antigua, faça·y hom axí com és dit, e aquella calositat hobra hom ab llanceta covinentment, l'escarayn om menut, hon ischa sanch en qualque manera, puys prin tanta de sal com de ros de bóta e pebre picat, tot ensemps sobre la calositat sia polvorizat; puys, ben estret |*f.25r,1*| llich-lo·y om e untau-lo ab mantega ho ab altra cosa untosa. Encara allò matex val: que com serà rasa primerament, prenga hom un hou e coga'l fins que sia dur, puys sia-li posat tot calent sobre la calositat, e sobre llich-lo·y hom ben estret fins al tercer dia dues vegades lo dia, o més si menester serà. Encara açò val: femta de cabres ab farina d'ordi, e ab gleda, e ab fort vinagre, sus enpastat bé estret. E si aquella imffladura o calositat per ço no·s minva, taylla hom covinentment, e açò és lo derer remey.

DE MALALTIA QUI·S FA EN LOS NIRVIS DEL CAVAYLL

Altra malaltia se fa universalment en los nirvis de la cama davant qui fa gran mal al nir[vi] e lli fa endenyar malament, e l'infla, e açò s'esdevé lleugerament en son anar hon com lo cavayll fir del peu derrere en la cama primera en lo nirvi damunt dit, per què li covó ranquejar, e açò axí acórrer sempre que aytal nirvi s'imffla: sia sagnat lo cavayll de la vena que aquí és acustumada, sobre lo jenoll, un poch de la part davant, e exiran les humors que són corregudes e posades al loch dolorós; puys faça-li om molificatiu, que val contra el endenyament a la imfladura: |*f.25r,2*| pren sanigrech, sement de lli, ceba marina, goma aràbica, cira, raell de malví, *ana;* sia picat ab ensunya vella de porch cuyt; tot ensemps calent sia posat sobre el nirvi en un drap, e fa a fer dues vegades lo dia. Aquella cosa matexa val: ceba cremada am lombrychs de terra e ab caragols, e am mantega, tot mesclat, e coga fins que sia espès, e com sia com a ungüent, unte'n om lo nirvi.

E si la conseguidura de la cama és vella, sagne'll om de la vena acustumada qui jau entre la juntura e lo peu als dedins o defora, e despuys faça·y hom les medecines damunt dites. E si usarà les medecines damunt dites e res no li valen, sia ras lo nirvi de totes parts e faça-li hom estrenyedor de pols vermells e de blanch d'ou e de farina, axí com he dit en lo capítol de malferit, e sia ben lligada la cama ab bena de drap de cànem o de lli, e no li toch fins al noven dia, e pasat lo noven dia puys ab alguna cosa covinent l'estrenyedor ne lev om tot gint, e met-li de alguna cosa untosa, e si açò no·y val sia fet cauteri; prin [tremen]tina per a disolrre lo nirvi aprés los empastres ne seran llevats; prin trementina, comins molts, ensens, mastech, sanch de drago, goma aràrbica, e pegunta grega, galbanum, e de tot sia feyt pegat en una aluda, e posat al |*f.25v,1*| nirvi, lo qual aport .xvi^e^. jorns.

DE MALALTIA QUI·S FA GALES DEL CAVAYLL EN LES CAME[S]

Encara·s fan gales entorn de les junctures de les cames entorn los peus, e jatsia açò avengue naturalment axí com he dit. Emperò pus sovent del fum del estable venen, e com són les cames e les cuxes mullades llavores se disolen les humors naturalment; e a vegades s'esdevé per molt cavalcar, ço és quant hom lo cavalca trop jove. Alguns han acustumat les gales axí guarir: tallaven-les, ço és a saber, ab un ferre calent lo loch de la gala o vexiga o imffladura de que·s fa la gala dedins, ab les ungles escarnant, e tot gint les ne trayen, e tallen-li lo cuyr ab una llanceta, e am realgar picat que·y metien trayen la veyxiga consumant. Emperò és provat que com és aranquada e destroÿda la gala de la junctura del cavayll ab lo realgar, encara torna de sa costuma en lo loch per les humors qui corren, e fan-si negres gales altres. E axí les gales ni bé ni gint no eren guarides ni curades. E axí les metgies damunt dites eren molt perilloses al cavayll, e com lo loch de les junctures se apellen |*f.25v,2*| de nirvis e de venes dedins totes enllardades, per ço

temor és del tallament de la carn en tal manera. Mas yo, que és millor e major profit ensenyar que lo cavayll plen de gales fins al genol longament de matí e de vespre en aygua freda lo tinga hom, e sia corrent la aygua; açò sia feyt per alguns dies fins que les gales s'estregan e minven per lo costrenyment de la aygua freda; d'aquí avant de les gales om pren loch covinent goma, e puys guarescha-les hom axí com damunt és dit, e llavores per lo secament estrenyment de la aygua freda e per lo carosiment de les conjuctures de les gales no poden créxer d'aquí avant, mes minven. E yo vag ab un menescal les traygua, e hun bell cavayll de la junctura de la mà o peu, primerament axí tallant lo cuyr com lo cavayll fo en terra, aquell bé tinent, hom escarna les gales, les quals ne tragan .iii. ensemps, una aprés l'altra, tinent-se en huna palleta a manera d'ous de gallina; eren totes blanques e l'aygua que dins en elles era tota blanqua. Al qual naffra posa om per dos dies pólvora de fudilis, puys cura aquella continuament ab bon vi e mell, e stech guarit mercè a Déu. E açò fiu temerosament e per privadança que era de un nostre |*f.26r,1*| amich. Emperò com altra pólvora hi agués a metre, acorrore tot lo lit ell major en que està, ans li metia caparós com és meys de perill. Encara traguý huna llúpia a hun altre cavayll fort gran tota plena de aygua groga que ha dedins la junctura, de la qual fiu axí a pasa dins aparya defora molt grosa, la qual tallí, e am lo treballar, e axí l'aygua per lo lit sens que·s trenca ab lo rahor, lo qual lit dins pochs dies fo gros, ell qual soferí affayn, puys estigué a guarir ben .xxx. jorns, lo qual guarí perfetament.

DE MALALTIA QUI·S FA ENTORN DE LES JUNCTURES DELS CAVAYLLS

Encara·s se fan altres malalties entorn les junctures de les cuxes, prop los peus, trencant lo cuyr e les garres per lonch, e giten brach e podridura. Encara giten huna aygua cremant en loch de foch que li fa gran mal, que li ve ranquall de ço que ssoffir. Encara ha mal per sobrefluïment de humors devallant

a les cames, e axí com damunt és dit. Aquestes apelle hom grapes, contra les quals hi fem aytal cura: primerament los pèlls de les junctures li pella hom; en axí pren tres parts de calç viva e la quarta d'orpiment, |*f.26r,2*| e sia tot polvorizat e mès en un drap fluxet lligat en aygua e disolt en l'ayga, e coga; depuys met·y huna ploma de galina, e com se plomarà serà fey. E d'aquesta decocció unta-li om fortment les junctures com pus calent ò porà sofferir; e despuys entorn la junctura lex hom aquella decocció fins que los pèlls sens trebayll se'n partesquen; e despuys les crebadures lli llav om ab aygua tebea per tal que los pèlls de tot ne cayguen; e despuys llava-li hom ab ayga de malves cuytes, e de segon, e de sèu de moltó; e despuys ab una peça de drap ample entre les junctures, de matý fins al vespre lo lich om; puys sia feyt engüent de sèu de moltó e de cera nova e de goma aràbica, aygua, o de trementina, e bullen, e menar-ò axí com fa fer, e de aquest ingüent tebeu tots jorns ab una ploma dues vegades lo jorn li sien untades les crebadures. Emperò primerament llavat-lo ab vi fort hun poch tebeu, e ab l'engüent unta'l om fins que les crebadures sien soldades, e guart-lo hom de sutzures e de aygua; e com seran les crebadures sanades lich-lli om les venes, e sagne'l hom de la vena maestra |*f.26v,1*| dintre de les cuxes, axí com en los capítols dels esparavays és contengut, e com serà sagnat de la vena axí com dit és, coga-li hom les junctures de les garres, e puys meta-lo·y om axí com damunt és dit. E sàpies que aytal malaltia de grapes crebaces perfetament no·s pot guarir.

DE LES MALALTIES QUI·S FAN ENTRE LES JUNCTURES

Encara·s fan malalties entre junctures de les cames e de la ungla qui trencha lo cuyr e la carn a manera de ronya, e fa-li gran ardor, e fa·s de la fumositat del estable, axí com he dit. E açò esdevé cant tenen les cuxes mullades e mal exugades per aquell qui·l pensa, al qual mal axí acorre hom en sanitat en lo capítol damunt dit, enforan que no·l ne coga hom en les creba-

dures mès en aquest capítol, enadex que hom li arra[n]que primerament los pèlls en aquesta manera ús del ungüent que val maravellosament contra les crebaces: pren .v. onces de fulige e .iij. onces de verdet, e una onça de orpiment, e tot açò sia ben polvorizat, e aja hom tant de mel clara com és tot l'als e sia cuyt ensemps, e mescla·y un poch de calç viva ab la espàtula fins que sia axí com ha ungüent; dues vegades lo dia unte-li om |*f.26v,2*| les crebaces e guarrà, e guart-lo om que no estigua en loch sutze ne en aygua. Emperò tota via, ans que hom li pos l'engüent, sien llavades les crebaces ab vin calent e ben exugades. Aquella matexa cosa val que hom li frech forment les crebaces ab orina de infant. Açò val si ten gle(?), qui·s pom, e pomes cuytes em brases bé, e puys que frech hom bé les crebaces sovent. Aquella matexa cosa val que hom tinga lo cavayl en aygua marina molt, e axí guarrà de les crebaces, e que·y pos hom de les metgies damunt dites; emperò sàpies que el ungüent de la ensunya del verdet d'aram maravellosament consolda a les crebaces.

DE LA MALALTIA QUI·S FA EN LES JUNCTURES DELS PEUS DERER, DE QUÈ SOFFIR GRAN, E HA NOM ESTORCEDURA O AXARTILADURA

Encara·s fa huna malaltia en les junctures dels peus darrere que·s fa cant fir en loch dur, o per ensogadura, ho com corre, o com pren lo peu devés terra de la cama. Aprés del peu és loch delicat e cruós, e plen de venes, per lo juniment del os ranqueja lo cavayll, e soffir gran pena, e açò apella hom en romanç estorcedura, a |*f.27r,1*| la qual axí acorre hom: faça hom poltre de segó ab vinagre fort e sèu de cabró sufficientment mesclat, e bulla fins que sia espès, e axí com hom puxa sofferir pus calent sobre la junctura de que·s dol pos-li·n om, e sia ben lligat entorn, e açò sia refreschat dues vegades lo dia. E si à imffladura en la junctura de que·s dol per l'endenyament dels nirvis, faça·y hom empastre de sanigrech e de sement de lli, e de ceba marina e d'altres coses, axí com lo damunt dit capítol és contengut; posa-li hom sobre la junctura de que·s

dol, si emperò per la raó de la estorcedura totes les junctures se són escomogudes de llur loch, lev om lo peu que no és ranquallós en alt e llich-lo·y om en la coa axí com mills porà, e men-lo om en destre ha un loch montanyós poc a poch, car per lo repremiment que farà envés la terra les junctures que són malaltes se confermaran entre si, e les qui seran despartit d'altra per alguna cosa tornaran sopte en son loch axí com se cové. Emperò esdeven a vegades que en la junctura la un os ab l'altre se despartexen en tal manera que apenes o no jamés tornar covinentment en son loch, e per ço cové que la junctura s'imfle que hom li acorregue a coure. E sàpies que totes |*f.27r,2*| les medecines o cuytures qui són damunt dites, és açò lo derrer remey.

DE TOT IMFLAMENT DE CAMES DE CAVAYLL E SOBREFLUŸTAT DE CUXES

Les cames e les cuxes derreres del cavayll s'imflen totes areu per sobrefluïtat de humors devallades que és de venes per cascun. Car lo cavayll menja erbes tendres, llavors les humors se mouen per tot lo cors del cavayll, axí corre al loch malal e fan a les cuxes e a les cames gran imffladures, e axí lo cavayll és quax affollat de part derrera, e apella hom aquesta malaltia imffladures de cames, e acorre·y hom axí: lliga-li om primerament sobre la vena de la cuxa o de la cama imflada, e traga-li hom sanch axí com se cové, puys prenga hom gleda blanqua e ben picada ab vinagre e mena-u ben, e puys enplastre-li·n om tota la infladura dues vegades lo dia. E a aquesta malaltia matexa val: femta de cabres tota disolta en vinagre fort, e puys ab altra tanta farina d'ordi tot mesclat, e a vegades ab aygua freda la bata que hom ne partescha aquell empastre axí com he dit. Aquella cosa matexa val que hom raja lo loch primerament, e que sien posades damunt |*f.27v,1*| sangoneres, e si per totes aquestes coses l'imflament no·s minve, les cames imflades sien cuytes per tot huniversalment, e despuys sien curades en axí com demunt és dit.

DE TRONCH O ESPINA EN LA JUNTURA

Esdevés algunes vegades que [en] les juntures o los genols o en alguna part de la cama entra tarranch o espina, e algunes vegades naffra lo nirvi en tal manera que lo cavayll ha a ranquejar e a dolrre. En açò fem aytal cura: sia ras lo loch entorn, e aprés prin tres caps de aylls dorats e pica·ls un poch, e posa·ls desobre, e sien-hi lligats ab una peça de drap. E açò val: rael arundins e rael de diptamo, picades e damunt posades. Açò matex valen: llimax picats ab mantega, e depuys cuytes aquestes medecines damunt dites, renovellades tronchs e espines que sien dins la carn molt maravellosament los giten fora. E com la espina o lo taranch serà fora, sia curada la naffra ab lo blanch d'ou e ab altres coses consoltives. Emperò si per aquesta cosa romania imfladura al loch, pot-se·n tirar repriment ab empastre fet de donzell e de paritària e |*f.27v,2*| de brancha orçina, ab sagí picat e ab farina de forment, e ab mel; tot ensemps picat e cuyt sia damunt posat e prengue tota la imfladura de cama o de ginoll que sia frescha, la qual no·s faça per natura mes per alguna percussió en alguna part de la cama o del genoll o de les junctures. Hasats és bo e val empastre mollifficatiu de donzell, e de paritària, e d'altres coses damunt dites, en axí que sovén y sia renovellat l'empastre sobre lo loch.

DE MAL QUI A NOM CORMA QUI·S FA EN LA JUNTURA DEL CAVAYLL

Corma és huna malaltia qui és [en]tre la junctura e la ungla sobre la corona del peu, la qual fe en començament alguna imffladura o alguna calositat de carn sobre el peu, e esdevé-s'i a vegades com s'i encontra ab alguna cosa dura. Encara li sol esdevenir moltes vegades aquesta malaltia per occasió de traves que no li son bones ne convinets, a la qual malaltia si tost hom no·y accorre se fa sobreòs moltes de vegades per la corona, e lo cavayl com va ne soffir gran trebayll e gran dolor. E si la corona és sobre les venes, ho és envellida

|*f.28r,1*| per negligència, sia curada per totes coses axí com és dit damunt de sobreòs.

DE CÀNCER E DE SON REMEY

Lo càncer se fa entorn de la junctura ho desobre la corona del peu entre la ju[n]ctura e en alguna altra part del cors, e a vegades d'alguna naffra que·y ha aguda e per necligència és enveylleÿda, e fa·s per sovenar d'aygua o de lejesa que ha en la nafra per cuytura e si la nafra se menen, o cavalcat per loch descovinent e s'enlegex per sutzura, fa·s cranch, al qual axí accorre hom: pren calç viva .iiij. oz., soptil garbellada, orpiment polvorizat una oz., such de fudillis oz., .vi., e bulla al foch fins que sia espès en algun vexell, e puys sequa'ls al sol e fe·n trosichs e estoja'ls ab obs, e pica-u, e d'esta pólvora posa·n tot dia en lo càncer. Emperò primerament llava lo loch ab vinagre, e com lo càncer serà mort, sia curada la naffra ab lo blanch del ou e ab tres coses consoldatives axí com damunt és dit en les cures de les naffres. Los senyals de la mortificació del càncer e del sanament seu són com la naffra del càncer s'imffla entorn. Açò val: femta de ome e tartarum, *ana,* polvorizat |*f.28r,2*| e cremat. Açò val: tartar polvorizat cremat e polvoritzat ab sal. Altra cosa millor: prin aylls, pebre, pelitre, e un poch de sagí de porch veyll, e tot açò sia picat ensemps, e posa-u en lo càncer, e lliga-ò estret e renovell-ò tots dies dues vegades fins que lo càncer sia mortifficat; aprés de açò la naffra sia curada axí com damunt és dit. E nota que la pólvora affudillorum a totes les coses sobredites és millor. E aquestes pólvores damunt dites deu hom usar e posar tota hora en lochs nerviosos que sien entricats e mesclats ab venes e ab artèries. En los quals lochs no deu hom fer nengun trencament ni tallament ni nenguna cuytura. En los altres lochs no deu hom duptar-ne de tallar, e per ço càncer se deu curar en aytals lochs, més ab tallar e ab cuytures que ab altres medecines damunt dites.

DE MOREUS, QUI ÉS MALALTIA

Moreus és huna malaltia qui·s fa per superfluÿtat de humors en la junctura del peu o en altra part del cors, e fa e dóna algun engruxament de carn sens cuyr e sens pèll, e en aquella gruxea de carn sia tallada fins al estament pla en que solia estar |*f.28v,1*| ab lo cuyr; d'aquí avant si en loch no és nerviós sia curada ab realgar fins que les raels de la malaltia sien mortifficades e cayguen per si; puys a consoldar e guarir a la naffra pren calç viva e aytant de mell, e sia mesclat ensemps, e fets-ne un pa lo qual sia cuyt en loch suau sens flama fins que sia carbó, e de aquestes fes pólvora e posa-la sobre la naffra fins que sia consoldada. Emperò sia lo loch primerament [llavat] ab vin calent, e deus saber que en aquell loch no exiran pèlls, e si·u fan serà tart.

DE FÍSTOLA QUI ÉS AB FORAT ESTRET

Fístola és malaltia ab forat estret e ve per algun esdeveniment de alguna naffra antiga, la qual foradadura corro[m]p la naffra, fins en lo os corromp aquella. E la cura és aytal, e esdevé per lo cranch qui no és guarit com deuria e torna fístola, e per ço si naffra veylla és enfistolada pren repols de horpiment e de calç viva, aygua per tal que sia pus, e tot polvorizat e picat sia mesclat ab such de ayll o de ceba egualment del un o de l'altre, e fes-ò bollir ensemps en altre tant de mell clara e de vinagre aytant com de tots los suchs, e bulla fins que sia espès a manera de ungüent, |*f.28v,2*| e puys sia mès en la naffra dues vegades en lo dia sufficientment; emperò sia llavada la naffra cascuna vegada ab fort vinagre. Aquella matexa cosa val: orpiment molt, e verdet, e alum, e calç viva, aygua, e sia polvorizat e mesclat ab such de piretri e ab drerment, e mescla·y om aytant de mel e aytant de vinagre, e mit-ne en la naffra dues vegades lo dia, e tota vegada llava la naffra ab vi agre. Encara que pus fort sia açò damunt dit, meten-hi realgar apagat ab saliva dejuna sàviament, e com és metut lo senyal és aquest: la naffra hunffla entorn e romp dedins; puys

sia curada axí com altra naffra. E si és en loch carnós, cura axí com lo cranch. Encara pot éser apagada la pólvora de fudillorum com ja he dit en la cura del càncer, car la cura és tota una, exceptat que la fístola à menester pus forts coses. E sàpie[s] que si has de la agrimonia e de la celidònia, e que·u piques tot en una aygua e que prengues del such e que ab fills ne metes en la naffra o en la plagua damunt dita, possa de les dites erbes picades, e sanarà e gitarà os enfistolat. E sàpies que portant les dites erbes lligades a coyll, que sanarà la fístola, e açò és cosa provada. |*f.29r,1*|

DE MAL DE PENA DELS CAVAYLLS

Pena és una mal[al]tia que esdevé al cavayll propriament en los bolets de la ungla, la carn viva s'ajusta amb la ungla, la carn enbargue lo cavayll l'anar axí com si era sanchfús, e fa·s algunes vegades tan solament en lo peu, e a vegades en abdosos los peus universalment. E sàpies que si·s fa tan solament en la un peu e hom no li ajuda tost, passa algunes vegades en los altres peus, e fan-s'i per males humors qui corren al loch per la fumositat del estable e com los peus no han exuts de la ayga, la qual fa trenchaments, e a vegades vexigues. Per la malaltia, en la llengua de continent sia foradada ab ferre calt per mig, e poràs conéxer la ungla naffrada del cavayll sia ben aparellada fins que el viu davayl la sola del peu; d'aquí avant ab aquell estruyment de ferre qui ha nom rosanechta sia moguda tota la durea dells bolets dels peus suptilment fins al viu, en tant que el bolet se puscha pus aptament e mills de totes parts exemplar; depuys los bolets sien sagnats covinentment per ço que de aquí puschan exir les humors decorregudes en aquell loch; ab hun ferre agut calt sian foradats de tot e |*f.29r,2*| de cascuna part, e guarda tota hora los peus naffrats de tota llegea e de aygua, e no és menester que lo cavayll se enug en nenguna manera, e fes-li farina de segons e de vinagre e de sèu, axí com és damunt dit en lo capítol de la exertilladura. E aquesta farina, aytant com ho porà sofferir, lliga a los

peus naffrats e no·n pulta, e renovella dues vegades en lo dia e guarda que·ll cavayll malalt no menge erba ans de les altres coses, e me[n]gen poch fins que sia guarit, car les erbes e molts altres menjars aporten humors de la llengua, que és naffrada per esta malaltia. [H]e dit que com la malaltia serà dels peus, si·s farà de les vexigues de la llengua, encontinent que los peus seran aparellats guarda'ls tots dies ab ungüent vermell fins que acaben de guarir. E a les plagues de la llengua fes que sien bé llavades ab fort vinagra. Aprés sien untades ab aytal ungüent: pre[n] mell dues parts, e una de vinagre e pebre, e sia bollit al foch; aprés sie mesclat de ros de bóta polvorizat.

DEL MAL MATEX QUI APELLA HOM MAL DE LLENGUA

E algunes persones apellen aquesta malaltia mal de |*f.29v,1*| llengua, e curen-la axí, e los senyals són aquests: la llengua és buanyosa e vexigosa e gita algun podrit en les venes sots la llengua, s'encongoxen e les naffres són podrides, e ix-li algun vorm per la bocha, e anvides se pot sofferir, e que davayll ab los peus, e la cura és aquesta: rau primerament lo loch que és buanyós desots la llengua, puys frega-u ab sal, ab una cabceta d'aylls, e sia tot pichat emsemps, e les venes qui són sots la llengua sien tallades e per mig trenquades, e del cap de la llengua prop de ff. .3. ne sie tallada, e prop de la ungla ent[r]e ell peu deffora de totes quatre peus sien sagnats, e axí serà guarit.

DE CREBACES EN TRAVERS DE PEUS

Fa·s encara una crebaça gran e llongua de travers, e venen per occasió d'altres crebaces, axí com damunt és dit, e fa·s entre la carn viva e la ungla, e és major que les altres crebaces per ço com aquella crebaça fa de traveres e talla la carn de travers e consuma·s ab les ungles, e com tota hora faça mal, aquella crebaça reprema les ungles, soffiren més de mal que de les altres, e pot hom fort poch a les ungles o als altres mals bonament socórrer si donchs |*f.29v,2*| no fa hom entorn, e per ço les estremitats de la crebaça damunt dita fins a la rayl amb

un ferre redon coga hom, car per lo foch la dita crebaça no pot créxer, mes à minvar.

DE SEDES ÉS TRACTAT. DE LES MALALTIES E DELS REMEYS DILIGENTMENT COVÉ QUE DIGAM

Donchs fa·s una malaltia en les ungles del cavayl, o en los peus dedintre al tudel, car cou-li la ungla de part dedins per mig, e a vegades per los costats va per lonch avayl fins a la raell de la ungla, e a vegades pert-ne la sanch viva per mig la talladura del peu, e açò esdevé per un mal de tudell estant dins la ungla com la dita malaltia aja començament del tudell. E a vegades esdeven en lo cavayl jove, o per la tendrea de la ungla prem fortment en algun loch dur e llavors estruex-se lo tudell e ranqueja, e d'açò a vegades lo cavayl, e açò apella hom rasa en romanç, a la qual malaltia acorre hom axí: cerch hom les raels de la seda devers lo radiell e aprés la corona del peu entre lo mort o lo viu de la ungla; ab la rosoneta tallant sobre les ungles fins que ischa de la sanch, puys |*f.30r,1*| prengua hom de serp, talla en menudes peces, e aquelles peces sien en un vexell ple de oli, e coga tant que la carn de la serp sia tota frita en l'oli que tot sie engüent, e d'aquest ungüent les raylls de la seda unt hom fins que la seda sia morta e la ungla sie tornada en son estament, e guart om lo peu de tota legea e d'aygua, e no menge erbes. Encara alguns solen guarir la seda en axí: tallen la ungla damunt ab aquella ransoneta fins al viu, e depuys posen-les, rajen-les fins al viu de la sede, e mortiffiquen ab pólvora de afodilox o ab altra pólvora qui era bona, puys fayen una confecció e ajustament de pólvora d'ensens e de mastech, e mesclada, e puy[s] cuyta ab sèu de moltó e ab sera egualment, e fahien en loch d'ungüent, e de aquell posaven-li dues vegades en lo dia fins que la carn e la ungla eren tots soldats. Emperò més leu és provat l'engüent de la serp, e sàpies que si hom y met la serp en ast sobre les brases, e puys que hom culla lo grex, e calent axí com del foch exirà sia posat en lo dit loch, açò val maravellosament e destroex en un

dia la carn, e guart-se hom que no cayga lo damunt dit grex de la serp en nenguna part del dos. |*f.30r,2*|

DE SOBREPOSTAN

Encara·s fa altra malaltia sobre la corona del peu enfre la carn viva e la ungla, e fa fer trencament de carn, e si à molt estat fa-s·i moltes vexigues, e açò esdevé com lo cavayll posa per ventura la un peu sobre l'altre, el primer fortment, e aquesta malaltia apella hom sobreposat o sobreposament, a la qual cosa deu éser feta aytal cura: que tan sopte que lo tayll ab la ransoneta de prop de la ungla entorn de la ungla, per tal que la ungla no toch ni prema la carn viva, per ço com penbria la naffra de la carn viva e seria molt mala cosa com la naffra és lleugerament soldada. E llava-li om primerament la naffra ab vinagre, e cur-la om d'aquí avant ab coses qui la consolden, e guart-lo om lo cavayll de aygua e de sutzura fins que la naffra sia guarida. Emperò si per negligència se tornava en carnch *(cranch)* cur-se axí com lo carnuch *(cranch)*, e si fístola s'i fa, cur-se axí com la fístola. Diu enquara li sia feyta altra cura qui·s vol los pells entorn de la talladura li |*f.30v,1*| sien oscats e romoguts, e l'altra de la corona sie untada al lart; de aquí avant ages sal tebea cremada, consolgine, li sie posada per tres dies, e ho encara li fes una empastre fet de peca negra e de sera de sèu de moltó, e guarda que no s'ò puscha llepar. Encara lo guarda de aygua, e si la carn malalta o naffrada apar fora lo cuyr, ajes pólvora de corn de servo e de bou ab sabó molt mesclat, e lliga-ho, e consumarà la carn e la reprenrà.

D'ENCLAVADURES QUI ÉS EN LOS PEUS COM FERREN

De les enclavadures qui es fan en lo peu del cavall, les quals deuen éser denejades per dretes ordens, façа donchs huna manera tal d'enclavadura qui destruexen lo tudell dedins. E sie altra manera qui pasa entre lo tudell dedins, qui fa meyns de mall, e fa la terça manera del tudel que no li faça

mal, mes tot destroex lo viu de la ungla; la primera manera destroex lo tudell e és molt verinosa e perillosa, car lo tudell és huna tendrea que és feyta en manera de ungla, e governa e cou-se ab les ungles ax[í] com |*f.30v,2*| ensenya. E si lo loch és tenrós fa-li mal, a la qual malaltia axí acorre hom: si lo tudell és fort malalt, ab ajuda descalçar les ungles axí com ensenyar; si lo loch és un poch malalt, descobra hom ab un ferre covinent la ungla fins lo mal de les ungles, tayll de tot en tot fins que hom descobra covinentment. E puys que la enclavadura serà ben tallada a sotill, om la sola de les ungles de totes parts entorn del mal tayll hom tant de la ungla que la ungla no prenga ni s'acost al mal, car enbargaria lo consoldament, el renovellament de la carn, e de la novella ungla. E depuys que la naffra serà feyta, prenga estopa sufficientment e mulla om en blanch de hou e umpla-la hom; puys guarescha-la hom ab pólvora murta o de lenstrisne, axí com damunt és dit.

DE ENCLAVADURA ENTRE LO TUDEL DE LA UNGLA

E si la malaltia del cavall passa entre lo tudell e la ungla, que és la segona manera de enclavadura, és meys perillosa car no fa mal al tudell, mes del als o dels costats, e accore·y hom enaxí: primerament descobra hom |*f.31r,1*| la enclavadura fins al viu, tallat la ungla per lonch, o tolga hom entorn que no s'acost a la naffra, puys umple hom la naffra de sal trida. Emperò aja hom la naffra llavada ab vinagre, puys pose-li hom estopa mullada en la naffra, e puys llich-li hom lo peu malalt ab una peça de drap, e guart hom la naffra dues vegades lo dia; axí guarrà. E si és la terça manera d'enclavadura qui no fa mal a tudell mes passe per mig lo viu de la ungla, faça·y hom de tot en tot ço que he ensenyat en la segona manera; afig·y hom emperò que tayll l'anclavadura, ço és a saber dintre al mall del clau, per tal que no romange res leg emfre lo mal e que res no puscha romandre. E sàpies que les altres enclavadures que no fan mal al tudell dins, pot

hom lleugerament guarir tallat lo mal primerament de tot en tot axí com se cové, ço a saber ab ço que diré: ab sèu e ab cera, o ab oli, o ab altra cosa untosa bulent mès en la naffra, encara ab sal e ab ros de bóta. Açò matex vall: blanch d'ou mesclat ab vinagre o ab oli. E açò matex val: sutje ab sal mesclada ab oli. Allò matex val: pólvora de guala e de lentiscla mès en la naffra. Emperò llav hom la naffra ab vinagre fort, e sàpies que les conjunctures de les naffres |*f.31r,2*| dels e de les ungles quant hi ve ocasió de clau o de fust o d'altra cosa dins lo viu de la ungla, evans que lo peu o la ungla li rompa l'anclavadura, axí com havem dit, he acorre·y hom; puys faça·y om pulta de segó e de sèu de malves, e to[t] açò bulla ab vinagre fins que sia espès, e axí calent com ho puscha sofferir posa-lo·y hom en una peça de trap, e stiga lligat de matí a vespre. Car aytals feyts asuegen la dolor e obren los forats e fan humides les ungles, e talla·n hom mills e puys lleugerament la ungla. E guart-lo hom de sutzura e de aygua, car seria-li gran mal.

DE ENCLAVADURA MAL CURADA

A vegades s'esdeven que per peguea del metge que l'anclavadura no és ben tallada ni guarida, hon esdeven que podridura s'enclou en la naffra entre la carn viva e la ungla, e romp-se la carn sobre lo peu, e fas·i una naffra hon ix lo podre, la qual naffra fa a curar e guarèxer axí com he ensenyat en lo capítol damunt dit. Emperò cerch hom la enclavadura desots la sola del peu e talla-li hom covinmentment; d'aquí avant guarescha hom axí com de les altres enclavadures és dit. Item, és molt bo empastre a tirrar lo brach de la enclavadura e de |*f.31v,1*| tot altre loch, amondan, la consolda perfetament, e és capital aytanbé: pren mastech, ensens, gà[l]banum, resina de pi, aygua, tot sia disolt tot calent en oli sufficientment, e sia feyt magdalion.

DE AGUT O CORANT (?) FICH SOTS LO PEU

Encara s'esdevé que àn mal desots la sola del peu en lo mig de la sola, ço a saber d'algun ferre o dos, e de fust, e entre fins al tudell e fa-li gran mal, del qual per necligència los meneschals no·n tayllen ungla axí he dit, e per açò entorn de la naffra del tudell nex huna malaltia qui és superfluïtat de carn de sobre la sola del peu un poch hixen defora. E per ço com prem lo peu lo cavayl e per aquell compremiment de la ungla, fa estar aquella carn sobre lo peu en loch de fich, e per allò apella hom en romanç fich. E done·y hom aytal remey, consell, o cura: primerament tala·y hom de la ungla qui està entorn de la naffra en tant qui aja bon espay, e covinent emfre la sola del peu e la carn sobrera, que hom apella vit(?); depuys lo fich entra a la egualtat de la sola, talla-li hom, e puys que li haurà hom estanchada la sanch, llich-li hom huna esponja de mar |*f.31v,2*| e una peça de drap de lli, per tal que li roa lo fich que romandrà fins al tudell e la corona del fich; e guarescha hom lo mal axí com he dit de les altres malalties dells peus. E si no havia de la esponja, molt y val pólvora de fudillorum o altres pólvores corroxives; emfora realgar, que no·y és bo per ço com seria masa fort, e guarda que no li cogua hom per nenguna manera, car lo tudell qui és cosa dellicada e tendra porie·s tost destruir, la ungla perdre, e partir del tudell. E si les inclavadures se fan en la planta del peu, fa·y hom cura qui li unta la anclavadura ab oli o altre untura, e posa sobre la planta del peu such sens sal, e estalvia hom lo cavayl per .xxi. dia.

DE DESSOLAMENT DE LES UNGLES

Encara s'esdevé per sanfoniment del cavayll per necgligència, devaylila als peus per lo moviment de les humors qui devallen a les cames axí com ho han acustumat, la qual malaltia si és fresca pot aver aytal remey: que la estremitat de la ungla ab la rosoneta pocha li cav om dintre, que la vena maestra qui passa per aquell |*f.32r,1*| loch se rompa, e com

serà trencada dintre que sia debilitat ne lex hom ben exir la sanch, e axí ho faça hom en los altres peus hon ranquejarà si veu que és lega o sia covinent, e com la sanch ne serà exida umpla om la naffra de sal trida menuda, e posa hom de estopa en vinagre mullada, e lliga-la hom desobre la naffra en lo peu, e no la desllich hom fins al segon dia, e puys guarescha hom la naffra en lo peu, e no la desllich hom fins al segon dia. E puys guaresca hom la naffra ab pólvora de gala o de murta o lentiscla; posa dues vegades lo dia, e llav-la om primerament la naffra ab vinagre, e guart-lo-li hom de sutzura e d'aygua fins que sia ben guarit.

DE MUDAMENT DE UNGLES PER SANFONIMENT

E si les humors escomogudes per raó del sanfoniment, axí com damunt és dit, enfre les ungles son antigades, covè que hom li do sobre los peus ranquejans, per tal que les humor[s] e la sanch que és enclosa ne ischa, e talla-li om ab rasoneta entre la estremitat de la ungla ben he fort, e aranque hom. Puys hom lex la ungla bé |*f.32r,2*| sagnar, e com la sanch serà estancada prengua hom estopa ab blanch d'ou e meta-la hom en la naffra, e llich-li hom ben fort fins al segon dia, puys llav hom la naffra ab vinagre fort un poch tebeu e de sal trida ab altre tant de ros de bóta, e picat e mesclat, umple hom la naffra, e puys llich-lo·y hom e estigua axí fins al tercer dia. Emperò puys hom li haurà posat tot açò, pos-li hom desobre estopa banyada e blanch de ou, e ab vinagre; d'aquí avant deu hom guardar dues vegades lo dia, e llav-lo·y hom ab vinagre tebeu, e gita hom damunt la naffra pólvora de gala o de murta, o de llentiscla, o de can, e que consolde la carn e costrenguen les humors, e faça hom aytal metgia fins a consoldament e al renovellament de la ungla, e guart-lo hom tota hora de sutzura e de aygua. Encara li pot hom fer aytal ungüent a consoldament de la carn e al estrenyment de les humors, del qual deu hom usar tan solament. Aprés que hauràs posada de la sal e del ros de bóta, pren pólvora de ensens e de

mastech, e pegua gregua, e un poch de sanch de drago, e mescla-ho hom ab cera nova ab altre tant de sèu de moltó, e bulla tot ensemps, axí com a ungüent, e un poch tebeu unta-li la naffra axí com |*f.32v,1*| és dit. E sàpies que moltes e diverses malalties esdevenen en los peus dells cavaylls, per les quals se covè necessàriament de soldar les ungles, e com s'esdevendrà a usar de la cura damunt dita. Sàpies que a totes ungles a soldar que sien millors per ferrar e que mills se tallen, pren malva o morella roquera, e segon, e sèu de moltó; aytal decocció tallada bolch-li om les ungles e molgan(?) hom moltes vegades.

DE DESSOLAMENT DE UNGLES DESPEADES

Encara esdevé que la sola de la ungla desots lo peu per ço com va lo cavayll per lochs durs e pedregosos e per muntanyes desferrats, que les ungles los corren humors, e en tant s'asoptilen en l'usar del tudell per lo apremiment de la terra o d'alguna cosa que lo tudell dedins, no de la sola, no pot aver sana curalitat, e de açò val meyns lo tudell per lo apremiment de la terra o d'alguna cosa dura, e com la en lo tudel fa·s en la sola del peu el tudell hun ajustament de sanch e de humor, e corren a la dolor axí com ha acustumat, e acorre-li hom axí al desolat la ungla. Coven-se a les vegades que desol om la ungla tota, e a vegades la mitat, a |*f.32v,2*| vegades de tot un poch, e axí com la malaltia és gran o pocha, per tal que isquen les humors e que lo tudell mills ne guarescha fins que plenàriament ne sia guarit axí com yo diré en la cura de disolació.

DE MUDAMENT DE UNGLES

A vegades esdeven per necgligència del menescal que les humor[s] escomogudes als peus del cavayll e entrecloses tant emfre les ungles són envellides, que per força la ungla de dins es departex del tudell; enaxí covè que mut la ungla, e esdevense a les vegades que la ungla se depa[r]tex del tudell e quan

de mantinent, e coven que mut la ungla. Per la furor de males humors a les ungles escomogudes, a vegades se departex poch a poch la ungla del tudell per obra de natura que hi fa altra néxer que seguex la vella ungla, e açò esdevé per poques humors, a la qual cosa pot hom donar aytal remey: de continent ab la rasoneta li tayll hom fins la ungla veylla lla hon toca la novella axí que la novella, axí que la ungla, que és fort e dura, no prema ne toch la tendra d'aquí avant. Pren dues parts de sèu de moltó e la tercera part de cera nova, e bullen ensemps fins que sia com |*f.33r,1*| ungüent; de aquell dues vegades lo dia, que sia calent, hunta hom la novella ungla. E sàpies que aquest ungüent fa fortificar totes les ungles e créxer, e per aquesta rahó és molt bo, e guart hom la ungla de sutzura e d'aygua, e aytal cura hús fins que la ungla sia ben mudada. E de la ungla que partex del tudel de tot en tot troba hom alguns aytals remeys: pren pega grega, ensens, e mastech, e sanch de drago, e gàlbanum, aygua, tot picat fona hom ab dues parts de sèu de moltó e ab la tercera part de cera; cuyt sia tot ensemps, mesclat puys, mit-ho en un drap e unta; faça hom un calçol a manera de peu, e unta hom lo tudel, e pos-li om damunt e resfresch-lo·y hom dues vegades lo dia; e açò com hom la traurà aquell sots lo peu, llava-lo·y om ab vinagre que sia fort e tebeu, e torn-li om aquell calssol desobre lo tudell, e no sia feyt nenguna cosa dura, e com lo cavayl per lo perdiment de la ungla no·n porà molt estar dret sobre la ungla, faça-li hom llit de palla llongua hon se repòs. Si per ventura no podia dret estar lo cavayl en peus, faça hom maestrívolment, prengua hom una cana de canemàs e axí com se cové faça una colga ab cingles maestrívolment, e pos dedins lo ventre del cavayl; |*f.33r,2*| depuys llich-li hom les sogues de cascuna part del drap. Emperò lo cavayll com meys puscha lleujerament o prima la mà en la terra, e axí deu-li hom ajudar ab maestria e ab esta faxa per ço que les ungles pusquen nàxer. E sàpies que en totes les malalties en les quals lo cavayl sobre los peus li cové estar a penes bonament, li pot

hom ajudar per què les ungles sien forts aprés que seran nades: prenga hom pólvores de gales e aytant de segó e fort vinagre, e bulla tot ensemps e mesclat, y un poch de sal, e de aquella decocció per ço enbolch-li·n hom lo peu ab una peça de drap, e que hom no·y toque sinó una vegada lo dia.

DE MALAL[TIA] DE MORUS, AXÍ ÉS NOMENADA

Dich que aquella sobrefluÿtat de carn que apar sobre lo cuyr, tall-ò hom sàviament e suau, e si no·y ha loch de nirvis, ab ferre redon calt fins a la raell lo coga hom; ralgar aprés de notar-i o untar-li, e puys lliga-lo·y hom desús segons més o meyns, com lo realgar corrou axí com a foch, e depuys que aquelles mures seran arra[n]quats, umpla-u hom de estopa; despuys ages consoldatius; aprés prin calç viva ab altre |*f.33v,1*| tanta de mel, e tot encorporat e mesclat ensemps, e meta-u al foch axí com [h]e dit damunt en lo capítol del verme. En la qual pólvora mescla·y hom estopa menuda e enbolch-ho hom en hallò, e faça hom açò dues vegades lo dia, e tota ora ho llav hom ab vi fort un poch tebeu. Per deffalliment de realgar, pren hom calç viva tres onz., e atretant de ros, he orpiment dues onz., e vert escur dues onz., e tot ben polvorizat soptilment, de tot ensemps mete·y hom dues vegades ho tres bastament, o quatre, fins que les rayls sien totes fora e coroses, e llav tota hora la naffra ab vinagre. Aquesta pólvora no és tan fort com realgar. Emperò sàpies que jamés no·y exirà cabells sinó tart.

DE GRÀNOLES E TARTUGUES

De les altres sobrefluÿtats de la carn qui nax a vegades dintre lo cuyr e la carn, que apella hom en romanç glànoles tartugues ho porcellanes, dic que tot lo cuyr ha hom a tallar per lonch primerament la hon estan. Traga hom primerament les glànoles ab les mans e tot gint escarna-les hom ab les ungles, e com hom haurà tre[n]quat lo cuyr possa-li hom realgar ben polvorizat, e com ne serà treta la glànola axí com

porà; depuys coga-ho hom e pos-li hom una vegada calç viva e orpiment, e vert escur, e ros de |*f.33v,2*| bóta, axí com és dit. D'aquí avant la cura que [h]e dit en lo capítol de mures, que apella hom axí en romanç, faça hom tota hora. Emperò lo tallament o per l'ascarament de les glànoles alguna vena trenquava, al restrènyer faça hom allò que he dit en lo capítol d'anquicor, e faça-u hom en axí a la sanch a restrènyer. Emperò sàpies que si pus lleugerament destrouex les glànoles e les gita hom am pólvora que ab tallar ni encara, e si les glànoles longues diverses. Emperò sàpies que axí són espelegats los capítols e los remeys de les malalties qui venen accidentalment aventurada als cavaylls.

ENGÜENT DE ORACHS

Ungüent bo e provat a sangnar tots orachs e fístoles primerament se premou de llinage de ronya: pren blanquet, llitarge, aygua onz. tres, ensens onz. una, mastech onz. una, una lliura de plom cremat, onz. una holi rosat, onz. tres holi comun que sufficit, argent viu mortificat ab sàlvia onz. una, e tot açò sia primerament polvorizat e soptilment cernut e mescla-u hom ab ço que damunt he dit; oli adés d'una e adés d'altra part fins que sia quax clar, e guar[t]-lo hom, e d'aquest damunt dit engüent huntaràs aquell |*f.34r,1*| qui haurà lo mal, al foch o al sol calent, dues vegades lo dia; de continent posa hun drap prim damunt la cama o la cuxa, e sens dupte guarrà ab Déu. E si recalivara entorn l'axida de sempre, e que ya feta dieta, faça que isqua a sela ab catarys enperial llexatiu, e prengua onz. .j. de jeraru(?) fim, e de xerop violat dues, he prengua-ò al matí ab aygua calda, e puys hunten-lo del ungüent.

DE UNGÜENT PER A REFFREDAMENT

D'un engüent per refredament: pren timony, aygua onz. .iiij., serconuxem(?), mataffaga onz. .iij., alcaraygua onz. .iij., pebre .vi. onz., clavells de giroffre onz. .iij., canyella onz. .vi.,

escorja de toronja onz. .ij., oli .iij., vermells de ous .xv.; la primera vegada e la segona .xi., la tercera .ix. Car aquesta pólvora se deu partir en tres vegades, e tota hora ab bon vi fort e teb[e]u axí com te sia vijares que n'i deges metre, e mantega de vaques onz. .ij., sèu de ovelles, mes no per res de cabres; açò val com hom ha refredament untar-se'n.

ACÍ COMENÇA EN QUAL MANERA ALGUNS DELS VICIS DEL CAVAYLL DEUEN ÉSSER ESMENATS SI SÓN TREBALLOSOS |*f.34r,2*|

Cavall taxós o treballós pot éser domat. Que el mors sia fort e de cadenetes de ferre sien les regnes, puys que lo fre sia ben fort. El escuder que el cavalque bé pug sobre aquell, e tinga una falla encesa en una de les mans, dreta especialment, estrenga lo cavayll axí rèbeu ab los esperons, e costrengue·ll passar per aquell loch hon volrà exir. E si lo cavayll de aytal vicii que gita los peus detràs, s'ò fer ab los peus dereres he ab los primers, bat-li hom ab vergues les cames e les cuxes, e costrenga'l hom ab un bastó que tingua anells de ferre; axí castigar se n'à. Altre càstich: meta hom una corda prima e fort engir los collons en lo membre ben lligada, e prenga hom altra corda e lliga-la hom costa aquella part hon és lo cor del cavayll, en axí que aquell qui·ll cavalcarà tinga abdosos los caps de les cordes, e com lo cavayll no voldrà entrar ho anant anar ves aquella part hon hom volrà, tira adés adés la una corda e puys l'altra, per tal que la soscesa dels collons e del altre loch se oblit del vicii acustumat. Encara los ne guarex com hom los bat. Encara axí com l'aurà costret, |*f.34v,1*| axí com damunt és dit, cavalch om per quaranta dies tinent regnes, mes continuament met-lo hom entre los altres cavaylls estrayns, per tal que no li membre del mal ni del trebayll avent e que·s acostum bé.

DE CAVAYLL QUI MORDA, COM SE CASTICH

Lo cavall mordent poràs axí castigar: aminva de les dents sobiranes e jusanes, e puys ab huna tribanella ben prima e ben soptill, trauqua-li; si en axí com lo cavayll volrà mordre, lo vent pasa per lo forat de les dents, e com lo volràs fermar estiga l'escuder cavalcant desobre fins que sia ben lligat, e axí curaràs de aquel vicii; en altre manera e tot que li tragues los scalons e de les perlames(?), e fen-li la llengua de cascuna part ab tesores, e axí guarà per cert.

DE CAVAYLL GIT EN AYGA

Cavayll qui·s git en l'aygua guarex hom en aytal manera: quant lo cavayll entre en l'aygua l'escuder no se'n devayll, mes estant un poch bata e fira l'aygua, e axí per rahó de açò llexarà aquella costuma. En altra manera lo·n cura hom: que·ll escuder pos e fort segur en l'aygua estiga sobre lo cavayll, e com lo cavayll se voldrà gitar posa al cap del cavayll e axí que aygua li entra en les orrelles, en axí que tingua |*f.34v,2*| tot lo cap dins l'ayga, e bata-li tant les orelles ab aygua fins que sia ben costret, e si açò fas algunes de vegades del damunt dit vicii lo curaràs.

DE CAVAYLL QUI ÉS REPPROPI

Cavayll qui és repropi és axí curat: que si hom lo mena de nit tot sol per camps e de dia per las places e per los lochs hon se facen brogits e hon aja fuste[r]s e ferrers, e en lloch hon adoben pells, e lla hon age bèsties escorchades, axí·l curaràs sens dupte.

DE CAVAYLL ANANT AB LO CAP ALT

Si lo cavayll va ab lo cap alt axí·l ne guarràs: pren una correja de cu[y]r al mors del fre en axí que pas per mig dels pits, posa al mors moltes anelletes e axí que costrenguen la llengua e les dents, e axí de aytal vicii porà éser menat.

DELS BEURATGES DELS CAVAYLS PER CASCUN TEMPS DEL ANY

Quan beuratge al cavayll en tot temps del ayn: pren percost(?), emlilosi(?), issopyris, ylirise(?), aristolgie, sant cacrocis(?), asar, draguntia, gentaura(?), qumici, marubí, jens(?), cana espí(?), seba, sefales(?), e tot açò sia pichat ben trit quax pólvora. Emperò si en l'estiu li vols donar beuratge, mescla·y diadragant |*f.35r,1*| e croci, e mel, axí com sia covinent. E si era en yvern, affig-hi hom sement de api e pebre, e açò tota via que lo·y dons, dóna-li·n huna bona escudella mesclada ab vi, e gita-lo·y ab lo corn per les barres avayll com farà fer.

DEL BEURATGE DEL SENIGRECH E PER ALS

Lo beuratge del senigrech és molt profitós a totes malalties ço dells cavaylls, ço és a saber, com aurà àvol ventrell, e val a la melsa, e al cor, e encara comvé que menja ben, e porga al cavayll totes les males humors del cors, e deu éser apareyllat en aytal manera: pren .x. ll. de sanigrech picat, mit-ò en una olla nova e nedea, e mit·y tanta d'aygua que cobra lo senigrech, puys posa'l sobre lo foch sufficientment fins que bulla, e com serà cuyt a manera de farines affig-hi hom .iiij. ll. de mantega de vaques frescha, e iiij. de oli de ollives, e una ll. de oli de nous, e altra de oli rosat, e sia mesclat, encorporat tot açò en tres parts; en axí que les gites per la boca del cavayll aquest beuratge per tres dies, car aquest lo porga e l'engrexa, el conserva, e pot-lo·y hom donar en cascun temps. Aquest beuratge e medecina han lloat los savis de aquesta art. |*f.35r,2*|

DE BEURATGE DE GRAN CALOR, TAN SOLAMENT EN LO TEMPS DE CALOR

De beuratge de gran calor sàpies que saffrà mesclat e destemprat ab vi veyll, una onz. de saffrà, e que·y aja onz. .iij. de diadragant, mesclades ab aygua clara calda, e que·y affiges hun fexellet de porros verts, e que lo·y dons a cavayll, molt li aprofita. Encara una menada d'api vert e huna mesura

de verdolagues, e hun sester de llet de cabres, e tres ous, e oli rosat, una ll. de mell sufficient, e un sister de panses, e vi aytant com menester n'i haurà, e mesclades aquestes coses, e picades les que fan a picar, dona-li'n hom de aquest beuratge per tres dies.

DE BEURATGE EN TE[M]PS CALT

En un sister de bon vi veyll e huna ll. de oli rosat e tres ous, such de celiandre, e una nap, de such de lletugues, e açò mescla-ò tot e dóna-li aquest beuratge per tres dies en una nap de ayga freda.

DE BEURATGE EN TEMPS DE IVERN

En un sister de bon vi |*f.35v,1*| veyll, holi violat, mitja ll. de pebre, .j. onz. de ruda vert, onz. .vj. sement de serfola vert, .iij. onz. diadragant e sement de fenoll, aygua, onz. .iij. bagues de llor, onz. .j. mell, e ous aytant com te voldràs, e dóna-lo·y, e sia molt picat ço que farà a picar, segons que ja he dit.

DE BEURATGE EN TEMPS DE OCTUBER

Encost .3. sous julivert, rayll de espich .3. sous, saxifratge, enpantari(?), mel, lilot(?), aygua, .3. sous sentaurea del una e del altra, .3. diners ylim(?) xich, .3. sous mirra, .3. sous aristologia redona, esquinanci, asari, àloes, aygua, .3. sous mirra, .3. sous pinant(?), radicis, dragontea, aygua, .3. sous crocy, .3. diners apoponach, .3. vi cristoreus(?), .3. sous absicus poticus, cyfelxebet(?); totes aquestes coses polvoriçades basten a .xiij. cav[a]yls. Emperò que·n bon vi sien destrempades les dites coses li sien donades.

BEURATGE A CAVAYL QUI HA TOS

E aquest abeuratge val als cavayls qui tussen greument, estragonlo, o simora: pren de la escorcha del arbre vert, la escorxa migana samengans(?), e deneja'ls bé, e depuys umpli

de aquella una olla nova e mit-hi aygua clara en guyssa que sobrepug les escorches e |*f.35v,2*| bulla fins que sia aminvada, e tota via affig·y de altra aygua frescha, e fes-ò bollir tres vegades. E puys cola-u per un drap o per una estamenya en tal manera que les escorches, ben premudes, sien gitades en aquella cuytura; puys dues parts de mantega e una de sagý, e ab açò sia mesclat en guissa que se escalffe un poch; del qual beuratge .j. corn ple per la bocha lo·y gita com fer fa. Emperò lo dit beuratge li sia donat en dejú, e com l'aurà rebut no menge fins a .iij. hores, e guart-lo hom de fret e don-li hom per tres dies. E com aurà simora o estragorio, git-lo·y hom per les narills huna cullerada ho dues cascun dia, e faça-li hom tenir lo cap dret com ho deja beure.

DELS SENYALS DE CONÈXER SOBRESANCH

Los senyals de conèxer sobresanch són aquests: rogea de hulls e imfflament de venes, pruÿment de la coa e del coll, e ser acoronat, e com li cahen les seres. E algunes vegades se fan alguns durullons o imfflaments grans o pochs sobre lo dors, e com no cou bé lo menjar o la vianda, per la qual cosa totes les malalties quax s'esdevenen a les cames e a les cuxes, hon per açò sagna'l hom de la vena maestra del coyll, e puys que és sagnat no·l escomogua hom molt de dos dies o tres. E si |*f.36r,1*| vols conservar lo cavayll de contraris, tres vegades l'ayn almenys lo sagnaràs, ço és a saber, prop la fi del mes de abrill, car llavors comença la sanch multiplicar. E al entrant de setembre, per tal que la sanch grosa encesa de sanch sobre la calitat sens babor. Item, mitjant octumbre, per tal que la sanch grosa ne sia sostreta, açò emperò sia mudat segons la calitat dels lochs e del temps.

DE FER NÉXER PÈLS L'ON SE VOL

De fer néxer pèlls, primerament li deu hom untar lo loch de les cuytures o allí hon à agudes naffres, puys pose·y hom pólvora feta de abelles cremades e de carbon d'erbanyes(?).

Encara altre remey o cura hi faça hom: pren semen lini ben cuyta o cremada, e puys ab holi destemprat, maravellosament retorna ho fa tornar pèlls.

DE DORMITORI A CAVAYLL

E com en lo cavayll furiós no pot hom usar d'alguna cilorgia, pren onz. .ij. o .iij. de sement jusquiamy e mescla-les ab la civada, e axí adormir s'à, e poràs-li fer qualque cirorgia tu voldràs per tot lo dia que no sentirà res, ans tornarà quax mort e embriach, e com lo volràs dessollar o curar, llavar-li às |*f.36r,2*| lo cap e los collons ab aygua freda, e puys poràs abeurar.

DE FER CABELS BLANCHS DE NEGRES

Si vols que alguna part del cors del cavayll los pèlls negres tornen blanchs, primerament rauràs lo loch, e puys com los pèlls rassos començaran a créxer, ab fum de soffre soven aquell loch perffumaràs; axí de pèlls negres poràs fer blanchs.

DE SANGONERES

Sangoneres se fan en la bocha del cavayll o bèstia alguna. Aquell sia costret axí que tingue la bocha badada ab hun badall, e aquell sia perfumat ab perfum de simols; sempre cau la sangonera de les narills.

FINITO LIBRO SIT LAUS CHRISTO. AMEN

FIGURA I

A cavall qui és cacironat qui caboteix

A cavall qui no ha dens de la part davall

A cavall qui la llengua ubre lo fre

A cavall escacironat qui ha bona boca o mala

A mul

A mul

A cavall jove esbocat

Al cavall qui posa la llengua sobre lo fre

A cavall qui alce lo cap

A cavall pollí qui trau la llengua per los canons

A cavall de .iiij. ayns que tire la mà

A cavall que·s té a la mà escacironat

A cavall que no és cacironat

A cavall que no és escacironat que és dur

A cavall que va ab la boca uberta

A cavall qui ha mala boca

A cavall repropri qui se'n va a les parets

A cavall cacironat cap frenat

A cavall qui no és escacironat

vaeat?

FIGURA II

A cavall que gita los peus e bayxa lo cap en terra

A cavayll qui met la llengua entre los canons

A cavall qui masa s'apitra

A quavall qui ha bona boca

A cavall qui gruny

A cavall qui cabotege

A cavall qui és cacirat e ha dura boca

A cavall qui va d'esquena

A cavall qui és cacironat e és masa volentari de anar

A cavall qui no és cacironat qui és volenterós masa anar

A cavall qui és usat de portar lo cap bayx

A cavall qui gita los peus

A cavall qui és cacironat qui traga la llengua defora

A cavall qui és delicat affrenat

A cavall qui ha boca poca

A cavall qui tira més a hun costat que altre

A pollí qui ha bona boca

A pollí qui ha dura boca

A cavall jove enffrenat

A caval qui gita la mà de travers
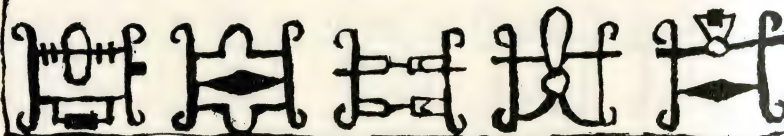
FIGURA III

A cavall qui caboteix	A cavall qui ha poca boca	A cavall tirador	A pollí fort de boca	A cavall qui fa plomaçol de la llengua
A cavall qui pren lo fre ab les dens	A cavall pollí qui tira	A cavall affrenat	A cavall qui rosegua lo fre	A cavall jove fort
A cavall que·s drece	A cavall que·s vol afrenar	A cavall qui lleve lo cap alt	A cavall qui menege lo cap	A cavall qui·s estremp
A cavall qui gite los peus	A cavall qui cave ab los peus	A cavall que·s espante	A cavall qui porte lo cap baix	A cavall qui·s gite en subines

FIGURA IV

A cavall qui ha les barres masa rases

A cavall bascós de la boca

A cavall que ha poca boca

A cavall qui és sacatironat

A cavall repropri

A cavall poc repropri

A cavall que gita la llengua defora

A cavall qui traga la llengua per los canons del fre

A cavall escatironat fresch

A cavall qui gira lo cap al estrep

A cavall escatironat qui va terrer

A cavall maliciós que tira més a hun costat que a l'altre

A cavall afrenat que pren becaces

A cavall pollins

A cavall escatironat

A cavall que ha bona boca

A cavall pollí

A cavall qui ha la boca rota per lo fre

A cavall qui ha bona boca

A cavall que ha bono *(bona)* bocha

PALAU CLAVERAS (Agustín). *Bibliografía hispánica de veterinaria y equitación anterior a 1901.* Madrid, 1973.

RMLW-L — *Revised Medieval Latin Word-list from British and Irish sources.* Prepared by R. E. Latham. Oxford, 1973.

ROTHWELL — W. Rothwell, "Medical and botanical vocabulary in old Provençal: some considerations" (*EUC,* XXV, 489-502).

RUBIÓ — Jordi Rubió, *El lunari de Bernat Granollachs,* Barcelona, 1948.

RUSIO — *La mascalcia di Lorenzo Rusio.* Volgarizzamento del secolo XIV. Misso per la prima volta in luce da Pietro Delprato. Aggiuntovi il testo latino per cura de Luigi Barbieri. Bologna, 1867.

RUSSELL-GEBBETT (Paul). *Mediaeval Catalan Linguistic Texts.* Oxford, 1965.

SANZ EGAÑA (C.). *Historia de la veterinaria española.* Madrid, 1941.

SMITH (Frederick). *The early history of veterinary literature and its British development.* London, 1919-33.

SMITHCORS (J. F.). *Evolution of the veterinary art.* London, 1958.

TORRECILLA (Marqués de la). Índice de bibliografía hípica española y portuguesa. Madrid, 1916-21.

XENOFONT. *The art of horsemanship.* London, 1962.

GLOSSARI

Aquest glossari conté els mots esdevinguts arcaics o que no consten en el Diccionari de la llengua catalana *(Gran Enciclopèdia Catalana). Aquells precedits d'un asterisc no es troben registrats en la grafia representada; cal advertir, però, la possibilitat d'una transcripció errònia. S'indica el lloc on apareixen els mots fent referència als folis (marcats dintre el text en cursiva i entre pals rectes), recto i verso, i per columnes; així* 20r,1 *vol dir foli 20 recto, columna primera. Les xifres romanes pertanyen als preliminars; així* VIII *vol dir pàgina vuit dels preliminars.*

A

à, ha (3.ª pers. sing. present indicatiu d'haver), 1r,2.
ab, amb, 1r,1.
abaxada, baixada, 7v,1.
abrill, abril, 11r,1.
Abcirty, autor grec que Rusio escriu "Absirto" o "Apsirto". La seva obra fou publicada per Alonso Suárez en *Recopilación de los más famosos autores Griegos y Latinos,* Toledo, 1564.
absicry, absinti, 10v,1.
accidens, accidents, 14v,1.
acorregua, acorregui, 27r,1.
acost, acosta, 1r,2.
acostumbrada, acostumada, 1r,1.
actors, autors, 1r,1.
adobat, acabat, perfet, 5r, 2.
adragant, tragacant, 9v,2. V. **diadragant.**
adura, porta, 8r,2.
affayn, afany, molèstia, 26r,1.
affig-hi, afig-y, afegeix-hi, 9v,2; 31r,1.
affleblit, afeblit, 10r,2.
***affodyllis, affudillorum, afodilox,** *bot.,* asfòdel, porrassa, 21v,1; 28r,2; 30r,1. V. Rothwell, p. 493, que registra en provençal antic "afodille".
age, tingui, 13r,2.
agen, tinguin, 1r,1.
agrejada, agreujada?, 20r,1.
agualades, igualades, 5v,2.
agués, tingués, 26r,1.
aguda, haguda, 28r,1.
aguí, vaig haver, 21v,2.
aja, tingui, 1r,1.
ajustat, acumulat?, 20r,2.
alançolada, *bot.,* llançolada. "Herba, varietat de plantatge" *(DCVB).*
albacor, figa-flor.
alcaraygua, *bot.,* alcaravia?, 34r,1.
alce, alça, fig. 2.
alcoffoyll, alcofoll, 19v,1. Sembla usat aquí en el sentit genèric de pols.
alèn, alena, 6v,2.
algalbanum, gàlban, 22r,2.
alguana, alguna, 20r,2.
allaces, *bot.,* cabeces d'alls, 17v,1. Pot referir-se també a les fulles de la planta.
alls, als, 16v,1.
almeys, almenys, 11r,1.
almuts, almuds, 10r,1.
alquitran, quitrà, 12v,2.
als, altra cosa, 15r,2.
altea, altesa, 6r,1.
aluda, pell d'ovella o de be adobada, 22r,2.
am, amb, 6r,1.
***amayg,** nom de fre no registrat, 4r,2.
amidó, midó, 9v,2.

amingua, disminueix, 12r,1.
aminven, minven, 19v,2.
***amondan,** netegen, 31v,1. V. "mundar" *(DCVB).*
àn, han, tenen, 31v,1.
ana, mot llatí significant en igual quantitat, 25r,2. Escrit **aner,** 15r,2.
anclavadura, enclavadura, 31v,2.
andosos, ambdosos, 13r,1.
anqua, anca, 7v,1.
anquicor, 33v,2 = **anticor.**
ansunya = ensunya, greix, 9v,1.
anticor, Malaltia dels pits, 7v,2.
antigades, antigues, 32r,1.
antix, antics, 1r,1.
anvides, envides, 29v,1.
anyell, anella, 4r,2.
aorrible, horrible, 12v,2.
apareys, apareix, 6v,1.
aparya, semblava, 26r,1.
apoponach, apoponac, "goma-resina d'una planta oriental del gènere Balsamodendron" *(DCVB),* 35v,1.
aport, porta, 25v,1.
appareylla, aparella, 5r,1.
aprés, darrere, 26v,2.
***aquimora,** malaltia semblant a l'estrangol, 8r,1. V. **estragolion.**
aràbica, aràrbica, aràbiga, 25r,2; 25v,2.
aran, aram, 26v,2.
arancant, arrancant, 20v,2.
arbre vert, arbre ver? (arbre de la família de les oleàcies), 35v,1.
aristolgie, *bot.,* aristolòquia, 34v,2.
***arlotar,** galopar, 18r,2. *DCVB* no dóna aquest verb, però sí "trotar d'arlot". V. també *DECLlC,* I, 208.
armoníach, amoníac, 22v,1.
arranqua, arranca, 13v,2.
arrenquades, arrencades, 10r,1.
arteriales, *cast.,* arterials, 2r,1.
articles, petites parts del cos, 11r,1.
aruffats, arrufats, arrugats, 7v,1.
***arundins,** *bot., rael arundins,* 27v,1.
às, has, 36r,1.
asalt = assalt, *tot asalt,* ràpidament, 20r,2.
asar, asari, *bot.,* asarina, 34v,2; 35v,1.
asats, prou, 7r,1.
ascarament, escarificació, 33v,2.
asegurat, assegurat, 2r,1.
asoptilen, fan més subtils, 32v,1.
asuegen, assuagen, 31r,2.
***atbarran,** 4r,2. Fre que no es troba registrat.
atengua, atenyi, abasti, 2v,1.
atorbament, torbament, 6v,1.
atrestant, altre tant, 20r,1. Aquí, però, té el sentit de "fins a".
atretant, altre tant, 33v,1.
aurà, haurà, 4v,2.
auronombre, aurinombre, XI.
avallada, davallada, 7v,1.
avem, havem, 1r,1.
axartiladura, *e ha nom estorcedura o axartiladura,* 26v,2. "Eixortilladura" *(DCVB).*
axí, així, 3v,1.
axida, eixida, 34r,1.
axò, això, 10r,1.
a·y, hi ha, 9v,1.
ayga, aigua, 16v,2.
aylls, alls, 22r,1.
ayn, any, 1v,1.
aysó, això, 10r,1.
aytals, aitals, 1r,1.

B

babor, bavor, 9r,1.
baig, bai, 6r,1.
bania, banya, 3r,1.
***bantins,** 2r,1. Possiblement l'acció de rebaixar amb un botavant la pota del cavall abans de ferrar-lo.
bara, barra, els extrems corvats de la crostra de la peülla del cavall convergint al centre de la sola? En anglès: "bar". 23r,2.
bascha·y, 12v,2. Mot introbable. Error del copista? El significat és de "posar" o "ensalgar".
bata, bat, 34v,1.
bataylla, batalla, 8v,2.
baxa, baia, 6r,2.
baxada, baixada, 7v, 1.
bays, baixos, 8r,2.
bé, ben, 2r,2.
bega, begui, 3v,1.
belea, bellea, bellesa, 5v,2; 6r,2.

bellessa, bellesa, 1r,2.
beurages, beuratges, 1r,2.
bien, *cast.,* ben, 1r,1.
blanqua, blanque, blanca, 25v,2; 6r,2.
bocha, boca, 4v,2.
bolets, la part interna posterior de la peülla del cavall *(DCVB),* 29r,1.
bolhermini, bolarmeni *(DCVB),* 22v,1.
bollit, bullit, 22r,2.
bolquar, rebolcar, 10v,1.
bonea, bonesa, 3v,1.
boces, bòfegues, 21r,2.
bori, mantega, 22r,1.
borineus lapus, *bot.,* borratja de roca?, 12r,2.
brach, pus, 10v,1; 19r,2.
***brança orsina, brancha orçina,** *bot.,* 15r,2; 27v,2. En llatí medieval: "branca ursina" *(RMLW-L).* En anglès: "bear's-foot".
brugit, brogit, 18r,2.
buanyosa, pustulosa, 29v,1.
budels, budells, 18r,1.
bulent, bullent, 31r,1.
burç, burs, dolor agut, com de punxada? *(DCVB),* 17r,1.

C

cabceta, cabeça, 29v,1.
cacirat, cacironat, fig. 1, creiem que es tracta de la pràctica antiga d'arrancar els ullals V. Rusio, II, 302, s.v. "scaglionare".
cahen, cauen, 35v,2.
caia, caigui, 12v,2.
calcant, calcigant, 7v,2.
calcayn, calcany, 8v,1.
calcanyós, talons, 7v,1.
***caligen,** calitgen, 19r,1. *DCVB* no dóna el sentit d'opacitat que aquest verb té aquí. V. l'adjectiu "caliginós".
calitat, qualitat, 4v,1.
calozitat, callositat, 24v,2.
calssol, calçol, 33r,1.
calt, cald, calent, 1v,2.
calvalch, error per **cavalch,** 18r,1.
calytat, qualitat, 3v,1.
***can,** *bot.,* escrofulària de ca?, 32r,2.
cana, canya, 14v,2.
canícolas, caniculars, 10v,2.
canons, fig. 1. Sembla referir-se als canons o tubs que formen el fre.
çanques, cames, 1v,1.
cant, quan, 26v,2.
cantitat, quantitat, 15r,2.
canyela, canyella, 5v,2.
caparós, caparrós: sulfat de ferro, 26r,1.
capítoll, capítol, 14r,1.
carabaça, carabassa, 22r,1.
***carayes,** instruments per escarificar?, 22v,1. V. **scarays.**
carayl, carall, 15v,2.
***carayll, caryll,** laringe?, 14r,2.
carbon, carbó, 21r,2. Malaltia del bestiar *(DCVB).*
carcanayll, carcanyell, gargamella, 14r,1.
cardomoni, *bot.,* cardamon, 17r,1.
càrech, càrrega, 21r,2.
càrega, càregues, càrregues, 20v,1; 21v,1.
carera, carrera, 11v,2.
carna, *bot.,* carnera, 23r,2.
carosiment, corroïment?, 25v,2.
carvoncle, carboncle, 20v,1.
cascú, cadascú, 1r,1.
catarys = catàrtic, purgant, 34r,1. *RMLW-L* dóna *catharticum imperiale,* "purgative containing rhubarb or scammony".
cavalch, cavalqui, 4v,1.
cavayll, cavall, 3v,1.
cayxa fistola, *bot.,* càssia, planta de la família de les lleguminoses *(DCVB),* 17v,2. "Cassia fistola" *(RMLW-L).*
cernut, tamisat, 33v,2.
cerqua, prop, 22r,1.
cerqua, cerca.
cerveyll, cervell, 13v,1.
cesse, cessi, 15r,1.
cetres, setres, 9v,1.
ciccitat, sequedat, 2r,2.
cilorgia, cirorgia, cirurgia, 36r,1.
cimorra, cadarn nasal dels cavalls, 13r,2.
cinglat, tupat amb la mà, 17v,1.
ciurons, sigrons, 10r,1.
clin, inclina, 4r,1.

coa, cua, 5v,2.
cocovidius, *bot., orella qui és apellada c.,* orella de llebre?, 12r,2.
coga, cogui, 9v,1; cauteritzi, 22v,1.
coguit, cuit, 12r,1.
coll, col, 22v,2.
comet, cóm, obi, 22r,2.
companya, conpanya, companyia, 2v,2; 3v,2.
complescha, compleixi, 8v,2.
compreniment, comprimiment, 31v,1.
con, com, 11r,2.
conexença, coneixença, 1r,2.
conplits, complits, 2r,1.
conqueta, coqueta?, 12v,1.
conseguidura, macadura, 25r,2.
consemblans, consemblants, 8r,1.
consolda, consolida, 26v,2.
consolgine, consolida?, 30v,1.
consoltives, consolidants, 27v,1.
***continuana,** continuativa?, 12v,1.
contraris, perjudicis, 36r,1.
contrast, resistència, 3v,2; constret, 10r,2.
convinentea, conveniència, 6r,2.
corba, tumor de la part superior i anterior del garró *(DCVB),* 24r,2.
corma, corn *(DCVB); corma és huna malaltia qui és entre la junctura e la ungla sobre la corona del peu,* 27v,2.
***corralt,** mena de fre, 4r,2.
correga-lo, fer-lo córrer, 5r,1.
corrós, corroït, 12v,1.
cors, cos, 5v,2.
corunpudes, corrompudes, 2v,2.
corva, v. **corba.**
corvesa, v. **corba.**
cossa, cosa, 4v,1; **cosses,** coses, 13r,1.
costes, costats, 5v,2.
costibat, constipat, restrenyit, 18r,2.
costret, restringit, 1v,1.
costuma, costum, 2v,1.
covė, convé, 1r,1.
covinal, covinent, convenient, 1r,1.
covinentea, conveniència, 9r,1.
cranch, càncer, 21v,1.
crebaces, crebasses, clivelles, 29v,1.
crebadures, trencs, 26r,2.
cregudes, crescudes, 14r,2.
cremàs, cremés, 9v,1.
crestiri, cristiri, clisteri, 15r,2.
créxer, créixer, 13v,1.
croci, safrà, 35r,1.
cuant, quan, 7r,1.
cuax, gairebé, 3v,1.
cubert, cobert, 3r,1.
curalitat, guarible, 32v,1.
cur-se, es cura, 30r,2.
cuxes, cuixes, 11v,2.
cuyrades, curades, 14v,1.
cuyrar, curar, 20v,1.
cuytura, cauteri, escaldadura, 8r,2.

D

dapnatge, damnatge, 10v,2.
dapnificat, damnificat, 3v,1.
davayll, davall, 5r,2.
deçà, de la part d'ací, 4r,2.
decorriment, corriment, 8v,2.
deja, deu, 1r,2.
dejes, deixi, 10v,1.
deligència, diligència, 1r,1.
delliura, lliurement, 8v,2.
delliure, alliberat, 11r,2.
delliurament, amb llibertat, 6v,1.
dells, dels, 1r,1.
demunt, damunt, 4v,1.
denejats, netejats, 9v,1.
departesquen, departeixin, 9v,1.
departit, separat, 11r,2.
deprés, aprés, 1r,1.
dapnage, dany, 2r,1.
dens, dents, 4v,2.
depuis, depuys, després, 1v,2.
derere, posterior, 2r,2.
derra, darrera, 5v,1.
descovinet, poc convinent, 1v,2.
desdevanir, desassossegar?, 4v,1.
desemperat, desemparat, 11r,2.
desesperaments, desesperació, 8r,1.
desija, desitja, 1v,2.
desix, desitgi, 7r,1.
desllich, deslligui, 32r,1.
desobre, dessobre, 32r,1.
desots, dessota, 24r,1.
despartit, separat, 27r,1.
despeades, cansades i dolorides de molt caminar *(DCVB),* 32v,1.
desolat, dessolat, 32v,1.

desposició, disposició, 1r,1.
dessacustumat, desacostumat, 3v,1.
dessollar, escorxar, 36r,1.
destenprar, dissoldre, 17r,1.
destre, *en destre,* menar el cavall per la brida o ronsal, 27r,1.
destroex, destrueix, 30r,1.
destroÿt, destruït, 1v,2.
destrouïda, destruïda, 4v,2.
desús, dessús, 5r,1.
devenen, esdevenen, 14v,1.
deversos, diversos, 10v,2.
devés, devers, 26v,2.
devets, deus, 12r,1.
diadragant, diadregant, dragant, tragacant, 34v,2; 9v,2.
dien, diuen, 7r,2.
diguý, diguí, 11v,2.
diptamo, dictam, 27v,1.
disolrre, dissoldre, 25r,2.
disolació, dessolació, 32v,2.
doblagar, doblegar, 28r,2.
dolgua, dolgui, 7v,2.
dolre, dolrre, doldre, 7v,1; 16r,2.
dos, dors, 4r,1.
dragons, *una malaltia que hom apella en romanç verm o mal de dragons,* 11v,1.
dragontea, dragonera, 35v,1.
draguntia, dragontina, dragonera?, 34v,2.
drece, dreça, fig. 3.
durea, duresa, 4v,1.
durullons, durallons, 35v,2.

E

e, i, 1r,1.
è, he (1.ª pers. sing. present indicatiu d'haver), 21v,1.
edra, hedra, eura, 17v,1.
egualat, igualat, format, 5r,2.
egualtat, igualtat, 11r,1.
el, ell, 6v,1.
em, en, 26v,2.
emfora, enfora, 31v,2.
emfre, entre, 7r,1.
emsepms, ensems, 28v,1.
enadex, afegeix, 26v,1.
enaxí, en així, 18r,2.
enaprés, després, 4r,1.
enbarga, embarga, 5r,2; **enbarch,** embargui, 17r,1.
enbolquat, embolcat, 15r,1.
enclina, inclina, 13r,2.
encorpore, incorpori, 17r,1.
encost, agafa, 35v,1.
***endenyament,** irritació, molèstia, 2r,1. Adverbi no registrat.
endenyar, irritar, molestar, 24r,2.
enforan, excepte, 26v,1.
enfortex, enforteix, 8v,2.
enfre, entre, 16r,1.
enfús, enfustegadura *(DCVB),* 17r,2.
enfustegat, enfusteÿt, malalt d'enfustegadura, produïda per refredament, 14r,2; 17r,2.
engenra, engendra, 11v,1.
englotex, engloteix, 16r,2.
engrexen, engreixen, 3r,1.
***enguyles,** *enguyles o espineletes,* 7r,2. V. **espineletes.**
enllardades, 25v,2. Aquí sembla tenir el sentit d'entrellaçades, 25v,2.
enmaltir, emmalaltir, 3r,1.
enpenga, ensopegui, 4r,1.
enperò, emperò, 11r,1.
enquara, encara, 30r,2.
enregada, rígida, 11r,2.
enrellat, ferit per la rella, 7v,2.
***enreprat orejat,** còlic intestinal, torçó?, 18r,2. DIES: "enregeat".
ensemps, ensems, 2r,1.
ensens, *bot.,* donzell, absinti, 22v,1.
ensogadura, lligar amb una soga, 26v,2.
entayl, entalla, incisió, 21r,1.
entegres, íntegres, 3r,2.
entench, entenc, tenir intenció, 1r,1.
entitolament, intitulació, 11r,2.
entramenes, entranyes, 17v,2.
s'entrefer, entreferir-se, 8r,2.
entregament, íntegrament, 11r,2.
entregue, íntegre, 3r,2.
entreliamats, entrelligats?, 22v,2.
entricats, intricats, 28r,2.
entrò, fins, 1v,2; *entró sus,* fins a, 3v,2.
enuge, *se enuge,* s'irriti, 1v,2.
envés, envers, 5v,2.
enveylleÿda, envellida, 28r,1.
***envís,** tot seguit?, 10v,1. V. *DECLIC,* s.v. "envides".

erbatges, herbatges, 1v,2.
erbes, herbes, 1v,1.
ergull, orgull, 4v,2.
escacironat = cacironat, fig. 4.
***escaldadura,** 17v,2. No registrat com a malaltia. *Escaldadura és una malaltia qui dedins secha les entramenes del cavayll.* V. també **escalmat.**
***escallons,** ullals, 4v,2. No registrat en aquest sentit. RUSIO, II, p. 302: "scaglioni".
***escalmat,** 22v,2. *Malaltia al cavall qui partex e mou lo cap de la anqua de son loch.*
escalmat, 17v,2. Malaltia per assecament de les entranyes. Significat totalment diferent a l'anterior. DIES diu "escalivat", possiblement per error del copista. V. RUSIO, II, 263: "scalmatu". També *DCVB* s.v. "escalmadura".
escanpades, escampades, 16v,1.
escaviosa, *bot.,* escabiosa, 20v,2.
escomoure, somoure, 3r,2.
escomoviment, commoció, 11r,2.
escorchat, escorxat, 8r,2.
escoriament, excoriació, 8r,1.
escorja, escorxa, 34r,1.
escur, obscur, 6r,1.
***escurar,** curar-se?, 7v,1.
***escurpells,** unitat de mesurament?, 9r,2.
esdeven, esdevé, 22v,1.
éser, ésser, 1r,2.
eslenegar, esllenegar, estirar, 4r,1.
espachadament, de pressa, 3r,1.
espalla, espatlla, 23r,1.
***espallat,** *malaltia apella hom en romanç espallat,* 21r,2. V. RUSIO II, 266: "spallatu, lussazione della spalla o dell' omero".
espalmar. V. **despalmar.**
esparavayns, esparavanys, 24r,1.
espelegats, explicats?, 33v,2.
espic, espígol, 35v,1.
espina, espinada, 11r,2.
***espineletes,** 7r,2. V. **enguyles.** Equival a **espinella.**
***espinella,** 24r,2. *...corba, e açò apella hom en romanç espinella.* RUSIO, II, 266: "Spinele", V. **corba.**
esprovar, provar, 9r,2.
esqualfaments, escalfaments, 11r,1.
***esquinanci,** *bot.,* 35v,1. "Herba de la escanècia"? *(DCVB).*
estalleta, estaleta, tall o cauteri en forma d'estrella, 22v,2. V. RUSIO, II, 307, "stellecta".
estans, estan, 6v,1.
estelletes, 19r,2. V. **estalleta.**
estena, estengui, 2v,1.
estés, després?, 10r,1.
estia, estigui, 4v,1.
estigua, estigui, 1v,2.
estoja, estotja, guarda, 28r,1.
estopo, estopa, 15r,2.
estorcedura, torcedura, 26v,2.
estragolio, estrangolo, estrangello, estragorio, estrangol *(DCVB),* 14r,1; 35v,1; 8r,1; 35v,2.
estrata, estreta, 3v,1.
estrayns, estranys, 34v,1.
estrement, instrument?, 15r,2.
estremeres, situades a l'extrem, 20r,1.
estremp, estremir?, fig. 3.
estrenir, estrènyer, 5v,1.
estrenyedor, restrenyedor, 25r,2.
estrey, restreny, 13v,2.
estrígol, estríjol, 2r,2.
estrò, fins, 12v,1.
estrons, excrement, 10v,1. V. *DECLlC* s.v. "estront".
estruÿment, instrument, 29r,1.
estruÿts, obstruïts?, 19r,2.
estudi, diligència, cura, 9v,2.
et, i, 1r,1.
evans, abans, 31r,2.
exanplen, eixamplen, 2v,2.
exemplar, eixamplar, 29r,1.
exen, eixint, 10v,2.
exenç, exens, *bot.,* donzell, absinti, 10v,1; 23r,1.
exertilladura. V. **axartiladura.**
exugas, eixuages *(DCVB),* 5v,2.

F

faça a fer, sigui adequat, 12r,1.
facen, facin, 4v,1.
faces, facis, 3r,1.
faent, fent, 4v,2.

falches, falques, 14v,1. *DCVB* s.v. "falca".
fa-les, les fa, 11v,1.
fall, falla, 19v,1.
fals, falda, part lateral del ventre *(DCVB),* 14v,2.
fasi, faci, 14r,1.
fa·y, hi fa, 11v,1.
fàstig, fàstic, 10v,2.
faya, feia, 12r,2.
faya, faci, 16r,2.
fayzoles. V. **faucella.**
fe, fen, fenc, 2v,1.
feelment, fidelment, 8v,1.
fenix, fineix, XI.
fenoll, fonoll, 14v,2.
fer fa, *com a fer fa,* com convingui, 12r,2.
feratge, farratge, 2v,2.
feren, fereixen, 24v,2.
ferreranell, fermall?, 8v,1.
ferres, ferros, 3v,1.
fexet, fexellet, feix petit, 9v,1; 35r,2.
fey, fet, 13r,2; fes, 22r,2.
feyt, fet, 2v,2.
fich, fic, *(DCVB)* 31v,1.
fills, fils, 28v,2.
fim, fi, 34r,1.
fir, fereix, 22v,2.
fístola, fístula, 28v,1.
flachs, flancs, 14v,1. V. **falches.**
flaquea, flaquesa, 1v,2.
flum, riu, 10v,2.
fontanella, *vena gran que hom apella fontanella,* 24r,1.
fort, molt, 30v,2.
forts, fortes, 1v,1.
fortalessa, fortalesa, 6r,1.
fortment, fortament, 13v,1.
fregan, fregant, 18v,2.
fren, fre, 16v,2.
frescha, fresca, 22r,2.
fretada, fregada, 2v,1.
frita, fregida, 30r,1.
***fudilis, fudillorum,** asfòdel, 25v,2; 28v,2. V. **affodyllis.**
fulige, sutge, 26v,1.
fumusitat, fumositat, 2v,1.
fussa, fosa, 17v,1.
fust, fusta, 8v,2.

G

gaços, blavosos, 4v,1.
gala, *bot.,* agalla, gal·la, 16v,2.
galangol, *bot.,* galingal, 17r,1.
gales, *bot.,* gal·la, 20v,1. V. RUSIO, II, 288: "galla lebe".
gales, nòduls glandulars? Malaltia dels peus dels cavalls, V. descripció de la malaltia a 25v,1.
galbanell, galbanum, gàlban, 22v,1; 31v,1.
galina, gallina, 26r,2.
gares, garró, 11v,1.
garit, guarit, 13r,1.
***garó,** ... *que ha los ulls blanchs ho és dit garó,* 6v,1.
***garofilata,** *bot.,* herba que en llatí s'anomena "geum urbanum". RUSIO, II, 288: "garofolata".
garons, garrons, 1v,1.
gema, gemma, 19r,2.
genol, genoll, 25v,2.
gerdes = jardes, 23v,1.
***germini,** germen, 1r,2.
gerofles, girofles, 17r,1.
giner, gener, XI.
ginols, genolls, 2r,2.
gint, delicadament, 14r,2.
giroffre, girofle, clavell d'espècia, 22r,2.
glànola, glàndula, 11v,1.
glànoles tartugues, tumor cutani, 33v,1.
gle, gleda, greda, 26v,2; 13v,2.
gotornons, inflamació de la gola amb tumorets, 20r,1.
gran, gra, 14v,2.
granaria, grandària, 19v,1.
grànoles = glànoles, glàndules, 22r,1.
grant, gran, 10v,2.
grapes, fenedura o excrescència ulcerosa, 26r,1.
grasea, greixor, 1v,1.
grex, greix, 16r,1.
grexea, greixor, 17r,1.
grosea, grossesa, 16r,2.
gruxa, gruixa, 9r,1.
guala, gal·la, 31r,1.
guar, guarda, 14r,1.
guarà, cavall llavorer, 1r,2.

guarrà, guarirà, 13v,1.
guart, guarda, 32r,1; també té el sentit de curar, atendre, 31r,1.
guastaria, gastaria, 24r,1.
guis, guix, 12v,1.
guissa, guyssa, guisa, 16r,1; 35v,1.

H

ha, a, 27r,1.
habeuratge, beuratge, 17r,1.
hallò, allò, 33v,1.
hapenes, a penes, 7r,1.
hasats, bastant, 27v,2.
havayll, avall, 12v,2.
he, e, 33v,1.
hentendre, entendre, 11r,1.
hertes, ertes, 5v,2.
histroÿts, instruïts?, 5v,1. V. **instroÿt.**
hivaz, promptament, 10r,2.
ho, o, 1r,1.
hobra, obre, 19v,2.
hodor, odor, 9r,1.
hodre, *bot.,* odre, 15r,2.
homiditat, humiditat, 13r,2.
homors, humors, 2r,2.
hon, on, 3v,2.
horde, ordre, XI.
hordenador, ordenador, 1r,1.
hordi, ordi, 9r,1.
horejat, airejat, 9r,2.
horelles, orelles, 5v,2.
hornar, adornar, 11r,1.
horpiment, orpiment, 28v,1.
hubertura, obertura, 6r,1.
hujat, fatigat, 24r,1.
humós, humors, 2v,1.
hun, un, 6v,1.
hunes, unes, 3r,2.
hunffla, infla, 28v,2.
hungüent, ungüent, 20r,1.
huniversalment, universalment, 27v,1.
hus, usa, 33r,1.
***husació,** usança?, 5r,2.
huylls, ulls, 18v,1.
hy, hi, 7r,2.

I

inclavadures, enclavadures, 31v,2.
indigestrós, indigest, 18r,2.
infortiran, enfortiran, 16v,1.
ingüent, ungüent, 26r,2.
instroÿt, instruït, 5r,1.
Ipocras, Hipòcrates, 13r,2.
ischa, isqua, ixcha, ixi, 23r,2; 34r,1; 11v,2.
issopyris, *bot.,* hisop?, 34v,2.

J

jamés, jamai, 27r,1.
***jarda,** mena d'infladura, 23v,1. RUSIO, II, 253: "iarde".
jenoll, genoll, 25r,1.
juctures, junctures, 7v,2.
jugjat, jutjat, 7v,2.
juniment, junyiment, 26v,2.
jusquiamy, *bot.,* jusquiam, 36r,1.

L

la, lla, allà, 3v,2.
laen, lleure, 1v,2.
lagrimar, llagrimejar, 18v,1.
lana, llana, 2r,2.
lardons, llardons, 18r,1.
largues, llargues, 5v,2.
lart, llard, 12v,2.
lassament, lassitud, 9r,1.
laurats, llaurats, 3v,2.
leg, lleig, 7r,2.
leja, lletja, 2v,2.
lejesa, lletgesa, 28r,1.
lenstrisne, *bot.,* llentriscle, 30v,2.
leugers, lleugers, 3v,1.
lenya, llenya, 23r,2.
let, llet, 22r,2.
leujeria, lleugeresa, 9r,2.
leurà, lleurà, 5r,1.
lev, lleva, treu, 25r,2; alça, 27r,1.
lexar, deixar, 1r,2.
lich, lligui, 18v,2.
lini, *bot.,* lli, 36r,1.
línyes, línies, incisions lineals, 24v,1.

líquies, error per "línies"?, 24r,2, V. **línyes.**
lis, llis, 5v,1.
lit, llit, en el sentit de clot, 26r,1.
litargie, litargiri, òxid de plom, 22r,1.
liugerament, lleugerament, 1v,2.
lla, la, 10v,2.
***llachmar**, llagrimejar, 19r,1.
llardes = jardes?, 24r,1.
llart, llard, 20r,1.
llavades, rentades, 10r,1.
llavat, netejat, 20v,1.
llegea, lletgesa, 29r,2.
llegre, eina de molt tall *(DCVB)*, 19v,1. V. també "alegra" *(DCVB)*.
lles, les, 1v,1.
llev, treu, 8v,1.
llexatiu, laxatiu, 34r,1.
lli, li, 26r,2.
llic, lligui, 24v,2.
llimax, llimacs, 27v,1.
lliquor, licor, 3v,2.
llohada, lloada, 4r,2.
llor, llorer, 18r,2.
lluyn, lluny, 2r,2.
lochs, llocs, 1r,1.
logar, lloc, 5v,1.
lombrychs, cucs, 25r,2.
loms, lombles, lloms, 5v,2; 22r,2.
lonbries, error per "lonbrics", cucs, 24v,2.
lonbrígoll, llombrígol, 13v,1.
lonch, llarg, 5v,2.
longament, llargament, 4r,1.
longuea, longuessa, llargària, 5v,2; 17v,1.

M

madriu, matriu, 10r,1.
madurea, maduratiu, 21r,2.
maestre, mestre, 12v,2.
maestrívolment, mestrívolament, 33r,1.
magdalion, magdaleó, 31v,1.
magrea, magresa, 1v,1.
mal pinsans. V. pinsans.
malal, malalt, 24r,2.
malea, malesa, 4v,1.
mall, mal, 30v,1.
malvin, malví, 21r,2.
man, mà, 4r,1.
***manament**, corriment, desguàs, 8v,2.
marubí, *bot.*, malrubí, 34v,2.
mantegua, mantega, 12v,2.
mas, més, 25v,2.
masa, massa, 17r,1.
màstech, *bot.*, màstec, 19r,1.
mataffaga, *bot.*, matafaluga?, 34r,1.
matex, mateix, 2v,2.
***mayg**, mena de fre, 4r,2.
maytí, matí, 3v,2.
mena, menys, 9r,2.
menada, manat, 35r,2.
menejament, manejament, 19v,2.
menge, mengi, 2v,2.
mès, posat, 20v,1.
meschalia, manescalia, 5v,2.
meses, mesos, 10r,1.
meses, posades, 10v,2.
metgia, medicament, 13v,2.
meyns, menys, 4v,1.
meys, menys, 3r,1.
miga, mitja, 19v,1.
migana, mitjana, 35v,1.
migant, mitjan, XI.
mills, millor, 2v,1.
minen, afebleixen, 2r,1.
mises, míser?, 7r,2.
mit, posa, 13v,2.
mitat, meitat, 6v,1.
mitgan, al mig, 13v,1.
moga, mogui, 3v,2.
molas, dents molars, 5r,2.
moll, fluix, poc fort, 7r,1.
monda, neta, 12r,2.
mondat, netejat, 20r,2.
montanya, muntanya, 1v,1.
mordre, mossegar, 34v,1.
mordent, mossegaire, 34v,1.
mordria, mossegaria, 23v,2.
***moreus**, *m. és huna malaltia quï s fa per superffluÿtat de humors en la junctura del peu o en altra part del cors,* 28r,2.
***morffos**, dent incisiva?, 5r,2.
mors, mos, fre, 4r,2.
mors, *lo terç mors,* les terceres dents molars?, 5r,2.

***morus, mures,** *malaltia de morus axí és nomenada...,* 33r,2.
***moses,** dents pre-molars?, 5r,2.
mut, mudi, 32v,2.

N

nap, anap, 35r,2.
narent, error per "naxent", naixent, 22v,1.
narills, narius, 16v,2.
nars, forats del nas, 18v,2.
nasca, neixi, 2v,1.
naximent, naixement, 1r,2.
ne, en, 1v,1; ni, 17r,1.
necgligència, negligència, 12v,1.
necligent, negligent, 11r,1.
nedea, neta, 8v,2.
nedeament, netament, 9v,1.
nenguna, cap, 1v,2.
nerills, narius, 6r,2.
nexen, neixen, 5r,2.
nexia, naixia, 8r,1.
nives, adives, 18v,1.
noga, danyi, 10r,1.
noschades, moscades, 17r,1.
nou, fa mal, 7r,2.
noveyll, novell, 16r,1.
null, cap, 9r,1.
nuylla, cap, 4v,2.

O

ò, ho, 22v,2.
obs = ops, necessitat, 1r,2.
occació, ocasió, 7v,1.
octuber, octubre, 35v,1.
***octumbre,** octubre, 36r,1. *DCVB:* "octumne".
ollents, olents, 9r,1.
om, hom, 4r,1.
ome, home, 28r,1.
onça, unça, 26v,1.
opays, opac?, 19r,1.
ops = obs.
ora, hora, 3v,1.
***orachs,** *...ungüent bo e provat a sagnar tots orachs e fistoles,* 33v,2.
oreg, oreig, 22v,1.
orills, *cast.,* vores, 6r,1.
orrelles, orelles, 6r,1.
orsina. V. **branca orsina.**
ostal, hostal, 10r,2.

P

palleta, pallet, 25v,2.
palm, pam, 14v,2.
pany, tel que es forma a l'ull, 19r,2.
paoruch, poruc, 4v,1.
par, apareix, 7v,1.
parega, sembli, 20r,2.
parexen, apareixen, 7r,2.
partesquen, separen, 26r,2.
paryetarya, *bot.,* parietària, 15v,1.
pasat, passat, 25r,2.
passions, mals, malalties, 11r,2.
pastur, pasturi, 13r,2.
pàtich, *bot.,* planta de la classe de les hepàtiques.
peca, pega, 30v,1.
pecha, peca, 6r,2.
peguea, neciesa, 31r, 2 (*DCVB*).
peladar, paladar, 19v,2.
pelitre, piretre, 28r,2.
pella, pela, 26r,1.
pellades, pelades, 16r,1.
pelosses, peloses, 7r,1.
pena, error per "peana" = "peanya"?, *p. és una malaltia que esdevé... en los bolets de la ungla,* 29r,1. DIES: "peanya". *LC:* "pahena".
penbria, premeria?, 30r,2.
pendre, prendre, 1r,1.
penjans, penjants?, 7r,1.
pensara, que li dona pens = pinso, acivadar, 1r,1.
perbollit, perbullit, 17r,1.
perdudit, *perdudit lo ventre,* anar excessivament de ventre?, 18r,2.
pereós, peresós, 1v,1.
peres vives, pedres vives, o sigui pedres molt dures i compactes, 15r,1.
perfetament, perfectament, 26r,1.
***perprenga,** penetrí?, 17v,1.

pescuts, alimentats, 5r,2.
***pessós,** pesarós?, 7v,2.
péxer, péixer, 18r,2.
***peÿment,** dolor?, 17r,1.
picha, pica, 22r,1.
pichades, picades, 16v,2.
***pinsans,** *una malaltia que ha nom pinsans en romanç,* 19v,2. RUSIO, I, 119, dóna "pinzaneze".
piretri, *bot.,* piretre, 28v,2.
plàcia, plagui, 14r,1.
planeta, membrana, 16r,1.
***planetes,** nom de dents, 4v,2. No registrat en aquest sentit.
plen, ple, 26v,2.
plenea, plenitud, 5v,1.
plomaçol, plomissol, fig. 3.
pocha, poca, 2v,2.
podre, podridura, 20r,2.
podrex, podreix, 20r,2.
polç, polzada, 19r,1.
polí, pollí, 5r,2.
polmon, pulmó, 16v,2.
poltre, farinetes, 27r,1.
pólvora, pols, 25v,2.
pols vermells, rovells d'ou polvoritzats?, 25r,2.
polvorizades, polvoritzades, 16v,2.
poràs, podràs, 3r,1.
porgar, purgar, 10v,2.
poria, podria, 1v,2.
porien, podrien, 2v,2.
port, porta, 4r,1.
pos, posa, 15r,2; posi, 18v,2.
possat, posat, 1v,2.
posterol, pasterol, hèrnia, 7v,1.
premou, promou, inicia, 33v,2.
prengua, prengui, 2r,1.
prens = prenys, prenyada, 1v,1.
presyal, prasial, *bot.,* persicària?, 21v, 1; 21v,2.
primer mors, dent pre-molar?, 5r,2.
prin, pren, 9v,1.
pringua, prengui, 16r,2.
privadança, privadesa, 25v,2.
proÿment, pruÿment, pruïja, ronya, 21r,2; 21v,2.
pug, pugi, 3r,2.
pus, més, 1r,1.
pus, després que, 1v,1.
pusca, puxca, pugui, 3r,1; 21,v.1.
puxa, pugui, 2r,1.
puxen, puguin, 8v,2.
puys, puix, després, 1v,1; 14v,2.

Q

qant, quan, 6v, 1.
quant, quan, XIX.
quavall, cavall, fig. 1.
quayx, gairebé, 32v,2.
***queralt,** mena de fre?, 4v,1.
quexals, queixals, 20r,1.
qumici, comí?, 34v,2.

R

radicis, raves?, 35v,1.
***radiell,** radial, os de l'avantbraç, 29v,2.
raell, arrel, 24v,2.
rahó, raó, 33r,1.
rales, ratlles, 17r,2.
ranquall, ranca, 26r,1.
ranquallós, rancallós, 7v,2.
raquejant, ranquejant, 7r,2.
rasina, resina, 22v,1.
***rates,** mena de fermall?, 2r,1.
rèbeu, violent, 34r,2.
recalivara, reincidia, 34r,1.
***recols,** cadena?, enllaç?, 1v,2.
redon, rodó, 5v,1.
redonea, rodonesa, 10v,1.
reeba, rebi, 18v,2.
regalar, fondre, 12v,2.
règeament, rèjament, fortament, 7r,1.
regoneix, examina, 12r,2.
***renes,** regnes, 2r,1.
***repols,** pólvores repolides?, 28v,1.
reprémes, reprimir, 20v,2.
repremiment, acció de reprimir, refrenar, 27r,1.
reprenrà, revindrà, 30v,1.
reprepi, repropi, indòmit, 1v,1.
requer, requereix, 10r,1.
***rescruats,** creuats?, enrevessats?, 7v,1.
restrinyen, restrènyen, 2r,2.
rinyons, ronyons, 22r,2.
rocha, roca, 8v,2.
rogea, rojor, 35v,2.
romans, romanç, 13r,1.

romasa, resta, 12v,2.
romoguts, remoguts, 30v,1.
rompedures, trencadures, 20v,1.
ros de vi, ros de bóta, ros de bóta *(DCVB):* crosta de tàrtar dins les bótes on hi ha hagut vi, 19r,2; 19v,1.
***rosanechta,** instrument tallant, 29r,1. RUSIO, II, 300: "rosenecta". BATLLORI: "rasoneta".
rosegua, rosega, fig. 3.
rosoneta. V. **rosanechta.**
rou, rosega, 7v,2.

S

sacava, treia, 12r,2.
sadol, sadoll, 8v,2.
sagin, sagí, 18r,1.
sahon, espai de temps, 4v,1.
sajornar, sojornar, 10r,2.
Salamon, Salomó, XI.
salce, salze, 15v,2.
sallir, sortir, 1v,2.
salmaya, salabrós, 3r,1.
sament, sement, 13v,1.
samffús = sangfús, malaltia de sangfoniment, 17r,2.
sanch cuyta, *semen de sanch cuyta,* 13v,1. Error de traducció o de transcripció. El *Liber Ipocratis* diu "semen cicute", o sigui llavor de cicuta.
sanch de drago, sang de drago, *bot.,* suc resinós extret de la planta tropical anomenada "drago", 22r,2.
sanfoniment, sangfoniment, 16r,1.
sangnar, sagnar, 33v,2.
sanigrech, *bot.,* senigrec, 15v,2.
sàpies, sàpigues, 26v,2.
sarmens, sarments, 16v,1.
***sarrinesch,** *sabó sarrinesch,* sabó negre, 13r,2. V. ROTHWELL, p. 501.
saxifratge, saxfraga, 35v,1.
scalons, 34v,1. V. **escallons.**
***scarays,** escarificacions, 24r,2.
scatironat = catironat. Fig. 4.
scup, escupi, 17r,1.
se, si, 10v,1.
sechs, secs, 6r,1.
seda, sede, tumor?, 29v,2; 30r,1.
***sedons,** sedenys?, 13r,1.
segon, segó, 26r,2.
segon, segons, XI.
seguens, seguides?, 7v,1.
seguex, segueix, 9v,1.
seguesxca, segueixi, 1v,2.
semen, sement, llavor, 36r,1.
senfona, agafar sangfoniment?, 16v,2.
sen, sent, 8r,2.
senigrech, *bot.,* senigrec, fenigrec, 9v,1.
sens, sents, sense, 14v,1; 15v,1.
sentaurea, *bot.,* centàurea, 35v,1. *Sentaurea del una e del altra...;* probablement es refereix a "centàurea major" i "centàurea menor".
***sentidures,** malalties per contusió?, 20r,2.
sentre, sent?, 8r,2.
senyam, assenyalem, 1r,2.
sequa, seca, 9r,1.
sera, cera, 30r,1.
seres, serres, cerres, crin, 4r,1; 5v,2.
***serviu,** bescoll?, 6r,1.
servo, cérvol, 5v,2.
sesarà, cesarà, 10v,1.
seylla, sella, 20v,2.
seyn, seny, 2r,1.
seyns = senys, campanes, 4v,1.
sguardar, esguardar, veure, 1r,1.
***simols,** *perfum de simols,* 15v,1; 36r,2. No trobem aquest mot registrat.
simor, simora, simorra = cimorra, cadarn nasal propi dels cavalls, 7v,2.
simplament, simplement, 10r,1.
sisen, sisé, 5v,1.
sister, setra, 9r,2.
sisterna, cisterna, 9v,1.
so, ço, 16r,2.
***sobrefex,** sobrecàrrega, 22v,1.
sobrefluÿtat, superfluïtat, 27r,2.
sobresòs, sobreossos, 24v,1.
sobreposat, sobreposament, sobrepostan, malaltia sobre la corona del peu, 30r,2.
sobrepug, sobrepuig, 35v,1.
sobrasanch, sobresanch, sobresang, 14v,1; 11r,1.
sobresmenjar, sobremenjar, 15r,2.
socorrega, donar socors, 20r,2.
sofferir, sofrir, 18v,2.
sofferrà, sofrirà, 14v,1.

soffir, sofrir, 26v,2.
soffirent, sofforent, sofert, 6v,2; 7r,1.
soll, sol, 9v,2.
soll, *axí com soll,* així com sol, 11r,2.
sopterrà, sortirà?, 13v,2.
soptilment, subtilment, 18v,1.
soscesa, sacseja?, 34r,2.
***sostraÿment,** acció de sostreure, 7r,2.
sotill, prim, de poc gruix, 30v,2.
sotsmès, sotmès, 4r,2.
sovén, sovint, 2r,1.
sovenar, sovintejar?, 28r,1.
spay, espai, 3v,1.
stable, estable, 3r,1.
spalles, espatlles, 2v,1.
spàrechs, espàrrecs, 15v,1.
sprovats, provats, 15v,1.
ssoffir, sofrir, 26r,1.
stà, està, XI.
stablir, establar, 10r,2.
stablit, posat en l'estable, 1r,2.
stech, estigué, 25v,2.
stiga, estigui, 2r,2.
stigua, estigui, 3r,1.
strenydor, estrenyedor, 19r,2.
strigolat, estrijolat, 3r,1.
sua, seva, 7v,1.
subines, *en subines,* d'imprevist? Figura 3.
such, suc, 1r,2.
sufficit, mot llatí. Sigui suficient, 33v,2.
suffla, bufa, 19r,2.
sus, *sus alt,* dalt, 24r,1.
sy, si, 1r,2.
sya, sigui, 1r,2.

T

tabla, table, taula, XI.
tala, talla, 31v,1.
talament, talment, 14r,1.
tarranch, tarranc, 27v,1.
tart, tard, 13r,1.
tartarum, forma llatina de "tartrà", 28r,1.
taxós, tatxós, 34r,2.
te, tu, 35v,1.
tebeet, tebet, tebeu, tebi, 13v,1; 18r,1; 9r,2.
tell, tel, 19r,2.
temprat, temperat, 1v,2.
tempre, reforça, 14r,2.
tendrea, tendresa, 2r,1.
tenensura, esquilada?, 11r,1.
tengut, tingut, 2r,2.
tenrós, tendre, 30v,2.
tera, terra, 24v,2.
tersera, tercera, 21v,2.
tesores, tisores, 34v,1.
ti, tingues, 12v,2.
timony, antimoni, 34r,1.
tinga, tingua, tingui, 5v,2; 34v,1.
tirrar, tirar, 31r,2.
tolga, llevi, tregui, 18r,2.
toquar, tocar, 21r,1.
torcat, netejat, 2r,2.
torçó, dolor intens produït per torcement d'un òrgan; especialment dolor breu però molt intens dels budells *(DCVB),* 15v,2.
tosex, tus, 18v,1.
tost, tot seguit, 14r,2.
tot gint, suaument, 17r,1.
tota via, sempre, 2r,1.
trachtar, tractar, 1r,1.
trangollir, engollir, 19r,1.
trap, drap, 10r,2.
tratantes, altre tant, 18r,1.
travas, traves, 1v,2.
trayen, treien, 25v,1.
treballaós, treballós, 7r,1.
tregell-ne, tregui'l, 12r,1.
trenquar, trencar, 16r,2.
treverres, travessa?, 12v,2.
trida, esmicolada, 13v,2.
trit, triturat, 34v,2.
tro, fins, 9r,2.
trob = trop, massa, 4v,2.
tronch, tronc, 23r,2.
trop, massa, 2v,2.
trosichs, trossos, 28r,1.
trosus, trossos, 20v,2.
trotan, trotant, 4r,2.
trotes, troters, 9r,2.
tudell, turmell? *(DCVB),* 29v,2.

U

u, ho, 1r,2.
uberta, huberta, oberta, 5v,2.
un, on, 7v,2.
unt, unti, 23v,2.

V

vag, vaig, 25v,2.
valaor, valor, 5r,2.
vall, val, 6v,2.
vallen, valen, 19r,1.
vellea, vellesa, 5v,1.
verme volant, malaltia del cavall que comença al cap o als pits, 7v,2. *Vermen qui vola,* 13r,1. *Vermen volable,* 13r,1.
***vert escur,** ingredient de recepta que no trobem registrat, 19v,1. Verdet?
ves, envers, 7r,1; esdevè?, 8v,1.
vesar, veure, 19r,1.
vexell, vaixell, recipient, 28r,1.
vexigues, veixigues, abscessos, butllofes, 12v,2.
veylla, vella, 9v,1.
vidrioll, vidriol, 16v,2.
vijares, *serà vijares,* serà del parer, 4r,1.
vin, vi, 28v, 1.
vinens, vinents, 23v,1.
vines, adives?, 14r,2.
violària, *bot.,* herba medicinal, 17v,2.
violat, *oli violat,* 18r,1. *DCVB* diu "confeccionat amb violes" i "exerop violat: eixarop fet amb violes". Però tenim en Arnau de Vilanova (*ENC,* vol. 55-56, p. 248) la descripció de com se fa l'eixarop violat: "de .I. lliura de pa de çucre e de .III. de aygua-ros.".
vis, veure, 6v,1.
viu, vaig, 21v,2.
volràs, voldràs, 2v,2.
vorm, borm, 29v,1.
vulls, ulls, 5v,2.

X

xerop violat, eixarop violat, 34r,1. V. **violat.**
xunorra, error del copista per **cimorra,** 13r,1.

Y

y, hi, 1v,1.
yegua, egua, 1r,2.
yestament, llestament, 14v,2.
yllades, illades, 18v,1.
yo, jo, 25v,2.
yvaç, promptament, 13v,1.